

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՒԽՁԻԱՆԵՐԸ ԵՎ ՆԵՐՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆՖԼԻԿՏՆԵՐԸ.....3

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՄԵՆԱԿՅԱՆ

ՀՈՈՄԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՌԵՑԵՊՏԻԱՅԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ.....20

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԳԵՎՈՐԳ ՆԱՐԻՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱԿՏԵՐ.....24

ՄԱՐՏԻՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐ.....31

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԷՄԻԼՅԱ ԱՐՐԱՀԱՄՅԱՆ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՎՏԱՆԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԵՎ ԲՆՈՒՅԹԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԱՏԺԻ ԱՐԴԱՐԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ.....42

ԱՆՆԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՄԵՂՔԻՆ ԵՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ.....51

ՀԱՅԿ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԱՆՁԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԱՐԱՑԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ.....59

ՔՐՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՀԱԳՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՁԵՎԸ.....66

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ78

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և իրավունքի
տեսության ու պարունության ամբիոնի վարիչ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, իրավ. գիյ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՄԿՉՔՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱՏԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆՉԻԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆԵՐՏԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆՖԼԻԿՏՆԵՐԸ

Մույն հոդվածի սկիզբը նախորդ
համարում

III. Իրավունքի սկզբունքների ներհա- մակարգային կոնֆլիկտները

3.1. Իրավունքի սկզբունքների ներ-
քին կոնֆլիկտները (դոկտրինալ տեսան-
կյունը)

**(ա) Իրավունքի սկզբունքների հիե-
րարխիան:** Իրավունքի սկզբունքների
(դրանցից բխող նորմերի) և իրավական
այլ նորմերի կոլիզիայի (արտահա-
մակարգային կոլիզիա) հարցերը տե-
սության մեջ քիչ թե շատ քննարկման
առարկա դարձել են, սակայն իրավունքի
սկզբունքների ներքին հիերարխիայի և
նրանց միջև կոնֆլիկտների (ներհամա-
կարգային մրցակցության) հարցերը հա-
տույկ ուսումնասիրության չեն արժանա-
ցել:

Իրավունքների սկզբունքների հա-
մակարգումը և դրանց միջև կապերի ու-
սումնասիրությունն իրավունքի տեսու-
թյան մարտահրավերներից է: Ժ. Բերժելն
արդարացիորեն նշում է. «Ընդհանուր
սկզբունքների միջև փոխազդեցության
նուրբ խաղն ըմբռնելու ձգտումը, ինչպես
և սկզբունքների համակարգման ցան-
կացած ձգտում հող է վտանգավոր և ան-
կանխատեսելի շրջադարձերով»¹: Աս-
վածը, իհարկե, չի նշանակում, որ պետք
է խուսափել իրավունքի սկզբունքների
միջև փոխադարձ կապերի ուսումնասի-
րությունից, պարզապես ասվածը նշա-
նակում է, որ պետք է գիտակցել հարցի
բարդությունը և փորձել դրան մոտենալ

համակողմանի: Ժ. Բերժելը, թեև ընդու-
նում էր հարցի բարդությունը, այնուամե-
նայնիվ քննարկում է իրավունքի ընդհա-
նուր սկզբունքների հիերարխիայի որոշ
հարցեր: Նա նշում է, որ իրավունքի ընդ-
հանուր սկզբունքների միջև գոյություն
ունի որոշակի հիերարխիա՝ ըստ նրանց
նշանակության (иерархия значимости)²:

Իրավունքի սկզբունքների ներհա-
մակարգային կոնֆլիկտների, դրանց
իրավաբանական ուժի վերաբերյալ մո-
տեցումները խիստ հակասական են:
Առանձին տեսաբաններ կարծում են, որ
իրավունքի սկզբունքներն ունեն միևնույն
իրավաբանական ուժը, ուստի նրանք,
ըստ իրավաբանական ուժի, չեն կարող
կազմել հիերարխիկ համակարգ: Նրանք
նշում են, որ ի տարբերություն, օրինակ՝
օրենսդրության համակարգի «ուղղահա-
յաց» (հիերարխիկ) կառուցվածքի, որը
ձևավորվում է ակտի իրավաբանական
ուժի չափանիշով, իրավունքի սկզբունք-
ների համակարգում ուղղահայաց աս-
տիճանավորումը ծագում է և կառուցվում
է, ոչ թե սկզբունքների իրավաբանական
ուժով (սկզբունքների ուժը նրանցից յու-
րաբանչյուրի համար նույնն է), այլ ընդ-
հանուրից դեպի մասնավորը կամ հակա-
ռակը՝ մասնավորից դեպի ընդհանուրը
անցնելու չափանիշով³: Տեսաբանների
առավել մեծ խումբն այն կարծիքն է, որ
իրավունքի սկզբունքների համակար-
գում առկա է որոշակի հիերարխիա, և
սկզբունքներն ունեն տարբեր իրավա-
բանական ուժ: Այս խումբ հեղինակները,
սակայն, միասնական կարծիք չունեն, թե
ի՞նչ չափանիշով պետք է որոշել իրավուն-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քի սկզբունքների իրավաբանական ուժը: Մի մասը սկզբունքների միջև իրավաբանական ուժի տարբերությունը կապում է սկզբունքներն ամրագրող իրավունքի աղբյուրների իրավաբանական ուժի հետ, իսկ մյուս մասը՝ սկզբունքների գործողության ոլորտի (մակարդակի) հետ: Այսպես՝ առաջին մոտեցման կողմնակիցները նշում են, որ Սահմանադրության մեջ ամրագրված հիմնարար սկզբունքներն ունեն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ, քան սովորական օրենքներում կամ ենթօրենսդրական ակտերում ամրագրված սկզբունքները⁴: Մյուս կողմից՝ Տ. Կաշանինան նշում է որ հատուկ-իրավաբանական սկզբունքները կազմում են հիերարխիկ համակարգ, որտեղ ստորին աստիճանի սկզբունքը չպետք է հակասի ավելի բարձր աստիճանի սկզբունքին: Համաիրավական սկզբունքները վեր են կանգնած միջճյուղային և ճյուղային սկզբունքներից, և վերջիններս չպետք է հակասեն համաիրավական սկզբունքներին: Համաիրավական սկզբունքներն իրենց հերթին չպետք է հակասեն իրավական ընտանիքի կամ միջազգային իրավունքի համրաճանաչ սկզբունքներին (ընդհանուր քաղաքակրթական սկզբունքներ): Ընդհանուր քաղաքակրթական սկզբունքները բոլոր պետությունների կողմից ճանաչված և նրանց համար պարտադիր ընդհանուր բնույթի պահանջներ են, որոնք օժտված են ավելի բարձր իրավաբանական ուժով և ունեն համընդհանուր գործողության ոլորտ⁵: Ինչպես նկատում ենք, Տ. Կաշանինան ներկայացնում է իրավունքի սկզբունքների դասական դասակարգումը⁶, սակայն դրա հիմքում դնում է ոչ միայն սկզբունքների գործողության ոլորտները (մակարդակները), այլև սկզբունքների մակարդակից բխեցնում է նրանց իրավաբանական ուժը. առավել բարձր մակարդակի սկզբունքն օժտված է բարձր իրավաբանական ուժով և սկզբունքների միջև հակասության դեպքում գործում է ավելի բարձր մակարդակի սկզբունքը: Պետք է

հասկանալ, թե ի՞նչ չափանիշով է պայմանավորված ընդհանուր մակարդակում գործող սկզբունքին ավելի բարձր իրավաբանական ուժով օժտելու մոտեցումը: Չէ՞ որ այս կամ այն իրավական կարգադրագրին բարձր իրավաբանական ուժ տալը պայմանավորված է որոշակի գործոններով, օրինակ՝ այն ընդունող մարմնի կարգավիճակով (օրենսդիր մարմնի ընդունած ակտը գործադիր մարմնի ընդունած ակտի համեմատությամբ ունի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ) կամ ընդունման ընթացակարգով (օրինակ՝ բարդացված կարգով ընդունված օրենքն ունի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ, քան ընդհանուր կարգով ընդունված օրենքը):

Կարծում ենք, որ իրավունքի սկզբունքների իրավաբանական ուժը, ըստ այն ամրագրող իրավունքի աղբյուրների դասակարգելը որևէ նոր բան չի տալիս: Իրավունքի սկզբունքների իրավաբանական ուժը պետք է քննարկել ոչ թե ըստ ամրագրման ձևի կամ գործողության ոլորտի (մակարդակի), այլ նրանց բովանդակային տեսանկյունից՝ կախված նրանից, թե այդ սկզբունքով ինչ սցիալական արժեք է պաշտպանվում: Բանն այն է, որ իրավունքի սկզբունքներն արտացոլում են որոշակի սցիալական արժեքներ, ուստի իրավունքի սկզբունքների կոնֆլիկտը, ըստ էության, սցիալական արժեքների մրցակցության բարդ հարցերից է:

Բովանդակային կողմից իրավունքի սկզբունքների (իրավաբանական պատասխանատվության օրինակով) առավել կուռ հիերարխիկ համակարգ է ներկայացրել Վ. Մորոկինը: Ինչպես ցանկացած տեսական դատադրություն, Վ. Մորոկինի մոտեցումը ևս ունի վիճելի կողմեր, սակայն մոտեցման հետաքրքրությունն այն է, որ հեղինակը սկզբունքների կոնֆլիկտի դեպքում նրանց նախապատվություն տալու հարցը որոշում է սկզբունքների բովանդակային կողմի հիման վրա:

(բ) Իրավունքի սկզբունքների հիերարխիայի և դրանց կոնֆլիկտի մասին

Վ. Վ. Սորոկինի դոկտրինը: Հեղինակն իրավաբանական պատասխանատվության սկզբունքների համակարգում առաձևնացնում է հիմնական և ոչ հիմնական սկզբունքներ: Հիմնական սկզբունքները երեքն են՝ օրինականության, արդարության և գթասրտության սկզբունքները: Օրինականության հիմնական սկզբունքը կոնկրետանում է իրավաբանական պատասխանատվության ոչ հիմնական սկզբունքների հետևյալ ենթախմբում՝ իրավաբանական պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքը, անձնական պատասխանատվության սկզբունքը, միևնույն արարքի համար կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիության սկզբունքը, իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկվող անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման սկզբունքը:

Արդարության հիմնական սկզբունքը կոնկրետանում է իրավաբանական պատասխանատվության ոչ հիմնական սկզբունքների հետևյալ ենթախմբում՝ անձի և պետության փոխադարձ պատասխանատվության սկզբունքը, իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակահարմարության սկզբունքը, անհատականացման սկզբունքը, պատասխանատվության հիմնավորվածության սկզբունքը, ըստ մեղքի պատասխանատվության սկզբունքը:

Գթասրտության հիմնական սկզբունքը կոնկրետանում է իրավաբանական պատասխանատվության ոչ հիմնական սկզբունքների հետևյալ ենթախմբում՝ հումանիզմի (մարդասիրության) սկզբունքը, իրավական վեճի կողմերի հաշտեցման սկզբունքը, ճշմարտության հաղթանակի սկզբունքը:

Նա նշում է, որ իրավաբանական պատասխանատվության հիմնական սկզբունքների միջև նույնպես գոյություն ունի սուբորդինացիա: Գթասրտությունը բարձր է արդարությունից, իսկ արդարու-

թյունը բարձր է օրինականությունից⁷: Վ. Սորոկինը կարծում է, որ իրավաբանական պատասխանատվության սկզբունքների միջև առաջանում է մրցակցություն, ինչը պայմանավորված է այնպիսի օբյեկտիվ պատճառով, ինչպիսին է իրավունքի սկզբունքների սուբորդինացիան: Գործնականում իրավունքի վերաբերյալ ցանկացած վեճով արդարության սկզբունքը հակասության մեջ է մտնում օրինականության սկզբունքի հետ⁸:

Ընդ որում՝ իրավունքի սկզբունքների միջև հակասության հարցի վերաբերյալ Վ. Սորոկինը արտահայտել է հակասական մոտեցումներ. մի դեպքում նա նշում է, որ իր կողմից թվարկված հիմնական սկզբունքների (օրինականության, արդարության և բարեգթության սկզբունքների) միջև որևէ հակասություն չկա, այստեղ առկա է հոգևոր բարոյական արժեքների խիստ հիերարխիա⁹, մեկ այլ դեպքում նշում է. «Իրավաբանական պատասխանատվության սկզբունքների պրակտիկ կիրառման գործընթացում նրանց միջև հակասություններն անխուսափելի է: Այս դեպքում օրինականության և արդարության միջև փոխզիջումային լուծում չպետք է լինի. որոշումը պետք է կայացնել հոգուտ արդարության: Իսկ արդարության և բարեգթության միջև հակասությունը պետք է լուծել հոգուտ բարեգթության»¹⁰:

(գ) Սահմանադրական կարգի սկզբունքների հիերարխիան: Իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները (սահմանադրական արժեքները) խտացված կերպով արտացոլված են Սահմանադրության նախաբանում, սահմանադրական կարգի հիմունքներին և մարդու իրավունքներին նվիրված գլուխներում: Ըստ Գ. Գաջիևի դիպուկ արտահայտությամբ՝ հենց սահմանադրական արժեքներն են կազմում իրական սահմանադրական իրավունքը¹¹:

Սահմանադրական արդարադատության մարմինները հաճախ հանդիպում են սահմանադրական սկզբունքների

բովանդակության վերաբերյալ գաղափարախոսական հակասությունների: Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ սահմանադրական սկզբունքները նույնպես կարող են գտնվել ներքին կոնֆլիկտների մեջ: Գ. Գաջիևը նշում է, որ սահմանադրաիրավական սկզբունքները մեկուսացած չեն, այլ փոխկապակցված են: Ընդ որում՝ «գուգադիր» սահմանադրական սկզբունքները հաճախ միմյանց հետ մտնում են կոլիզիոն (կոնֆլիկտային՝ հեղ.) հարաբերությունների մեջ, սակայն հեղինակն ավելացնում է, որ բոլոր սահմանադրական սկզբունքները հավասարաբեռ են և նրանց միջև, որպես կանոն, հիերարխիա չկա: Սահմանադրական դատարանը պետք է փնտրի դրանց հավասարակշռումը, համաձայնեցնի այդ սկզբունքները¹²: Գերմանացի իրավաբան Ռ. Ալեքսին նույնպես նշում է, որ սկզբունքները կարող են և պետք է հավասարակշռվեն: Սկզբունքները հավասարակշռելը (արժեքը գնահատելը) սկզբունքների իրացման տիպային ձև է¹³:

Սահմանադրական սկզբունքների հնարավոր կոնֆլիկտների և դրանց լուծման մասին խոսում են նաև այլ սահմանադրագետներ: Օրինակ՝ Ա. Կոկոտովը քննարկում է ժողովրդախիշխանության և մարդու իրավունքների և ազատությունների առաջնահերթության սկզբունքների բախման և դրանց ոչ հակասական համաձայնեցման մասին¹⁴: Մեկ այլ դեպքում սահմանադրական սկզբունքների հիերարխիկ համակարգում հիմնարար նշանակություն է տրվում պետական ինքնիշխանության սկզբունքին: Առանց պետական ինքնիշխանության սկզբունքի իրականացման գործնականում պետության արտաքին և ներքին քաղաքականության ոլորտներում ոչ միայն հնարավոր չէ սահմանադրական ու այլ իրավական սկզբունքների իրականացումը, այլև Ռուսաստանի գոյությունը: Այդ պատճառով պետական ինքնիշխանության և դրանից բխող պետական իշխանության միասնության սկզբունքների և համաիրավա-

կան այլ սկզբունքների (ժողովրդավարություն, մարդասիրություն, իշխանության բաժանում, նույնիսկ օրինականություն և արդարություն և այլն) միջև հնարավոր կոլիզիաները միշտ լուծվում են առավել բարձր և նշանակալից սոցիալ-քաղաքական արժեքների օգտին¹⁵:

(դ) Եզրահանգումներ: Պրակտիկ տեսանկյունից թերահավատորեն ենք մոտենում, երբ որևէ հեղինակ փորձում է «in abstracto» ներկայացնել իրավունքի սկզբունքների, բոլոր դեպքերի համար, ունիվերսալ հիերարխիկ համակարգ: Թերահավատությունը վերաբերում է ոչ թե իրավունքի սկզբունքների հիերարխիկ համակարգի՝ որպես տեսական մոդելի գոյության հնարավորությանը, այլ այդ տեսական մոդելի պրակտիկ գործունակությանը:

Ինչպես նշեցինք, իրավունքի սկզբունքների համակարգում ծագած կոնֆլիկտները լուծվում են ոչ թե ավանդական կոլիզիոն կանոնների կիրառմամբ, այլ, որպես կանոն, սկզբունքների հավասարակշռման մեթոդով: Եթե իրավական նորմերի կոլիզիաների դեպքում իրավաստեղծ մարմինը պետք է վերացնի իր կողմից թույլ տված օրենսդրական սխալը՝ ուժը կորցրած ճանաչելով հակասության մեջ գտնվող նորմերից մեկը (հակառակ դեպքում այդ սխալը պետք է վերացնեն իրավակիրառ մարմինները), ապա իրավունքի սկզբունքների կոնֆլիկտը հնարավոր է լուծել կոնկրետ փաստերի և հարաբերությունների շրջանակում: Մյուս կողմից սկզբունքներից որևէ մեկին կոնկրետ գործով նախապատվություն տալը չի նշանակում, որ մյուս սկզբունքն անվավեր է ճանաչվում և այլևս չի գործում: Շատ հնարավոր է, որ մի գործով նախապատվություն չունեցող սկզբունքին մեկ այլ գործով տրվի նախապատվություն: Իրավունքի սկզբունքների կոնֆլիկտի լուծումը կախված է կոնկրետ գործի հանգամանքներից, տվյալ ժամանակաշրջանում և տվյալ սոցիումում գերակայող բարոյական և փիլիսոփայա-

կան գաղափարախոսությունից:

Իրավունքի սկզբունքների կոնֆլիկտի լուծումը պահանջում է նույնչափ ոսկերչական աշխատանք, որքան իրավունքի սկզբունքից բացառություն կատարելը: Մրցակցող իրավական արժեքների միջև ճիշտ ընտրություն կատարելու համար դատավորը պետք է ունենա մասշտաբային և մետաֆիզիկական մտածողություն, նա պետք է տիրապետի իրավական արժեքների վերաբերյալ սոցիալական միջավայրում առկա տրամադրություններին, կանխատեսի մրցակցող իրավական սկզբունքներից որևէ մեկին նախապատվություն տալու հնարավոր սոցիալ-իրավական հետևանքները: Պատահական չէ, որ մրցակցող իրավունքի սկզբունքների ընտրությանը վերաբերող իրավական վեճերը, որպես կանոն, լուծվում են ոչ թե ընդհանուր իրավասության դատարաններում, այլ սահմանադրական և միջազգային դատարաններում, որտեղ գերակայում է իրավունքի փիլիսոփայության մթնոլորտը:

3.2. Մարդու իրավունքների կոնֆլիկտները

3.2.1. Մարդու իրավունքների կոնֆլիկտները (պարունահրավակական տեսանկյունը)

(ա) Ընդհանուր դրույթներ: «Մարդու իրավունքների կոնֆլիկտ» հասկացությունը օգտագործվում է ժամանակակից եվրոպական գրականության մեջ, մինչդեռ հռոմեական իրավունքում և նախահեղափոխական ռուսական աղբյուրներում առավելապես օգտագործվում էր «իրավունքների կոլիզիա» հասկացությունը: Ժամանակակից առանձին ռուս հեղինակներ գործածում են «մարդու իրավունքների մրցակցություն» ձևակերպումը¹⁶:

Արդեն նշել ենք, որ մարդու իրավունքների կոնֆլիկտը և դրանց լուծման կանոններն իրավական նորմերի կոլիզիաներից տարանջատելու նպատակով կօգտագործվի «մարդու իրավունքների

կոնֆլիկտ» հասկացությունը:

(բ) Մարդու մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտը հռոմեական իրավունքում: Հռոմեական իրավունքում նշվում էր, որ առանձին իրավունքների իրականացումը լրիվ կամ մասնակի խոչընդոտում է այլ իրավունքների իրականացմանը: Այդպիսի դեպքերը անվանում են իրավունքի կոլիզիաներ: Այդ կոնֆլիկտները լուծվում էին կախված նրանից, թե տարբեր իրավիճակներում օրենքով նախատեսված իրավունքները ինչպես են հարաբերակցվում: Այսպես՝ միևնույն առարկայի նկատմամբ սեփականության իրավունքի և այլ անմիջական իրավունքների (սերվիտուտ, կառուցապատման իրավունք) միջև կոլիզիաների դեպքում վերջիններս անխոչընդոտ իրականացվում են՝ սահմանափակելով սեփականատիրոջ իրավունքները, իսկ այն դարձնելով «nudum ius» (բառացի նշանակում է՝ մերկ իրավունք, այսինքն՝ իրավունք առանց իրականացնելու հնարավորության) աստիճանի: Մեկ այլ կանոն, եթե իրավունքները հավասարազոր էին և միմյանց հետ փոխկապված չէին, ապա այդ դեպքերում, կոլիզիան լուծվում էր պրևենցիայի սկզբունքով, այսինքն՝ նախապատվություն էր ստանում նա, ով ավելի վաղ էր իրականացրել իրավունքը¹⁷:

(գ) Մարդու մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտը նախահեղափոխական ռուսական իրավունքում: Մուբյեկտիվ մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտներին առավել ամբողջական անդրադարձել է նախահեղափոխական շրջանի իրավաբան Ե. Վասկովսկին: Ընդ որում՝ նա նույնպես օգտագործում էր «մարդու իրավունքների կոլիզիա» և «մարդու իրավունքների զուգադիպություն» հասկացությունները: Հեղինակը նշում էր. «Իրավունքներն իրականացնելիս ոչ հազվադեպ նրանք զուգադիպում են միմյանց, քանի որ մեկ անձին միաժամանակ պատկանում են մի քանի իրավունքներ, կամ միևնույն առարկան հանդիսանում է տարբեր մարդկանց իրավունքների

առարկան: Եթե մի իրավունքը չի խոչընդոտում մեկ այլ իրավունքի իրականացմանը, ապա նրանց գուգադիպումը որևէ կարևորություն չունի: Այն պահից, երբ այդ իրավունքները սկսում են խոչընդոտել միմյանց, ապա իրավունքների գուգադիպումը վերաճում է բախման կամ իրավունքների կոլիզիայի: Նման դեպքում պետք է որոշել, թե այդ իրավունքներից որին տալ նախապատվություն: Տեսությունը նման իրավիճակների համար մշակել է հետևյալ կանոնները:

1) Արտոնյալ իրավունքները նախապատվություն ունեն հասարակ իրավունքների նկատմամբ (privilegium fortius vincit debilius), օրինակ՝ մրցույթի դեպքում գանձապետարանի կամ եկեղեցու իրավունքները նախապատվություն ունեն մասնավոր անձի իրավունքների նկատմամբ:

2) Ով փաստացի ավելի վաղ է իրականացրել իր իրավունքները, ապա նա պարտավոր չէ ուշադրություն դարձնել այլ անձանց իրավունքներին: Այսպես՝ եթե պարտապանն այլ վարկատուների պահանջների հիման վրա դարձել է անվճարունակ, ապա ըստ պարտավորության՝ արդեն իսկ բավարարում ստացած անձը պարտավոր չէ վերադարձնել գումարը:

3) Բախվող իրավունքների հավասարության դեպքում, նախապատվություն տրվում է ավելի վաղ ծագած իրավունքին (qui prior est tempore, potior est jure)¹⁸:

4) Անորոշության դեպքում նախապատվություն է տրվում այն անձին, որը օժտված է իր իրավունքն իրականացնելու փաստացի հնարավորությամբ (in pari causa potior causa possidentis): Օրինակ՝ նա ով հասարակական բաղնիքում առավել շուտ է սենյակ զբաղեցրել, պարտավոր չէ ներս թողնել կրկին վերադարձած այցելուին, թեև նրանք երկուսն էլ ունեն հասարակական բաղնիքի տոմսի հիման վրա ձեռք բերված միանման իրավունք:

5) Եթե այս կամ այն իրավունքին նախապատվություն տալու վերը նշված

հիմքերը բացակայում են, ապա պետք է թույլատրել բոլորի իրավունքների հավասարաչափ մասնակի իրականացում: Օրինակ՝ մրցույթային վարույթների դեպքում երբեմն կիրառվում է վարկատուների պահանջների համամասնական բավարարումը:

6) Եթե իրավունքների մասնակի իրականացումը հնարավոր չէ, ապա միայն մնում է հարցը լուծել վիճակահանությամբ: Այսպիսի եղանակ մեր (ռուսական՝ հեղ.) իրավունքին հայտնի չէ¹⁹:

Մարդու մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտի վերաբերյալ նմանատիպ դիրքորոշում է հայտնել նաև 19-րդ դարի գերմանացի տեսաբան Ֆ. Ռեգելսբերգերը²⁰:

Ն. Կորկունովն իրավունքի ընդհանուր տեսության դասագրքի՝ «Իրավական նորմերի բովանդակությունը» վերտառությամբ պարագրաֆում ներկայացրել է շահերի բախումների մասին: Նա շահերի տարաբնույթ բախումները դասակարգել է երեք խմբի՝ 1) տարբեր մարդկանց միանման շահերի բախում (օրինակ՝ միևնույն գույքի նկատմամբ տարբեր մարդկանց օգտագործման իրավունքը), 2) ոչ միանման, բայց հավասարաթեք շահերի բախում (օրինակ՝ մեծամասնության և փոքրամասնության շահը²¹, հին և նոր շահը), 3) ոչ հավասարաթեք շահերի բախում (օրինակ՝ պետության և համայնքի շահերը, մոր և պտղի շահը)²²: Շահերի բախման վերաբերյալ Ն. Կորկունովն արտահայտել է մի շարք դատողություններ, որոնք արդիական են նաև ներկայումս:

Առաջին՝ շահերի բախումները քննարկելիս հեղինակը տարանջատել է համատեղելի և ոչ համատեղելի շահերը: Օրինակ՝ տարբեր մարդկանց միանման շահերի բախման (շահերի առաջին խումբը) հարցերը քննարկելիս նա նշում էր. «Եթե այս շահերի իրականացումը համատեղելի է, ապա նրանց տարանջատումը կարելի է սահմանել լրիվ հավասարության սկզբունքով: Յուրաքանչյուրի իրականա-

ցումը հնարավոր է լրիվ ծավալով: Եթե բախվող շահերի իրականացումն անհամատեղելի է այնպես, որ կարող է իրականացվել նրանցից միայն մեկը, ապա, երկու միանման շահերից որևէ մեկն ընտրելու այլ ողջամիտ հիմքերի բացակայության դեպքում, որոշում պետք է կայացվի ըստ գործի: Օրինակ՝ օգտագործման իրավունքը «qui prior tempore, potior est jure» կանոնի հիման վրա տրամադրվում է առաջին ձեռք բերողին: Երբեմն հարցը լուծվում է վիճակահանությանը»²³:

Երկրորդ՝ ոչ միանման, սակայն հավասարաբեք շահերը (երկրորդ խումբը), եթե համատեղելի են, ապա, ինչպես որ միանման շահերը (առաջին խումբը), դրանք զուգակցվում են հավասարության սկզբունքով, սակայն այս դեպքում հավասարությունն ունի այլ բնույթ: Ըստ հեղինակի՝ միանման շահերի տարանջատման դեպքում կիրառվում է պարզ հավասարությունը, այսինքն՝ թվաբանական հավասարությունը (յուրաքանչյուր շահի տրամադրվում է միանման քանակության ուժ), իսկ հավասարաբեք, սակայն տարբեր շահերի դեպքում կիրառվում է համաչափության սկզբունքը, այսինքն՝ երկրաչափական հավասարությունը: Տարբերվող շահերը իրենց գոյության համար պահանջում են տարբեր քանակի ուժ, ուստի այդ շահերի հավասարությունը կլինեն խաբկանք, եթե շատ ուժ պահանջող շահին տրամադրվեր նույնքան ուժ, որքան մյուսինն է, որը պահանջում էր համեմատաբար ավելի քիչ ուժ: Այս պայմաններում մի շահը իր իրականացման համար կստանա ավելի մեծ քանակի ուժ, քան պետք է, իսկ մյուս շահը կստանա անբավարար քանակի ուժ: Նման դեպքերում կիրառվում է համամասնական հավասարությունը, այսինքն՝ ուժերը բաշխվում են ոչ թե հավասար, այլ համամասնական քանակով²⁴:

Տեսության մեջ առանձնացվում է մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտի լուծման ևս մեկ սկզբունք: Այսպես՝ նա ով իրավունքի իրականացումից օգուտ

(շահ) է փնտրում, պետք է զիջի նրան, ով ձգտում է խուսափել գուտ իրավունքի իրականացման վնասներից: Այդ պատճառով անվճարունակ պարտապանից՝ որպես նվիրատվություն գույք ստանալու իրավունք ունեցող անձի պահանջը կարող է չբավարարվել, սակայն բավարարում կարող է ստանալ նա, ում անվճարունակ պարտապանը չի վճարել փոխառության գումարը²⁵:

(դ) Մարդու մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտը խորհրդային իրավունքում: Խորհրդային ժամանակաշրջանում մարդու իրավունքների կոնֆլիկտները և դրանց լուծման հարցերը թեև հատուկ ուսումնասիրության չեն արժանացել, սակայն առանձին հեղինակներ դրանք քննարկել են: Սույն հարցի վերաբերյալ Յա. Մագազիները, դեռևս 1920-ական թվականներին արտահայտել է մի շարք սկզբունքային դատողություններ:

Նախ՝ հեղինակը տարանջատում էր իրավունքների կոլիզիաների մի քանի տեսակներ՝ տարբեր ուժ ունեցող իրավունքների կոլիզիա (ուժեղ և թույլ իրավունքների կոլիզիա), միատեսակ և տարաբնույթ իրավունքների միջև կոլիզիա: Այսպես՝ ըստ հեղինակի կոլիզիա կարող է առաջանալ ոչ միայն միևնույն, այլ տարբեր ուժ ունեցող իրավունքների միջև, որի դեպքում ավելի ուժեղ իրավունքը ստիպում է թույլ իրավունքին նահանջել: Օրինակ՝ պարզ պարտավորություններից, որոնք օրենքով հատուկ պաշտպանված չեն, և գրավով ապահովված պարտավորություններից բխող իրավունքների կոլիզիայի դեպքում առավել ուժեղ է համարվում գրավառուի իրավունքը:

Նա նշում էր, որ կոլիզիա հնարավոր է ոչ միայն միատեսակ, այլև տարաբնույթ իրավունքների միջև: Միատեսակ իրավունքները բախման օրինակ է, երբ անձը իր գույքը վաճառել է մի քանի անձի, որի դեպքում միմյանց հետ բախվում են միևնույն գույքի նկատմամբ մի քանի միատեսակ իրավունքներ: Այդ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունք

ձեռք է բերում այն գնորդը, ում հետ ավելի վաղ է կնքվել պայմանագիրը (ավագության սկզբունք): Կարող են բախվել նաև տարաբնույթ իրավունքները: Կոլիզիա չի ծագում միևնույն գույքի նկատմամբ այնպիսի տարաբնույթ իրավունքների միջև ինչպիսիք են, օրինակ՝ սեփականության և օգտագործման իրավունքները. ես իրավունք ունեմ օգտագործել գիրքը, իսկ գրադարանը՝ գրքի նկատմամբ ունի սեփականության իրավունք, այստեղ կոլիզիա չկա: Տարաբնույթ իրավունքները կարող են հակասել, օրինակ՝ երեխային դաստիարակելու հոր իրավունքը կարող է բախվել այն դպրոցի նույնաբնույթ իրավունքի հետ, որտեղ սովորում է երեխան,²⁶:

Երկրորդ՝ կարևոր է այն, որ հեղինակը քննարկում է ոչ միայն անձանց մասնավոր իրավունքների, այլև պետության հանրային իրավունքի կոնֆլիկտները: Նա նշում է. «Իրավունքի կոլիզիաներ կարելի է գտնել ոչ միայն մասնավոր իրավունքում, այլև հանրային իրավունքում: Այստեղ հիմնական սկզբունքը մեզ բոլորիս հայտնի՝ պետության հանրային իրավունքների նախապատվությունն է մասնավոր անձանց իրավունքների նկատմամբ, այսինքն՝ հանրային շահի գերակայության գաղափարը: Հիմնադիր իշխանության գերակայությունն այլ իշխանությունների նկատմամբ դրսևորվում է նրանում, որ նրա և այլ իշխանության կոլիզիայի դեպքում, հիմնադիր իշխանության ակտերը ունեն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ... »²⁷: Ընդ որում՝ նա նշում է. «Ոչ միայն հիմնադիր իշխանությունը, այլև պետության մյուս հանրային իրավունքները բարձր են առանձին անհատի իրավունքներից: Օրինակ, երբ բախվում են դաշտի նկատմամբ անձի մասնավոր իրավունքը և երկրի ռազմական պաշտպանության պետության իրավունքը, սպա, ըստ անհրաժեշտության, դաշտը կարող է ամայացվել (թեկուզ հետագայում հատուցելով վնասները): Նույն կերպ, երբ պետության պաշտպանության համար անհրաժեշտ են զինծա-

ռայողներ, պետությունը հավաքագրում է նրանց, ինչքան էլ որ դրա հետևանքով մասնավոր շահերը կարող են վնասվել»²⁸: Առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ Յա. Մագազինները, զուտ ելնելով խորհրդային ժամանակաշրջանի արժեքային համակարգից, մասնավոր շահի նկատմամբ պետական շահի առաջնությունը համարում էր ընդհանուր և անվերապահ սկզբունք, մինչդեռ իրականում դա այդպես չէ: Նա ներկայացնում է պետության հանրային իրավունքների առաջնության այնպիսի օրինակներ, որոնք նույնիսկ սահմանադրական արժեհամակարգի ներկա փոփոխության և մարդուն՝ որպես բարձրագույն արժեք հռչակելու ժամանակակից պայմաններում, կունենան նույն լուծումները:

Երրորդ՝ տվյալ ժամանակաշրջանի համար բացառիկ կարելի էր համարել այն, որ հեղինակը՝ տարանջատելով պետության հանրային և մասնավոր իրավունքները, կարծում էր, որ մասնավոր անձի հանրային և մասնավոր իրավունքների նկատմամբ նախապատվություն ունեն պետության միայն հանրային իրավունքները, բայց ոչ պետության մասնավոր իրավունքները: Նա նշում էր. «Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ պետության *հանրային* իրավունքներն անհատի մասնավոր և հանրային իրավունքների համեմատությամբ ունեն բարձրագույն իրավաբանական ուժ: Պետության և քաղաքացու *մասնավոր* իրավունքները, բացառությամբ առանձին դեպքերի, ունեն հավասար իրավաբանական ուժ»²⁹:

3.2.2. Մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտը ժամանակակից իրավունքում

(ա) Ընդհանուր դրույթներ: Մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտը հատուկ նշանակություն է ձեռք բերում ժամանակակից քաղաքական խորապատկերում, քանի որ քաղաքականությունը փորձում է վերականգնել իր վերահսկողությունն այն ամենի վրա, որը

փոխանցվել էր մասնավոր անձանց: Չուկկա Լորենցոն նշում է, որ գլոբալ հարթությունում նկատելի է, թե ինչպես է աճում կրոնական քաղաքականության դերը: Մինչդեռ քաղաքական լիբերալիզմն այլևս մոդայիկ չէ: ԱՄՆ-ում շատերը կարծում են, որ հասարակական կյանքում կրոնը պետք է մեծ դերակատարություն ունենա, եթե դա տեղի ունենա, ապա լիբերալ և քաղաքական տեսանկյուններից մեկնաբանվող մարդու իրավունքների կոնֆլիկտը կդառնա առավել հավանական: Դասական օրինակ է, երբ պատմության մեջ անձի կրոնական պարտականությունը՝ հուղարկավորելու մահացած եղբորը, ակնհայտ կոնֆլիկտի մեջ էր մտնում ... քաղաքի իշխանությունների հետ, որոնք արգելում էին դավաճանների հուղարկավորությունը: Մեր օրերում կրոնն ագրեսիվ կերպով ներխուժում է բիոէթիկայի ոլորտ, քանի որ նրա տեսանկյունից ժամանակակից հասարակությունում այսպիսի հարցերը լուծելու համար բարոյական սկզբունքներն անբավարար են: Եթե լրջորեն մոտենանք հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտին, ապա պետք է ընդունել, որ յուրաքանչյուր կոնֆլիկտ ծայրահեղ բարդ գործ է, և պետք է մանրամասն քննարկել, թե ինչպես է պետք այն լուծել: Մարդու իրավունքների որոշ կոնֆլիկտներ կարելի է լուծել փոխզիջման արդյունքում, իսկ որոշ կոնֆլիկտներ (սահմանադրական դիլեմաներ) չեն կարող լուծվել զուտ իրավական բանակալության հիման վրա³⁰:

Ավանդաբար սահմանադրական մտածողությունը փորձում է ցույց տալ, որ կարելի է գտնել մարդու իրավունքների կոնֆլիկտի լուծման այնպիսի մոդել, որը կիրառելի է բոլոր նմանատիպ դեպքերի համար, սակայն սահմանադրական դիլեմաների (մարդու իրավունքների դիլեմայի) դեպքում հնարավոր չէ տալ միանշանակ և վերջնական լուծում: Չուկկա Լորենցոն արդարացիորեն նշում է, որ կյանքի և մահվան սահմանները և նմանատիպ այլ հարցերը կարող են մնալ

անլուծելի և հետապնդեն գալիք սերունդներին:

Մարդու իրավունքների դիլեման (երկընտրանքը): Արտասահմանյան գրականությունում վերջերս հաճախ են օգտագործում «սահմանադրական դիլեմա» կամ «մարդու իրավունքների դիլեմա» հասկացությունը: Այն կարելի է բնորոշել մարդու իրավունքների այնպիսի կոնֆլիկտ, որի դեպքում մի իրավունքն իրականացվում է մարդու մեկ այլ իրավունքի ոչնչացման ճանապարհով:

Միջազգային հանրային իրավունքում իրավական դիլեման բնութագրվում է որպես առնվազն երկու իրավական նորմերի միջև անխուսափելի և անուղղելի բախում, որի դեպքում մի նորմի կիրառումն անխուսափելիորեն առաջ է բերում մյուս նորմի անպատեհ խախտման³¹: Հեղինակը թվարկում է իրավական դիլեմայի մի շարք հատկանիշներ, որոնցից առանձնացնենք երկուսը՝ իրավական դիլեմաներն անխուսափելի և անուղղելի բախումներ են: **Անխուսափելի** բախումն առաջանում է այնպիսի իրավիճակներում, որտեղ երկու կամ ավելի հակամարտող նորմերը ստեղծվել են տարբեր ժամանակահատվածներում, ավելին՝ նորմի այդպիսի բախումն այդ պահին հնարավոր չէր կանխատեսել: Օրինակ՝ ԵՄ անդամ պետությունները, որոնք ոչ ԵՄ անդամ պետությունների հետ ստորագրել են էներգիային վերաբերող միջկառավարական համաձայնագիր, որոշակի ժամանակ առաջ, չէին կարող կանխատեսել, որ հետագայում այդ համաձայնագիրը կարող է հակասել ԵՄ իրավունքին: Այսինքն՝ հնարավոր չէ այնպիսի կարգավորում նախատեսել, որ չհակասի սպագայում ստեղծվելիք կարգավորմանը: **Անուղղելի են** այն բախումները, որոնք հնարավոր չէ լուծել միջազգային իրավունքի նորմերի բախումների կառուցակարգով: Ըստ հեղինակի՝ իրավական դիլեմաները տարբերվում են նորմերի ընդհանուր բախումից երկու տեսանկյունից: Նախ՝ իրավական դիլեմաները վերաբերում են միայն

անուղղելի և անխուսափելի բախումներին: Երկրորդ՝ իրավական դիլեմաների ուսումնասիրությունը դուրս է բախվող նորմերի վերացական քննարկումից, այսինքն՝ այն փնտրում է կոնկրետ պատասխան, քե իրավական կարգն ինչպե՞ս պետք է պատասխանի առաջացած իրավական դիլեմային³²:

Գրականության մեջ ընդունված է ասել, որ մարդու իրավունքների դիլեմաներն օժտված են երկու առանձնահատկությամբ՝ դրանք ունեն ողբերգականության տարր և անհամաչափելի (incommensurability) են³³:

Մարդու իրավունքների դիլեմայի ողբերգականության հատկանիշն ունի բարոյաիրավական բովանդակություն: Այն շատ դեպքերում վերաճում է բարոյական երկընտրանքի: Բանն այն է, որ մարդու իրավունքների այսպիսի կոնֆլիկտի լուծման դեպքում իրավասու մարմինը կանգնում է երկու մասնավոր անձանց համար վճռական, եթե ոչ ճակատագրական նշանակություն ունեցող երկընտրանքի առաջ, և որևէ մեկի իրավունքներին նախապատվություն տալը մյուս կողմի համար ողբերգություն է, քանի որ նա գրկվում է, օրինակ՝ կյանքից, ծնող դառնալու հնարավորությունից և այլն:

Մարդու իրավունքների դիլեմայի անհամաչափելիությունը նշանակում է, որ այս դեպքում հնարավոր չէ զուգակցել կոնֆլիկտի մեջ գտնվող մարդու իրավունքները: Սաիջն Սմեաթը կարծում է, որ մարդու իրավունքների այս կոնֆլիկտների անհամաչափությունը խոչընդոտում է դիլեման հավասարակշռման մեթոդով լուծելուն³⁴: Ջուկկա Լորենցոն նշում է, որ սահմանադրական դիլեմաների դեպքում բացակայում է գործողություններ կատարելու որևէ հստակ ուղեցույց: Դիլեմաների ժամանակ իրավաբանական հիմնավորումները ունակ չեն ներկայացնելու տվյալ գործով միակ ճիշտ լուծումը, և ամենակարևորը, որ այս դեպքերը չեն կարող լուծվել բանականության (ռաջիոնալության) եղանակով: Դա չի նշա-

նակում, որ պետք է հիասթափվել, հակառակը, պետք է փորձել խորությամբ հասկանալ խնդիրը: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր լուծել այն, եթե նույնիսկ հնարավոր չլինի հասնել վերջնական որոշման³⁵: Ռուս իրավաբանները նույնպես նշում են, որ մարդու իրավունքների մրցակցությունը լուծելու փորձի դեպքում մենք հարկադրված ենք բռնիք կատարելու սոցիալ-մշակութային արժեքների մետաիրավաբանական ոլորտ, որտեղ իրավակիրառ որոշումների բանական պատճառաբանություն ունենալը դժվար հասանելի գործ է³⁶:

«Դիլեմա» հասկացությունն օգտագործում է նաև Եվրոպական դատարանը՝ Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Evans v. UK, 10.04.2007 թ.) որոշման մեջ: Նշված գործի փաստական հանգամանքների համաձայն՝ ամուսինները սերմնահեղուկը և ձվաբջիջը բեղմնավորել էին, քանի որ կնոջ մոտ ախտորոշվել էր արգանդի վզիկի քաղցկեղ և նրա ձվարանները հեռացվել էին: Այն բանից հետո, երբ ամուսիններն ամուսնալուծվել էին, կինը՝ Էվանսը, ցանկացել է ունենալ կենսաբանական երեխա, իսկ նախկին ամուսինը՝ չէր ցանկանում հայր դառնալ: Այս կոնֆլիկտը չէր կարող լուծվել առանց որևէ մեկի իրավունքը զոհաբերելու, քանի որ դրանք հավասարակշռել հնարավոր չէր: Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատը նշել է. «Այս գործի հիմքում ընկած դիլեման այն է, որ գործը վերաբերում է Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանող երկու մասնավոր անձանց՝ դիմողի և Եվրոպական իրավունքներին: Ավելին, այս երկու անձանց շահերն անհաշտ են, քանի որ եթե դիմողին թույլատրվի օգտագործել էմբրիոնը, ապա Եվրոպական իրավունքները կտառնա հայր, իսկ եթե ընդունվի Եվրոպական իրավունքները, ապա դիմողը կգրկվի գենետիկ ծնող դառնալու հնարավորությունից: Այս գործի բարդ փաստական հանգամանքների դեպքում ազգային իշխանությունները ինչպիսի

որոշում էլ որ կայացնեին, այն չէր համապատասխանի կողմերից որևէ մեկի շահերին»³⁷:

Մարդու իրավունքների կոնֆլիկտների դասակարգումը: Այս հարցին համակողմանի անդրադարձել է Ջուկկա Լորենցոն: Նա մարդու իրավունքների կոնֆլիկտները դասակարգում է երկու մեծ խմբի՝ իրավունքների արտաքին կոնֆլիկտներ (Inter-rights conflict) և իրավունքների ներքին կոնֆլիկտներ (Intra-rights conflict): Արտաքին և ներքին կոնֆլիկտներն իրենց հերթին կարող են լինել ամբողջական և մասնակի³⁸: Իրավունքների կոնֆլիկտների այս դասակարգումը եվրոպական գրականության մեջ ունի լայն տարածում³⁹:

Արտաքին կոնֆլիկտների դեպքում հակադրվում են երկու տարբերույթ իրավունքներ, օրինակ՝ կոնկրետ դեպքում հակադրվում են տեղեկություններ ստանալու և անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքները: Ներքին կոնֆլիկտների դեպքում հակադրվում են միևնույն իրավունքները, օրինակ՝ կոնկրետ դեպքում բախվում են երկու մարդու կյանքի իրավունքները:

Արտաքին կոնֆլիկտները լինում են *ամբողջական* և *մասնակի*: Արտաքին *ամբողջական* կոնֆլիկտը սահմանադրական դիլեմայի օրինակ է: Այն չի կարող լուծվել առանց կոնֆլիկտի մեջ գտնվող իրավունքներից մեկի վերացմամբ: Այս կոնֆլիկտի օրինակ է, երբ հաճախորդի մասնավոր կյանքի իրավունքը, որը սկզբունքորեն ներառում է նաև ինքնասպանության ազատությունը, հնարավոր չէ ինքնուրույն իրականացնել (մարդը առանց օգնության, ինքնուրույն չի կարող ինքնասպանություն գործել): Արդյոք նա ունի ինքնասպանություն գործելու համար օգնություն ստանալու իրավունք: Այս դեպքում կոնֆլիկտի մեջ են մտնում մասնավոր կյանքի իրավունքը և կյանքի իրավունքը, որը ներառում է ինքնասպանությանն օժանդակելու բացարձակ արգելք: Այս իրավունքների միջև առ-

կա է ամբողջական կոնֆլիկտ, քանի որ հնարավոր չէ իրականացնել մասնավոր կյանքի իրավունքից բխող ինքնասպանության ազատությունը՝ առանց ժխտելու ինքնասպանությանն օժանդակելու բացարձակ արգելքը:

Արտաքին *մասնակի* կոնֆլիկտը, կախված գործի հանգամանքներից, կարելի է լուծել՝ առանց մյուս իրավունքի բուն էությունը ժխտելու (խեղաթյուրելու): Օրինակ՝ մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի և խոսքի ազատության իրավունքի միջև կոնֆլիկտը, մասնավորապես՝ երբ լրատվության միջոցը պետք է որոշի, թե արդյոք կարող է հրապարակել հանրային անձի վերաբերյալ որոշակի զգայուն տեղեկատվություն:

Վերջերս Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատը քննարկել է Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով ամրագրված իրավունքների կոնֆլիկտի կոնկրետ դրսևորում: Այսպես՝ Մ. Լ.-ը և Վ. Վ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի գործով (M.L. and W.W. v. Germany, 28.06.2018) գործով դիմումատուները հանրահայտ դերասանի սպանության համար դատապարտված անձինք էին: Պատիժը կրելուց հետո նրանք դիմել են նախկինում իրենց գործը լուսաբանած լրատվամիջոցներին՝ առցանց արխիվներում պահպանված՝ իրենց գործը լուսաբանող նյութերից իրենց անունները հեռացնելու խնդրանքով: Լրատվամիջոցները մերժել են դիմումատուների խնդրանքը: Մերժման դեմ դատական պաշտպանությունն ավարտվել է ի վնաս դիմումատուների: Եվրոպական դատարանի առջև դիմումատուները պաշտպանում էին Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Նշված գործով վճռում Եվրոպական դատարանն առաջին անգամ խնդիր ուներ գնահատելու, թե արդյոք ներպետական դատարանները ճիշտ են հավասարակշռել անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, մասնավոր-

րապես, անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը և Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված՝ նախկինում տվյալ անձի վերաբերյալ հրապարակված նյութերն առցանց պահպանելու՝ լրատվամիջոցի իրավունքը: Դատարանը նախևառաջ վերահաստատել է, որ անձնական տվյալների պաշտպանությունը հիմնարար նշանակություն ունի անձի՝ մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքից օգտվելու հարցում: Դատարանը միաժամանակ շեշտադրել է համացանցի կարևոր դերը հանրության համար նորությունների մատչելիությունն ապահովելու և տեղեկատվության տարածումը հեշտացնելու հարցում: Համացանցային արխիվների պահպանումն այդ դերի կարևոր տարրն է և այդ արխիվները պաշտպանված են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով: Լրատվամիջոցները բացի իրենց հիմնական գործառույթից ունեն նաև երկրորդական դեր՝ պահպանելու նախկինում հրապարակված նյութերն ու դրանք մատչելի դարձնելու հանրությանը: Եվրոպական դատարանը, գնահատելու համար, թե ճիշտ են արդյոք ներպետական դատարանները հավասարակշռել վերը նշված երկու իրավունքները, հաշվի է առել հետևյալ չափանիշները. համապատասխան հրապարակումների ներդրումը հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բանավեճում, տվյալ անձի վատ համբավի աստիճանը, հրապարակված նյութի թեման, տվյալ անձի նախկին վարքագիծը, տվյալ հրապարակման բովանդակությունը, ձևը և հետևանքները: Նշված չափանիշները կիրառելով տվյալ գործի վաստերի նկատմամբ՝ դատարանը

րանը եզրահանգեց, որ ներպետական դատարանները չեն խախտել դիմումատուների՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Դատարանը, մասնավորապես, հաշվի առավ դիմումատուների վերաբերյալ սկզբնական հրապարակումների օրինական բնույթը, այդ նյութերը պահպանելու կարևորությունը և դիմումատուների վարքագիծը լրատվամիջոցների նկատմամբ:

Ներքին կոնֆլիկտները նույնպես լիմում են *ամբողջական և մասնակի*: Ներքին *ամբողջական* կոնֆլիկտները նույնպես սահմանադրական դիլեմաներ են, քանի որ նույնաբնույթ իրավունքները փոխադարձաբար և ամբողջականորեն բացառում են միմյանց: Եթե կատարվում է մի պահանջը, ապա դրանով իսկ բացառվում է մյուս պահանջի իրականացումը: Այսպիսի կոնֆլիկտի օրինակ է՝ Ջողի և Մերի սիամական երկվորյակների գործը: Բժիշկների այստորոշմամբ, Մերին քրոջ (Ջողիի) հաշվին վարում էր մակարոյժի կյանք: Ջողիի կյանքի իրավունքը հակադրվել էր Մերիի կյանքի իրավունքին: Մեկի կյանքը փրկելու համար անհրաժեշտ էր մյուսին գրկել կյանքից⁴⁰, իսկ եթե որևէ միջոց չձեռնարկվեր, ապա երկուսն էլ կմահանային: Բժիշկները փաստել էին, որ Ջողիի կյանքը փրկելու համար պետք է Մերիին կյանքից գրկել: Ծնողները, կրոնական նկատառումներից ելնելով, հրաժարվել էին փրկել մի աղջկան, մյուսի կյանքի հաշվին: Այս դիլեման լուծելու համար անհրաժեշտ էր դատարանի միջամտությունը, և դատարանը որոշել էր, որ Ջողիի կյանքը փրկելու համար պետք

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

	Ներքին կոնֆլիկտ	Արտաքին կոնֆլիկտ
Ամբողջական կոնֆլիկտ	Կյանքի հիմնական իրավունքը v. Կյանքի հիմնական իրավունքի	Կյանքի իրավունքը v. Մասնավոր կյանքի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու հիմնական իրավունքի
Մասնակի կոնֆլիկտ	Խոսքի ազատության հիմնական իրավունքը v. Խոսքի ազատության հիմնական իրավունքի	Խոսքի ազատության հիմնական իրավունքը v. Տեղեկատվական գաղտնիության հիմնական իրավունքի

է Սերիին գրկել կյանքից⁴¹:

Ներքին մասնակի կոնֆլիկտի օրինակ է, երբ երկու հակադիր ծայրահեղական խմբեր պահանջում են թույլատրելի նույն օրը և նույն վայրում իրականացնելու հանրային միջոցառում, որը կարող էր նրանց միջև առաջացնել կոնֆլիկտ: Իրավունքների կոնֆլիկտը կարելի է լուծել իրավաբանական դատողությունների և կարգավորումների միջոցով, օրինակ՝ թույլատրել հանրային միջոցառումներն անցկացնել տարբեր վայրերում:

3.2.3. Եզրահանգումներ

Հռոմեական իրավունքում մասնավոր իրավունքների միջև կոնֆլիկտներն անվանում էին իրավական կոլիզաներ, մինչդեռ եվրոպական ժամանակակից գրականության մեջ օգտագործվում է «մարդու իրավունքների կոնֆլիկտ» հասկացությունը:

Մարդու իրավունքների կոնֆլիկտն այնպիսի վիճակ է, երբ մի իրավունքի իրականացումը լրիվ կամ մասնակի բացառում կամ խոչընդոտում է մեկ այլ իրավունքի իրականացմանը:

Հռոմեական և նախահեղափոխական ռուսական իրավունքում ուսումնասիրվում էին հատկապես մարդու մասնավոր իրավունքների կոնֆլիկտները, մինչդեռ խորհրդային ժամանակաշրջանում Յա. Մազազիները քննարկում էր պետության

հանրային և մարդու մասնավոր ու հանրային իրավունքների կոնֆլիկտները, պետության մասնավոր և մարդու իրավունքների կոնֆլիկտները: Իրավունքի կոնֆլիկտների վերաբերյալ հեղինակի առաջարկած լուծումներն արժեքավոր են նաև արդի ժամանակաշրջանում, երբ գիտատեխնիկական զարգացումներին զուգընթաց ավելանում են մասնավոր անձանց իրավունքների միջև կոնֆլիկտների ոլորտները:

Յա. Մազազիները դեռևս 1920-ականներին շեշտադրում էր այն մասին, որ կոնֆլիկտներ կարող են ծագել միատեսակ և տարաբնույթ իրավունքների միջև, որը, մոտ մեկ դար անց, եվրոպական հետազոտողները (օրինակ՝ Չուկկա Լորենցոն) կանվանեն մարդու իրավունքների ներքին և արտաքին կոնֆլիկտներ:

Մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտները և դրանց լուծման ուղիները ժամանակակից իրավաբանության արդիական հարցերից է: Սահմանադրագետների առաքելությունն է համալիր հետազոտել մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտների բարդ և բազմաշերտ հարցերը, որոնց արդյունքներն իրավասու մարմիններին կօգնեն իրական կյանքում նման կոնֆլիկտների հանդիպելիս կողմնորոշվել, հարցի արդարացի և հավասարակշռված լուծումները փնտրելիս:

¹ Бержель Ж.Л., Общая теория права, Под общ. ред. В.И. Даниленко, Пер. с фр., М., Изд. дом NOTA BENE, 2000, с. 183.
² Там же, с. 185.
³ Скурко Е.В., Принципы права: монография, М., Осъ - 89, 2008, с. 63.
⁴ Теория государства и права: учебник / Под ред. В.К. Бабаева, М., Юристъ, 2002, с. 230-231.
⁵ Кашанина Т.В., Структура права: монография, М., Проспект, 2015, с. 275, 281.
⁶ Իրավունքի սկզբունքների դասակարգման մասին տե՛ս Կարտաշով В.Н., Теория правовой системы общества: учебник, М., Изд. Юрайт, 2018, с. 86-89.

⁷ Сорокин В.В., Психология для судей: монография, М., Юрлитинформ, 2018, с. 97.
⁸ Там же, с. 96.
⁹ Там же, с. 97.
¹⁰ Там же, с. 106.
¹¹ Гаджиев Г.А., Конституция Российской Федерации 1993 г. с точки зрения правовой аксиологии // Юридический мир, 2013, № 12.
¹² Там же.
¹³ Алекси Р., Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму) = Robert Alexy. Begriff und Geltung des Rechts; пер. с нем. / [А. Лаптев, Ф. Кальшойер]; [В. Бергманн, пред., сост.]; [Т. Яковлева, науч. ред.], М., Инфотропик Медиа, 2011, с. 89.

¹⁴ Кокотов А.Н., Право конституции в российском праве // Актуальные проблемы российского права, 2014, №10. URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 05.08.2018).

¹⁵ Грачев Н.И., Тихонов А.А., Основы конституционного строя как общеправовые принципы // Вестник ВолГУ. Серия 5: Юриспруденция, 2013, № 1. URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 05.08.2018).

¹⁶ Тимошина Е.В., Краевский А.А., Салмин Д.Н., Методология судебного толкования: инструменты взвешивания в ситуации конкуренции прав человека // Вестник СПбГУ. Серия 14, Право, 2015, №3. URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 29.08.2018).

¹⁷ Римское частное право: учебник для бакалавров и магистров / под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского, М., Изд. Юрайт, 2017, с. 79-82.

¹⁸ Յս. Մագազիններն այս կանոնի կապակցությամբ նշում էր, որ այն գործում է միայն իրային իրավունքների բախման դեպքում, սակայն պարտավորական իրավունքների (օրինակ՝ պարտքի պահանջի) դեպքում այս սկզբունքը նշանակություն չունի. ըստ ժամանակի ավագությունը վարկառուին ավելի ուշ ծագած պահանջների նկատմամբ որևէ առավելություն չի տալիս:

¹⁹ Васильковский Е.В., Учебник гражданского права. Выпуск I: Введение и общая часть. СПб.: Типография Контрагентства железных дорог, 1894, с. 151-152.

²⁰ Регельсбергеръ Ф., Общее учение о праве. Перевод И.А. Базанова, под ред. проф. Ю.С. Гамбарова. Типография И. Д. Сытина, М., 1897, с. 292-293.

²¹ Հեղինակը, մեծամասության և փոքրամասնության շահերը ներկայացնելով որպես հավասարաբեթ (շահերի երկրորդ խումբը), բույլ է տվել մտքերի հակասություն: Բանն այն է, որ նա ընդհանուր և մասնավոր շահերը որակում է որպես ոչ հավասարաբեթ (շահերի երրորդ խումբը): Նա նշում էր, որ պետության շահն ավելի բարձր է գնահատվում, քան համայնքի շահը, համայնքի շահն ավելի բարձր է, քան անհատի շահը: Կարծում ենք, որ ոչ հավասարաբեթ այս շահերը, ըստ էության, մեծամասության և փոքրամասնության շահերի դրսևորումներն են, որոնք հեղինակը որակել էր որպես հավասարաբեթ շահեր:

²² Коркунов Н.М., Лекции по общей теории права. Сост., автор вступ. ст., коммент. А.Н. Медушевский, М., Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010, с. 192-196.

²³ Там же, с. 194-195.

²⁴ Там же, с. 194-195.

²⁵ Магазинер Я.М., Избранные труды по общей теории права. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006, <https://law.wikireading.ru/8964>

²⁶ Там же.

²⁷ Там же.

²⁸ Там же.

²⁹ Там же.

³⁰ Zucca Lorenzo, Conflicts of Fundamental Rights as Constitutional Dilemmas (July 2, 2008). Conflicts between fundamental rights, Eva Brems, ed., Antwerp/Oxford/Portland, 2008. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1154528>.

³¹ Valentin Jeutner, Irresolvable Norm Conflicts in International Law: The Concept of a Legal Dilemma. Oxford. Oxford University Press, 2017, p. 17.

³² Valentin Jeutner, Irresolvable Norm Conflicts in International Law: The Concept of a Legal Dilemma. Oxford. Oxford University Press, 2017, p. 17-43.

³³ Jacco Bomhoff and Lorenzo Zucca, ‘Evans v. UK, European Court of Human Rights— The Tragedy of Ms Evans: Conflicts and Incommensurability of Rights, Evans v. the United Kingdom, Fourth Section Judgment of 7 March 2006, Application No.6339/ 05’ (2006) 2 European Constitutional Law Review 424– 42, Stijn Smet, Conflicts between Human Rights and the ECtHR: Towards a Structured Balancing Test. When human rights clash at the European Court of human rights. Conflict or harmony? Edited by Stijn Smet and Eva Brems. Oxford University press. 2017, p. 56.

³⁴ Stijn Smet, Conflicts between Human Rights and the ECtHR: Towards a Structured Balancing Test. When human rights clash at the European Court of human rights. Conflict or harmony? Edited by Stijn Smet and Eva Brems. Oxford University press. 2017, p. 56.

³⁵ Zucca Lorenzo, Conflicts of Fundamental Rights as Constitutional Dilemmas (July 2, 2008). Conflicts between fundamental rights, Eva Brems, ed., Antwerp/Oxford/Portland, 2008. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1154528>.

³⁶ Тимошина Е.В., Краевский А.А., Салмин Д.Н. Методология судебного толкования: инструменты взвешивания в ситуации конкуренции прав человека // Вестник СПбГУ.

- Серия 14, Право, 2015, №3. URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 29.08.2018).
- ³⁷ http://european-court.eu/uploads/ECHR_Evans_v_The_United_Kingdom_10_04_2007.pdf
- ³⁸ Zucca Lorenzo, Conflicts of Fundamental Rights as Constitutional Dilemmas (July 2, 2008). Conflicts between fundamental rights, Eva Brems, ed., Antwerp/Oxford/Portland, 2008. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1154528>
- ³⁹ Mikaela Carlberg Conflicts between Fundamental Rights in Europe. Lund University, 2015, p. 9-10, David Martinez-Zorrilla The Structure of Conflicts of Fundamental Legal Rights. Law and Philosophy. November 2011, Emmanuelle Bribosia, Isabelle Rorive In search of a balance between the right to equality and other fundamental rights. European Commission, 2010, p. 6.
- ⁴⁰ Անգլերեն տեքստում օգտագործվում է «սպանել» հասկացությունը:
- ⁴¹ Re A (Children) (Conjoined Twins: Medical Treatment) No.1 [2000] Human Rights Law Reports, p. 721.

RESUME - РЕЗЮМЕ

NON-SYSTEM CONFLICTS AND INTRA-SYSTEM CONFLICTS OF PRINCIPLES OF LAW

Artur Ghambaryan

*Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Russian-Armenian University, Doctor of Law, Professor*

The legal norms enshrined in positive law often contradict the principles of law (human rights). In the event of such a contradiction, preference is given to the principles of law (regardless of whether directly or indirectly the principle of law is enshrined in positive law). Moreover, in the event of a contradiction between the two legal norms defining a particular behavior, preference should be given to the rule that follows from the principle of law.

The legal conflicts should be distinguished from the exceptions arising from the principles of law. The Principles of law cannot fail to have exceptions, otherwise the objective need for a differentiated legal regulation of social relations will be blocked. The establishment of exceptions to the principles of law must comply with the requirements of *certainty* and *legality*.

Within the system of legal principles, competition may arise between them. This competition is not solved by using traditional conflict-of-laws rules (*lex superior, lex specialis, etc.*), but by the method of balance (*weighing and balancing*), which does not imply the insignificance of one of the principles in conflict. The solution of the conflict between the principles of law depends on the circumstances of the particular case, the moral and philosophical ideology that has taken shape at a given time and in a given society. In order to make the right choice between competing legal values, the Judge must have a large-scale and metaphysical thinking. It is not by chance that legal disputes regarding the choice between competing legal principles are usually resolved not in the Courts of the General jurisdiction, but in Constitutional and International Courts, where the atmosphere of the philosophy of law prevails.

Taking in account that the principles of law are often identified with human rights or with the guarantees of human rights, it can be said that the conflict of human rights is a particular manifestation of conflicts of principles of law. Some human rights conflicts can be resolved through compromise, and some conflicts (constitutional dilemmas) cannot be resolved purely on the basis of legal reason. The human rights dilemma can be described as a conflict of human rights in which the right of one person is exercised by destroying the right of another person. The human rights dilemmas are endowed with two features: they have an element of *tragedy* and *incommensurability*. A sign of the tragedy of the human rights dilemma has a *moral* and *legal* content. The incommensurability of the human rights dilemma means that in this case it is impossible to combine the human rights of a person in conflict.

Keywords: *conflicts of law; conflicts of principles of law; exceptions to the principles of law; human rights conflicts; human rights dilemma.*

ВНЕСИСТЕМНЫЕ КОЛЛИЗИИ И ВНУТРИСИСТЕМНЫЕ КОНФЛИКТЫ ПРИНЦИПОВ ПРАВА

Артур Гамбарян

*Завкафедрой теории и истории государства и права
Российско-армянского университета,
заслуженный юрист РА, доктор юридических наук, профессор*

Правовые нормы, закрепленные в позитивном праве, часто противоречат принципам права (правам человека). В случае такого противоречия предпочтение отдается принципам права (независимо от того, принцип права закреплен в позитивном праве прямо или косвенно). Более того, в случае про-

тиворечия между двумя правовыми нормами, определяющими конкретное поведение, предпочтение следует отдавать той норме, которая вытекает из принципа права.

Правовые коллизии следует отличать от исключений, вытекающих из принципов права. Принципы права не могут не иметь исключений, а иначе будет заблокирована объективная необходимость дифференцированного правового регулирования общественных отношений. Установление исключений из принципов права должно соответствовать требованиям определенности и правомерности.

Внутри системы правовых принципов между ними может возникнуть конкуренция. Эта конкуренция решается не путем использования традиционных коллизионных норм (lex superior, lex specialis и др.), а методом равновесия (weighing and balancing), что не предполагает ничтожность одного из принципов, находящихся в конфликте. Решение конфликта между принципами права зависит от обстоятельств конкретного дела, моральной и философской идеологии, сложившихся в данное время и в данном социуме. Для правильного выбора между конкурирующими правовыми ценностями судья должен обладать масштабным и метафизическим мышлением.

Не случайно, что правовые споры касательно выбора между конкурирующими правовыми принципами, как правило, разрешаются не в судах общей юрисдикции, а в конституционных и международных судах, где превалирует атмосфера философии права.

Имея в виду, что принципы права часто отождествляются с правами человека или с гарантиями прав человека, то можно сказать, что конфликт прав человека является частным проявлением конфликтов принципов права.

Некоторые конфликты прав человека возможно решить путем компромисса, а некоторые конфликты (конституционные дилеммы) не могут решаться чисто на основе правового разума. Дилемму прав человека можно охарактеризовать как такой конфликт прав человека, при котором право одного человека осуществляется путем уничтожения права другого человека. Дилеммы прав человека наделены двумя особенностями: они имеют элемент трагичности и несоизмеримы (incommensurability). Признак трагичности дилеммы прав человека имеет нравственно-правовое содержание. Несοοиζμεրիմոստ՝ դիլեմմայի բնույթն է, որը նշանակում է, որ երկու կողմնակա դրույթն էլ իր արժեքով անհրաժեշտ է: Այսինքն, դիլեմմայի դեպքում չկա լուծարարական լուծում:

Ключевые слова: Коллизии норм права; конфликты принципов права; исключения из принципов права; конфликты прав человека; дилемма прав человека.

Բանալի բառեր - իրավունքի նորմաների կոլիզիաները, օրենքի սկզբունքների կոնֆլիկտները, իրավունքի սկզբունքների բացառությունները, մարդու իրավունքի կոնֆլիկտները, մարդու իրավունքի երկրնորայինը:

Ա. Գամբարյան – Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի վարիչ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր, էլ. փոստ՝ artur.ghambaryan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 15.01.2019 թ., ստվել է գրախոսության՝ 08.02.2019, երաշխավորվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր Հ. Ստեփանյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ԱՄՅԻԱ - ՀՈՒՆԻԱ 2019 5 - 6 (239-240)

Սարգիս Արմենակյան

ՀՀ ԳԱԱ փոխտնօրինի, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՀՈՍՄԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈՆԵՑԳԻՅԱՅԻ ԱՌԱՆՁՆԱՏԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐԵՎԱՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ

Ուսումնասիրելով հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիայի հիմնախնդիրը միջնադարյան Եվրոպայում՝ հետազոտողներն ամենից առաջ շեշտադրում են ռեցեպցիայի հիմնախնդիրը Գերմանիայում¹: Գրականության մեջ նշվում է, որ գերմանական միապետները հանդիսանում են հռոմեական կայսրերի իրավահաջորդներ և ողջ քրիստոնեական աշխարհի տիրակալն ու պաշտպանը²:

Գերմանիայում ընդօրինակված կամ վերափոխված հռոմեական իրավունքը տեսականորեն և գործնականորեն գոյություն ունեցավ մինչև 1900 թվականը, այսինքն՝ մինչև Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը: Ի դեպ, Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի (1896 թ.) հիմնական աղբյուրներից էր նաև հռոմեական իրավունքը և իրավական դոկտրինը³:

Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան լայն տարածում ստացավ նաև Ֆրանսիայի հարավային շրջաններում, իսկ հյուսիսային շրջաններում շարունակում էին գործել տեղական սովորույթային նորմերը: Այս առումով հարկ է նշել, որ հռոմեական իրավունքը աղբյուր է հանդիսացել նաև ֆրանսիական քաղաքացիական օրենսգրքի (1804 թ.) համար, որը կոչվում է նաև Նապոլեոնի օրենսգիրք (Նապոլեոն Բոնապարտն անմիջական մասնակցություն է ցուցաբերել ֆրանսիական քաղաքացիական օրենսգիրքը կազմելիս, հատկապես ժառանգման նորմերը ձևակերպելիս):

Նապոլեոն Բոնապարտը հաճախ ընդգծում էր իր քաջատեղակությունը Հուստինիանոս կայսր օրենսդրությանը⁴:

Ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգիրքը էական ազդեցություն ունեցավ Եվրոպայի և աշխարհի շատ երկրների քաղաքացիական օրենսգրքերի մշակման գործընթացում⁵:

Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան (ընդօրինակումը) այնուհետև լայն տարածում ստացավ Իսպանիայում, Պորտուգալիայում, Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրներում:

Ընդհանրապես, ռեցեպցիա՝ նշանակում է ընդօրինակել, փոխառել, վերարտադրել և այլն, իսկ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիա նշանակում է ընդօրինակել (փոխառել) ոչ թե Հին Հռոմում ժամանակին գործադրված իրավունքի նորմերը, այլ իմաստավորման և վերամիավորման եղանակով փոխառել հռոմեական իրավունքի սկզբունքները, իրավադրույթները, իրավական կոնցեպցիաները, դոկտրինները, մոտեցումները, նախադեպերը, որոնք պայմանական փորձաքննություն են անցել իրենց զարգացման երկարաձիգ դարերի ընթացքում: Մեր կարծիքով, հենց հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիայի էության և սոցիալ-իրավական նշանակությունը դա է:

Հիմնվելով քաղաքակրթության պարուսման զարգացման թեզիսի վրա և դիտելով իրավունքի ձևափոխումների քաղաքակրթական գործընթացների համատեքստում՝ մենք իրավունք ունենք ենք դիտել հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան որպես մի երևույթ, որը ներքուստ բնորոշ է նախորդ քաղաքակրթությունների մշակութային արժեքների «վերածննդին» մարդկային պատմության զարգացման յուրաքանչյուր փուլում: Անհրաժեշտ է

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ընդգծել, որ ռեցեպցիան չի կարելի շփոթել «ռեստավրացիայի» (վերականգնման) կատեգորիայի հետ, քանզի վերջինս նշանակում է որևէ բանի, օրինակ, արվեստի ստեղծագործությունների, պատմական հուշարձանների վերականգնում նախաստեղծ վիճակում⁶:

Արտաբուստ այս կատեգորիաները շատ մոտ են միմյանց, սակայն գոյություն ունեն և որոշակի տարբերություններ: Այսպես, ռեցեպցիայի նպատակն է (և, ըստ էության, վերջնական նպատակը) մշակույթի, իրավունքի ոլորտում հին հենքի վրա որևէ նոր բան ստեղծելը: Եթե նույնիսկ դա կատարվում է, օրինակ, այս կամ այն գաղափարների, լուծումների, իրավական նորմերի ուղղակի փոխառման ձևով, որպես արդյունք հանդես է գալիս նոր որակի արգասիք, հասարակական զարգացման նոր պարույրի ընթացքում առաջացող, ձևավորվող մի ինչ-որ նոր բան:

Ինչ վերաբերում է ռեստավրացիային, ապա այն հետապնդում է, ինչ-որ բանի նախնական վիճակում վերականգնելու նպատակ, առանց որևէ փոփոխությունների կամ հավելումների, համեմայն դեպս առանց այնպիսի հավելումների, որոնք կարող են խաթարել սկզբնական նյութի բնութագիրը կամ նախաստեղծ վիճակը:

Վերոհիշյալը հաշվի առնելով՝ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան կարելի է բնութագրել որպես հետագա քաղաքակրթությունների զարգացման ընթացքում նրա հիմնական սկզբունքների և դրույթների ու ոգու ընկալում և վերածնունդ:

Որպես հասարակական կյանքի խոշոր և բարդ երևույթ, որպես հին աշխարհի, միջնադարի և նոր ժամանակվա իրավական զարգացման կապող օղակ՝ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան միշտ գրավել էր և դեռ երկար ժամանակ գրավելու է բոլոր նրանց ուշադրությունը, ովքեր հետաքրքրվում են իրավունքով և նրա պատմությամբ: Թե ռեցեպցիան կոնկրետ կենսական պահանջի արդյունք է՝ հենց

այդ պահանջի բավարարմանը նպատակաուղղված: Այն ոչ թե իրավական ինքնուրույն զարգացման հակաթեզ է, այլ նրա զարգացումը խրախուսող և արագացնող գործոն:

Ռեցեպցիան բացատրվում է որպես հռոմեական իրավունքի նորմատիվային, գաղափարատեսական այն բովանդակության գործողության վերականգնում (ընտրություն, փոխառում, վերամշակում և յուրացում), որը պիտանի եղավ հասարակական զարգացման ավելի բարձր աստիճանի՝ նոր հարաբերությունների կարգավորման համար: Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան ոչ թե առանձնակի, միանվագ իրադարձություն էր, այլ բարդ և բազմաստիճան գործընթաց: Նրա առաջին քայլերն էին հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրումը, հիմնական բովանդակությունը անցյալի փորձի օգտագործումը նոր իրավունքի ստեղծման գործում:

Ընդհանրապես իրավունքի ընդօրինակումը հասարակության իրավական պահանջմունքների արդյունք է⁷: Այն կարևոր գործոն և խթանիչ է ազգային ինքնավար իրավական համակարգերի զարգացման համար:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակումը միանգամայն իրադարձություն չէ, այլ իրենից ներկայացնում է բարդ և բազմաստիճան գործընթաց:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման բարդ գործընթացն անցել է երկարատև ժամանակաշրջան և միշտ փուլերով: Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման փուլերը միմյանցից սահմանազատվում են ոչ միայն ըստ ժամանակաշրջանների, այլև ընդօրինակման եղանակներով, նորովի մեկնաբանման և իմաստավորման, ինչպես նաև գործնական, կիրառական նպատակներով:

Ելնելով վերոնշվածներից՝ մասնագիտական գրականության մեջ հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման գործընթացը ընդունված է ստորաբաժանել հետևյալ շրջանների՝ առաջին փուլ 11-15-րդ դա-

րեր, երկրորդ փուլ՝ 16-17-րդ դարեր և երրորդ փուլ՝ 18-19-րդ դարեր:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման առաջին փուլին բնութագրական է հռոմեական իրավունքի հետազոտությունն Իտալիայի քաղաքների ուսումնական կենտրոններում, որը կրում էր ճանաչողական բնույթ և գործնական նպատակներ չէր հետապնդում: Երկրորդ փուլին բնորոշ է հռոմեական իրավունքի տարածվելն արևմտավրոպական մի շարք երկրներում, որտեղ դրա հետազոտությունը զուգորդվում էր տվյալ պետությունների դատավորների կողմից այդ իրավունքի ընդօրինակմանը և կիրառմանը: Վերջապես երրորդ փուլում առավել խորությամբ և բազմակողմանի վերամշակվում է ողջ հռոմեական իրավունքի ժառանգությունը, որը հիմք է հանդիսանում նոր ժամանակների պահանջներին համարժեք քաղաքացիական օրենսդրության ձևավորման և դրանց համակարգման համար:

Ընդհանուր առմամբ կարելի է նշել, որ հռոմեական մասնավոր իրավունքի ռեցեպցիան, անկախ իր տեսակներից և ձևերից, հանդիսացել է եվրոպական երկրների մեծ մասի իրավական համակարգի ստեղծման հենք և ծառայում է որպես ժամանակակից Եվրոպայի ընդհանուր իրավունքի ձևավորման հիմք:

Ընդհանրապես հարկ է ընդգծել մի շարք կարևոր հանգամանք, որ չզիտես

ինչու, հետազոտողների կողմից լուրջ ուշադրության մինչև այժմ չի ստացել: Խոսքը հետևյալի մասին է.

Միջնադարյան Եվրոպայում հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրությունը խթան հանդիսացավ նրա ռեցեպցիայի (ի թիվ այլ սոցիալ-տնտեսական հանգամանքների) համար, իր հերթին հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրությունը Բոլոնիայում, Փարիզում, Օքսֆորդում և այլուր, հիմք հանդիսացան եվրոպական նոր բարձրագույն հաստատությունների՝ համալսարանների ձևավորման համար, օրինակ՝ Բոլոնիայի, Փարիզի, Օքսֆորդի համալսարանները ձևավորվեցին իրավաբանական ֆակուլտետների հիմքերի վրա (որը պայմանական փաստ է): Դեռ ավելին՝ համալսարանական կրթությունը և գիտությունը նպաստեցին բարձրագույն իրավաբանական դասի, այդ թվում՝ դատավորների և փաստաբանների ձևավորմանը:

Հռոմեական իրավունքը՝ հանձին ձևափոխված և զարգացված համալսարանական իրավունքի, դրվեցին հռոմեական ընդհանուր իրավական համակարգի սյուները, որոնք հետագա պատմական ժամանակաշրջաններում նպաստեցին եվրոպական իրավունքի մշակույթի, իրավական ավանդույթների և իրավական չափորոշիչների ձևավորման ու զարգացման համար:

1 St'и Бернгефт Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб, 1910, с. 11-12:

2 St'и Эннекиерус Л., Курс германского гражданского права. Полутом I. Введение и общая часть. Узд. Иностран. Литературы. М., 1949, с. 28-29:

3 St'и Бергман В., Суханов Е., Введение / Германское право. 4.1. Германское уложение. М., 1996, с. 11-13:

4 Косарев А.И., Англосаксонская и рома-

но-германская формы буржуанского права. Калининград, 1977.

5 Մանրամասն տես՝ Пахман С.В., История кодификации гражданского права. Т. 1 и 2 Санкт-Петербург, 1876.

6 St'и История государства и права зарубежных стран. Том 1, Древний мир и Средние века, М., 2010, с. 292-295:

7 St'и Харитонов Е.О., Основы римского частного права, Ростов на Дону, 1999.

RESUME - РЕЗЮМЕ

PECULIARITIES OF RECEPTION OF ROMAN LAW IN WESTERN EUROPE

Sargis Armenakyan
*PhD Student of the Institute of Philosophy, Sociology
and Law of NAS RA*

In this scientific article the author thoroughly discusses issues concerning the borrowing of Roman law (reception) in Medieval Europe. The article emphasizes the role and meaning of Roman law in the formation of the European law.

The Roman right was formed from the 5th century BC to the 6th century BC. Roman law was the most advanced legal system in the ancient world. Today's European law system is based on the basic ideas, institutions and principles of ancient Roman law.

Reception / reception- imitation, transportation / of the Roman right occurred in Europe in 11-13 centuries and The Pan-European legal system has begun to be formed in those centuries.

Roman right is the basis for modern civilian codes, including the French Civil Code, which is still used /1804 Napoleon's Code/.

Keywords: law, legislation, borrowing, Roman law, European law, common law.

ОСОБЕННОСТИ РЕЦЕПЦИИ РИМСКОГО ПРАВА В ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЕ

Саргис Арменакян
*Соискатель Института философии,
социологии и права НАН РА*

В данной научной статье детально рассматриваются вопросы, касающиеся рецепции римского права (заимствования) в Средневековой Европе. Подчеркивается роль и значение римского права в формировании общеевропейского права.

Известно, что римское право формировалось в VI-V века до нашей эры. Римское право было наиболее развитой правовой системой древнего мира. Современная европейская система права основана на основных идеях, институтах и принципах древнеримского права.

В Европе рецепция (рецепция – принятие, усвоение) Римского права применялась в XI-XIII веках. Именно в этот период формировалась общеевропейская правовая система.

Римское право стало основой для современных гражданских кодексов, в том числе Гражданского кодекса Франции, который используется до сих пор.

Ключевые слова: право, законодательство, заимствование, римское право, Европейское право, общее право.

Բանալի բառեր - իրավունք, օրենսդրություն, ընդօրինակում, հռոմեական իրավունք, Եվրոպական իրավունք, ընդհանուր իրավունք:

Ս. Արմենակյան – ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ, էլ. փոստ՝ sargisarmenakyan@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 07.05.2019, տրվել է գրախոսության՝ 25.04.2019, երաշխավորվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետախրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ՊԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՄԱՆ ԱԿՏԵՐ

Իրավաբանական մասնագիտական գրականության մեջ «իրավակիրառման ակտ» հասկացությունն արտահայտվում է տարատեսակ եզրաբանությամբ՝ «իրավունքի կիրառման ակտ», «իրավակիրառման ակտ», «իրավական նորմերի կիրարկմանն ուղղված իրավաբանական գործունեության ակտ»¹, «անհատական ակտ»²:

Իրավակիրառման ակտը, սովորաբար, դիտարկվում է որպես հասարակական հարաբերությունների պետական կարգավորման իրավաբանական եղանակ (միջոց), որպես պետության գործառույթները կյանքի կոչելու իրավական ձև, իրավական նորմերի իրացման կարևորագույն կամ էլ կոնկրետ անհատական գործով կայացված որոշում:

Մասնագիտական գրականության ուսումնասիրության արդյունքում պարզվում է, որ իրավակիրառման ակտն ամենից հաճախ դիտարկվում է որպես իրավական նորմերի կիրարկմանն ուղղված իրավաբանական գործունեության ակտ: Ի. Վ. Տիմոշենկոն իրավակիրառման ակտը դիտարկում է որպես «պաշտոնական իրավական փաստաթուղթ, որը կայացվում է լիազորված պետական մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից կոնկրետ գործի շրջանակում, օրենքի տառին համապատասխան, որով սահմանվում են կոնկրետ հարաբերություններում ներգրավված անձանց իրավունքները, պարտականությունները կամ իրավաբանական պատասխանատվությունը»³:

Վ. Ի. Լեուշինը իրավակիրառման ակտը համարում է «իրավասու մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից կայացված իրավական ակտ, որի հիմքում ընկած են անձանց իրավունքները, պարտականու-

թյունները կամ իրավաբանական պատասխանատվությունը սահմանող իրավաբանական փաստերը և իրավունքի կոնկրետ նորմերը»⁴:

Ն. Ա. Պյանկովն իրավակիրառման ակտը սահմանում է որպես «իրավունքի կիրառման գործընթացում կազմված պաշտոնական փաստաթուղթ, որը բովանդակում է կոնկրետ իրավական նախադեպ»⁵:

Վ. Ն. Խրոպանյուկն իրավակիրառման ակտերի ներքո նկատի է առնում «իրավասու մարմնի կողմից սահմանված պետաիշխանական անհատական նախադեպ ունեցող պաշտոնական իրավական փաստաթուղթը, որը կազմվում է կոնկրետ գործի լուծման արդյունքում»⁶:

Վ. Վ. Լազարևն ընդգծում է, որ «իրավակիրառ ակտը պետաիշխանական անհատական ակտ է, որը կայացվում է իրավունքի իրավասու սուբյեկտի կողմից կոնկրետ գործի լուծման արդյունքում սուբյեկտիվ իրավունքների և իրավաբանական պարտականությունների առկայության կամ բացակայության սահմանման նպատակով»⁷:

Մ. Ի. Աբդուլանն իրավակիրառման ակտը դիտարկում է որպես անհատական ակտ, որպես «իրավասու մարմնի կողմից կայացված պետաիշխանական որոշում, որն ուղղված է կոնկրետ հասարակական հարաբերությունների կարգավորմանը»⁸:

Վերը տրված մեկնաբանությունների ուսումնասիրության արդյունքում կարելի է եզրակացնել, որ իրավակիրառման ակտն անհրաժեշտ է դիտարկել երկու իմաստով՝ որպես ակտ-գործողություն և որպես ակտ-փաստաթուղթ: Դրանցից ակտ-գործողությունը համապատասխան իրավասու մարմնի գործողությունն

է, իսկ ակտ-փաստաթուղթը միջոց է, որով այդ գործողությունը ստանում է օբյեկտիվ դրսևորում: Հիմք ընդունելով այս հանգամանքը՝ մենք առանձնացնում ենք իրավակիրառման ակտի դիտարկման երեք ուղղություն՝

- իրավակիրառման գործողություն (ակտ-գործողություն),
- կոնկրետ գործի լուծման արդյունք (ակտ-որոշում),
- իրավունքի կիրառման արդյունքի փաստաթղթային ամրագրման ձև (ակտ-փաստաթուղթ):

Մեր կարծիքով, նպատակահարմար է իրավակիրառման ակտը դիտարկել որպես իրավական ակտի առանձին տեսակ, որին բնութագրական են հետևյալ հայտանիշները՝

- այն սահմանված ձևով կազմված իրավաբանական փաստաթուղթ է, որը բովանդակում է իրավական տեղեկատվություն և ունի համապատասխան վավերապայմաններ (օրինակ՝ ակտի անվանումը, կազմման ամսաթիվը, ակտը կայացնող մարմնի անվանումը, կնիքի և ստորագրության առկայությունը),

- ակտ է, որը կայացվում է հատուկ իրավասությամբ օժտված սուբյեկտների՝ պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց կողմից,

- ակտ է, որը կայացվում է օրենքով սահմանված կարգով իրավունքի կիրառման գործընթացում դատավարական պահանջների և իրավունքի կոնկրետ նորմերի առկայության դեպքում,

- այն նաև իրավաբանական ուժ ունեցող իրավաբանական փաստաթուղթ է,

- ակտ է, որը փաստում է իրավունքի կիրառումը կոնկրետ անձանց նկատմամբ և սահմանում է նրանց սուբյեկտիվ իրավունքները և իրավաբանական պարտականությունները:

Հիմք ընդունելով վերը բերված հայտանիշները՝ մենք սահմանում ենք իրավակիրառման ակտը՝ որպես պաշտոնական իրավաբանական փաստաթուղթ, որը կայացվում է իրավասու մարմնի կողմից

մից իրավակիրառ գործունեության ընթացքում, բովանդակում է անհատական դրույթներ, ունի իրավաբանական ուժ և կրում է պետաիշխանական բնույթ:

Անդրադառնալով դատական ակտերին՝ որպես իրավակիրառման ակտեր առանձնացնենք դրանց ներհատուկ հատկանիշները՝

- դատական ակտը՝ որպես իրավակիրառման ակտ, կրում է հանրային բնույթ, կայացվում է դատական իշխանության իրավասու մարմինների կողմից: Առանձնահատկությունն այս դեպքում այն է, որ անհատականացված իրավակիրառման ակտի կայացման իրավասու մարմինը դատարանն է կամ պաշտոնատար անձը՝ դատավորը:

- դատական ակտը, որպես իրավակիրառման գործընթացին ուղեկցող և ավարտին հասցնող իրավակիրառման ակտ ունի գրավոր ձև: Դատական ակտերի գրավոր ձևն ինքնանպատակ չէ. դա պայմանավորված է մի շարք օբյեկտիվ պատճառներով: Գրավոր ձևով ներկայացված ցանկացած փաստաթուղթ, այդ թվում և դատական ակտերը հնարավորություն են ընձեռում առավել օբյեկտիվ և ամբողջական պատկերացում կազմելու ակտի բովանդակության վերաբերյալ, որպիսի արդյունք հնարավոր չէր լինի ապահովել դրա բանավոր ձևի դեպքում: Բացի դրանից՝ գրավոր ներկայացվող փաստաթղթերը կամ դրանց պատճենները, որոնք հավաստված են իրավասու մարմնի կողմից, ունեն պահպանման առավել երկար տևողություն և զերծ են տեխնիկական պատճառներով վնասներ կրելու հավանականությունից:

Մենք հարում ենք այն մոտեցմանը, որ դատական ակտն անհատական իրավակիրառման ակտ է, քանի որ դրա կայացումն ընթանում է կոնկրետ անձանց և կոնկրետ կենսապայմանների առկայությամբ: Այն է՝

- դատական ակտի կայացման հատուկ գործընթացն առանձնացնում է դատական իրավակիրառման ակտերն

իրավակիրառման այլ ակտերից: Այսպես, դատական ակտերի ընդունման ընթացակարգի իրավական կարգավորումը ներկայացված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 188-200-րդ հոդվածներում, դատական վճիռներին՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 189, 191-196, 198-րդ հոդվածներում, դատական որոշումներին՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 199-րդ հոդվածում,

- դատական ակտը՝ որպես իրավակիրառման ակտ, ամրագրում է փաստերը:

Օրինակ, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-928(ՎԳ) քաղաքացիական գործով, որով քննվում էր ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 14-ի թիվ 07-788 քաղաքացիական գործով կայացված վճռի դեմ՝ ըստ Ա. Ա.-ի դիմումի ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի, Երևանի Կենտրոն թաղային համայնքի՝ պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի պաշտոնատար անձանց գործողությունները վիճարկելու և որոշակի գործողություններ կատարելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին, սահմանված էին գործի հետևյալ փաստական հիմքերը՝

1) Երևանի քաղաքապետի 2004 թվականի հունիսի 3-ի թիվ 1000-Ա որոշմամբ և դրան կից թիվ 1 հավելվածի համաձայն՝ Երևանի Գ. Քոչարի փողոցի թիվ 21 հասցեի 20,8 քմ մակերեսով տարածքի նկատմամբ ճանաչվել է Ա. Ա.-ի սեփականության իրավունքը, իսկ դրա զբաղեցրած հողամասը տրամադրվել է վարձակալությանը՝ հինգ տարի ժամկետով,

2) նշված որոշման հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության՝ ի դեմս Երևանի քաղաքապետի, որի անունից հանդես է եկել քաղապետարանի ղեկավարը և Ա. Ա.-ի միջև 2004 թվականի հունիսի 31-ին կնքվել է նոտարական կարգով վավերացված Երևանի Գ. Քոչարի փո-

ղոցի թիվ 21 հասցեի 20,8 քմ մակերեսով հողամասի վարձակալության պայմանագիր,

3) «Էքսպերտ լաբորատորիա» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության 2004 թվականի օգոստոսի 2-ի թիվ 8-04 գնահատման ակտի համաձայն՝ գնահատման օրվա դրությամբ Երևանի Գ. Քոչարի փողոցի թիվ 21 հասցեի շինության արժեքը կազմել է 12183 (տասներկու հազար մեկ հարյուր ութսուներեք) ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ,

4) 2004 թվականի օգոստոսի 19-ի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 1466506 վկայականի համաձայն՝ Երևանի Գ. Քոչարի փողոցի թիվ 21 հասցեի 20,8 քմ մակերեսով շինության նկատմամբ գրանցվել է Ա. Ա.-ի սեփականության, իսկ 0,00208 հա հողամասի նկատմամբ՝ վարձակալության իրավունքը՝ հինգ տարի ժամկետով,

5) «Էլեֆանտ-ռիելթի» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության անշարժ գույքի գնահատման 2004 թվականի օգոստոսի 30-ի հաշվետվության համաձայն՝ Երևանի Գ. Քոչարի փողոցի թիվ 21 հասցեի 17,5 քմ մակերեսով շինության արժեքը գնահատման օրվա դրությամբ կազմում է 6436200 (վեց միլիոն չորս հարյուր երեսուցվեց հազար երկու հարյուր) ՀՀ դրամ,

6) Երևան քաղաքում Մոսկովյան պուրակ հիմնադրելու հետ կապված քանդվել է Ա. Ա.-ին սեփականության իրավունքով պատկանող շինությունը,

7) նախարարությանը 2007 թվականի փետրվարի 14-ի դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին վերաքննիչ դատարանի կողմից պատշաճ տեղեկացնելու վերաբերյալ գործում որևէ ապացույց առկա չէ, իսկ վերաքննիչ դատարանը գործը քննել է նախարարության բացակայությամբ⁹:

Մեկ այլ՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-1770(ՏԳ) քաղաքացիական գործով քննվել է «Միիրան և որդիներ»

ՄՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) վճարբեկ բողոքը ՀՀ տնտեսական դատարանի 03.05.2007 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության (այսուհետ՝ Ծառայություն) ընդդեմ Ընկերության՝ գումար բռնագանձելու պահանջի մասին: Այս գործով փաստական հիմքը հետևյալն էր՝

- գործում առկա չէ ՀՀ տնտեսական դատարանի 03.05.2007 թվականի դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին Ընկերությանը ծանուցելու վերաբերյալ որևէ ապացույց¹⁰:

ՀՀ Վճարբեկ դատարանի մեկ այլ՝ թիվ 3-771(ՎԴ) քաղաքացիական գործով, որով դռնբաց դատական նիստում քննվում էր Յուրի Համբարձումյանի (այսուհետ՝ Յ. Հ.) վճարբեկ բողոքը ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 15.01.2007 թվականի թիվ 07-716 քաղաքացիական գործով կայացված վճռի դեմ՝ ըստ Հեղինե Աթոյանի (այսուհետ՝ Հ. Ա.) հայցի ընդդեմ Յ. Հ.-ի՝ ալիմենտի գումարի չափը փոփոխելու պահանջի մասին, փաստական հիմքը հետևյալն էր՝

1) Հ. Ա.-ն և Յ. Հ.-ն օրինական ամուսնության մեջ են եղել 09.02.1991 թվականից,

2) Վերջիններս համատեղ ամուսնության կյանքի ընթացքում ունեցել են երկու երեխա՝ 07.07.1990 թվականին ծնված Ռ. Հ.-ն և 26.09.1992 թվականին ծնված Ա. Հ.-ն,

3) Երևանի Շահումյանի շրջանի ժողդատարանի 10.10.1994 թվականի վճռով թույլատրվել է կողմերին ամուսնալուծվել,

4) Երևանի Մալաթիա-Մերաստիա համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 05.06.2000 թվականին կայացված վճռով Յ. Հ.-ից հօգուտ Հ. Ա.-ի վճռվել է բռնագանձել ալիմենտ՝ կայուն դրամական գումարով վերջինիս խնամքի տակ գտնվող 07.07.1990 թվականին ծնված Ռ. Հ.-ի և 26.09.1992 թվականին ծնված Ա. Հ.-ի համար՝ մինչև վերջիններիս չափա-

հաս դառնալը՝ ամսական յուրաքանչյուր երեխայի համար 5 000 ՀՀ դրամի չափով¹¹:

Առանց իրավական փաստերը թվարկող վերը բերված բաժնի, որը դատական ակտի 3-րդ բաժինն է, դատարանի որոշումը չի կարող հիմնավոր համարվել և ունենալ օրինական ուժ:

Դատական ակտը՝ որպես իրավակիրառման ակտ, սահմանում է իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքները, պարտականությունները, ինչպես նաև պատասխանատվությունը: Այս համատեքստում դատական ակտերի առանձնահատկությունը դրսևորվում է նրանում, որ դրանք կայացվում են վիճելի իրավահարաբերությունը դատարանի կողմից լուծելու արդյունքում, ինչը ենթադրում է վիճելի հարաբերությունների կարգավորում սուբյեկտիվ շահերի պաշտպանության նպատակով: Դատական իրավակիրառման ակտի միջոցով կանոնակարգվում է իրավունքի նորմերի իրացումը, ինչը ներազդում է մարդկանց վարքագծի վրա, և որպես վերջնական արդյունք՝ ամրագրվում է հասարակական հարաբերությունների կարգավորումը:

Վերը բերված փաստերն արտացոլվում են դատարանի կողմից կայացված ակտերի պատճառաբանական մասում, որտեղ դատարանը պատճառաբանում է իր կողմից կայացված ակտը իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքների, պարտականությունների, ինչպես նաև պատասխանատվության վերաբերյալ օրենսդրական հիմքերի մատնանշմամբ:

Դատական ակտերը՝ որպես իրավակիրառման ակտեր ունեն կոնկրետ բովանդակություն և կառուցվածք: Աշխատանքի այս հատվածում հակիրճ անդրադառնալով դատական ակտի կառուցվածքին իրավակիրառման տեսանկյունից: Այն ունի՝

- 1) ներածական մաս՝ ա. իրավակիրառման ակտի անվա-

Մահմանադրական իրավունք

նույնը, նրա ընդունման ամսաթիվը և վայրը,

բ. դատական մարմնի, պաշտոնատար անձի (դատարան, դատավոր) անունը,

գ. վարույթի և վարույթին մասնակցող կողմերի անունները:

2) նկարագրական մաս՝

ա. ուսումնասիրվող իրավական խնդրի ձևակերպումը, դրա քննման շարժառիթներն ու հիմքերը,

բ. իրավական հիմքերը, ըստ որոնց՝ դատարանն իրավասու է քննել սույն գործը,

գ. դիմումում (հայցադիմումում) ներկայացված պահանջները,

դ. դատական մարմնի կողմից հաստատված փաստացի և այլ հանգամանքները,

3) փաստարկների ներկայացման մաս՝

ա. ընդունվող ակտի օգտին իրավական փաստարկներ, անհրաժեշտության դեպքում նաև հակադիր կողմի պնդումները հերքող իրավական փաստարկներ,

բ. ակտն ընդունող դատական մարմնի իրավական հիմնավորում:

4) եզրափակիչ հատված՝

ա. իրավական ակտերի քննության արդյունքներով դատական մարմնի հանրագումարային եզրահանգումները, որոնք շարադրված են հրամայական ոճով,

բ. կատարման պարտավորվածության մատնանշում,

գ. բողոքարկման կարգի ներկայացում,

դ. օրինական ուժի մեջ մտնելու կարգը, ինչպես նաև դրա հրապարակման և իրականացման ժամկետներն ու առանձնահատկությունները:

Դատական իրավակիրառման ակտերը համարվում են իրավակիրառման ակտերից ամենակատարյալը, քանի որ օրենսդրությունն այս դեպքում մանրա-

մասնորեն կանոնակարգում է ձևի և բովանդակության միասնականությունը: Այն պետք է ունենա ամբողջական կառուցվածք և դիտարկվող խնդրի բնույթից կախված՝ պարունակի վերը բերված թվարկմամբ ներկայացված բոլոր տվյալները:

Դատական ակտը՝ որպես իրավակիրառման ակտ, ունի վերանայման և բողոքարկման հատուկ կարգ, որով էլ այն առանձնանում է այլ իրավակիրառման ակտերից:

Դատարանի վճիռը գործը, ըստ էության, լուծող վերջնական դատական ակտն է: Առաջին ատյանի դատարանի կողմից վճիռ կայացնելու արդյունքում կարող են խախտվել դատավարական և(կամ) նյութական իրավունքի որոշ նորմեր կամ սխալ սահմանվել գործի փաստական հանգամանքները, ինչի հետևանքով խախտվում են կողմերի՝ օրենքով պաշտպանված իրավունքները և շահերը: Դատարանի կողմից թույլ տված խախտումների վերացման նպատակով ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսվել է վերաքննության և վճռաբեկության կարգով դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորություն:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկվող դատական ակտը բեկանելու և գործը ստորադաս դատարան նոր քննության ուղարկելու, ինչպես նաև ստորադաս դատարանում գործի նոր քննության ծավալ սահմանելու վերաքննիչ դատարանի լիազորությունը բխում է Հայաստանի Հանրապետության դատավարական օրենսդրությամբ ամրագրված ոչ լրիվ վերաքննության հայեցակարգի բովանդակությունից. այն նպատակ ունի լրացնելու վերաքննության փուլում գործն ամբողջ ծավալով քննելու վերաքննիչ դատարանի իրավագործության բացակայությունը, կանխելու վերաքննիչ դատարանի կողմից որպես առաջին ատյանի դատարան հանդես գալու հնարավորությունը, ապահովելու դատական ատյանների միջև գործառու-

թային կապերի տրամաբանական բնույթը, երաշխավորելու դատավարության մասնակիցների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքարկվող դատական ակտը բեկանելու և գործը նոր քննության ուղարկելու, ինչպես նաև ստորադաս դատարանում գործի նոր քննության ծավալ սահմանելու վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի որոշումը պետք է հստակ եզրահանգումներ բովանդակի գործի նախորդ քննության ընթացքում թույլ տրված նյութական և (կամ) դատավարական նորմերի խախտումների և դրանց վերացմանն ուղղված դատավարական գործողությունների վերաբերյալ: Ընդ որում, գործի նոր քննության արդյունքում կայացված դատական ակտը վերաքննության կարգով վերանայելու ընթացքում վերաքննիչ դատարանը նախևառաջ պետք է ստուգի, թե դատարանը գործի նոր քննությունն արդյո՞ք իրականացրել է վերադաս դատական ատյանի կողմից սահմանված ծավալի շրջանակներում, թե ոչ¹²:

Դատական ակտի՝ որպես իրավակիրառման ակտի առանձնահատկությունն

այն է, որ դատական իրավակիրառման ակտը ենթակա է պարտադիր կատարման և ապահովվում է պետության հարկադիր ուժով: Դատական ակտերն օժտված են օրինական ուժի մեջ մտնելու հատկանիշով, և առանց այս հատկանիշի վերջինս կլիներ միայն հանձնարարական, որի կատարումը կախված կլիներ իրավահարաբերությունների մասնակիցների ցանկությունից:

Այսպիսով, **ընդհանրացնելով վերը ներկայացվածը՝ ընդգծենք, որ դատական ակտը՝ որպես իրավակիրառման ակտ, իրենից ներկայացնում է իրավաբանական գրավոր փաստաթուղթ, կոնկրետ գործի լուծման արդյունք, որը հաճախ անվանում են նաև անհատական ակտ՝ հիմք ընդունելով մասնակցային և կենսապայմանային կազմը: Դատական ակտի՝ որպես իրավակիրառման ակտի բնույթը հասկանալու համար կարևոր է համարվում դրա ընդունման ընթացակարգի, բովանդակության և կառուցվածքի, վերանայման և բողոքարկման վերաբերյալ ընդհանրական պատկերացումների առկայությունը:**

¹ St'u Недбайло П.Е., Применение советских правовых норм, М., 1960, էջ 476:
² St'u Марченко М.Н., Проблемы теории государства и права: Учебник. М., 2001, էջ 689:
³ St'u Теория государства и права: Учебник / В.Я. Любашиц, А.Ю. Мордовцев, И.В. Тимошенко, Д.Ю. Шапсугов, М., 2003, էջ 556:
⁴ St'u Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова, М., 1997, էջ 386:
⁵ St'u Хропанюк В.Н., Теория государства и права: Учеб. пособие / Под ред. В.Г. Стрекозова, М., 1997, էջ 263:
⁶ St'u Хропанюк В.Н., Теория государства и права: Учеб. пособие / Под ред. В.Г. Стрекозова, М., 1997, էջ 263:
⁷ St'u Общая теория права и государства:

Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. М., 1996, էջ 213:
⁸ St'u Абдулаев М.И., Теория государства и права: Учебник. СПб., 2003, էջ 295:
⁹ St'u թիվ 3-928 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հունիսի 1-ի որոշումը:
¹⁰ St'u թիվ 3-1770(ՏԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշումը:
¹¹ St'u թիվ 3-771(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հունիսի 1-ի որոշումը:
¹² St'u թիվ ՎԴ/0079/05/12 գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի ապրիլի 30-ի որոշումը:

RESUME - РЕЗЮМЕ

COURT ACTS AS LAW ENFORCEMENT ACTS

Gevorg Narinyan

Judge of Bankruptcy Court of Armenia

This work is devoted to the specifics of judicial acts as law-enforcement documents, their content, form and structure, features of appeal and review.

In our work, we introduced the concept of “law enforcement act”, which we considered as a legal way of state regulation of social relations. The law-enforcement act, as a separate type of legal act, is a legal document drawn up in the prescribed manner by specially authorized legal entities and, as a legal document having legal force, indicates the application of the law to specific persons.

Judicial acts as a law enforcement act are public in nature, are adopted by the competent judicial authorities and determine the rights, duties and responsibilities of legal entities or individuals.

Keywords: *judicial acts, law enforcement acts, content, form, review, appeal, cassation.*

СУДЕБНЫЕ АКТЫ КАК ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНЫЕ АКТЫ

Геворг Наринян

Судья Суда по делам банкротства

Данная статья посвящена изучению особенностей судебных актов как правоприменительных документов, их содержания, формы и структуры, особенностей процедуры обжалования и рассмотрения.

Мы внедрили понятие «правоприменительный акт», которое мы рассматриваем как правовой способ государственного регулирования общественных отношений. Правоприменительный акт, как отдельный вид правового акта, является юридическим документом, составленным в установленном порядке специально уполномоченными юридическими лицами. Как юридический документ правоприменительный акт имеет юридическую силу, указывает на применение права к конкретным лицам.

Судебные акты в качестве правоприменительных актов имеют публичный характер, принимаются компетентными органами судебной власти и определяют права, обязанности и ответственность юридических или физических лиц.

Ключевые слова: *судебные акты, правоприменительный акт, содержание, форма, пересмотр, апелляционный, кассационный.*

Բանալի բառեր - *դատական ակտեր, իրավահիշատան ակտեր, բովանդակություն, ձև, վերանայում, վերաքննիչ, վճարել:*

Գ. Նարինյան - ՀՀ սնանկության դատարանի դատավոր, էլ. փոստ՝ g-narinyan@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 30.05.2019, արվել է գրախոսության՝ 20.05.2019, երաշխավորվել է իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան Ռ. Պետրոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԱՏՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐ

2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին Հայաստանի Հանրապետության հանրաքվեի միջոցով բովանդակային և ծավալային առումով նշանակալից փոփոխություններ կատարվեցին ՀՀ Սահմանադրության մեջ: Երկիրը կառավարման խառը՝ կիսանախագահական ձևից անցում կատարեց խորհրդարանական կառավարման, ինչը ենթադրում է պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների լիազորությունների ու փոխհարաբերությունների միանգամայն նոր համակարգ: Նախագահի կարգավիճակի հարցը բավական տարողունակ է: Ուստի, սույն հետազոտության շրջանակում կանդրադառնաք սահմանադրական բարեփոխումներում արտացոլված ՀՀ նախագահի՝ որպես Սահմանադրության երաշխավորի իրավական հիմքերին:

ՀՀ նախագահի կարգավիճակը նորովի ամրագրված է 2015 թ. դեկտեմբերի 6-ին հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրության փոփոխություններով (այսուհետ՝ Սահմանադրության փոփոխություններ կամ փոփոխված Սահմանադրություն) 123-րդ հոդվածում: Ըստ նշված հոդվածի՝ հանրապետության նախագահը պետության գլուխն է, հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, իր լիազորություններն իրականացնելիս անաչառ է և առաջնորդվում է բացառապես համապետական ու համազգային շահերով, իր գործառույթներն իրականացնում է Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների միջոցով: Մեջբերված հոդվածի վերլուծության արդյունքում կարելի է առանձնացնել ՀՀ

նախագահի հետևյալ հիմնական գործառույթները՝ ա) պետության գլխի գործառույթ և բ) Սահմանադրության երաշխավորի գործառույթ: Այս երկու գործառույթները սերտորեն փոխկապակցված են և հանդիսանում են նախագահի կարգավիճակի միասնական սահմանադրաիրավական հիմքը: ՀՀ նախագահի կարգավիճակի այդպիսի սահմանումը համապատասխանում է խորհրդարանական կառավարման ձևի պետություններում նախագահի ինստիտուտին վերապահվող սահմանադրաիրավական դերին և նշանակությանը¹: Նման ձևակերպումները նման են եվրոպական մի շարք երկրների սահմանադրությունների ձևակերպումներին:

Օրինակ՝ Հունաստանի Սահմանադրության 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նախագահը սահմանադրական կարգի կարգավորիչն է: Քանի որ սահմանադրական կարգն այնպիսի համակարգ է, որի պայմաններում պետության կողմից սպառնվում է մարդու և քաղաքացու իրավունքների պահպանումը, և, համապատասխանաբար, պետությունը գործում է Սահմանադրությանը համապատասխան, նախագահը Հունաստանում փաստորեն հանդիսանում է սահմանադրական կառուցակարգերի և պետության սահմանադրական գործունեության կարգավորիչն ու երաշխավորը, ինչը նշանակում է, որ առնվազն արարողակարգային իմաստով նա հանդիսանում է Սահմանադրության երաշխավորն ու պետության գլուխը: Իտալիայի Սահմանադրության 87-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Իտալիայի նախագահը պե-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տության գլուխն է և ներկայացնում է ազգային միասնությունը: Այս ձևակերպումը ևս, ըստ էության, խոսում է այն մասին, որ նախագահը հանդիսանում է սահմանադրական կարգի, և որ նույնն է՝ Սահմանադրության երաշխավորը: Պրոֆեսոր Վ. Չիրկինի կարծիքով, պետության գլուխն իրականացնում է սահմանադրական կարգի պաշտպանի կամ երաշխավորի գործառույթ, որը նշանակում է նաև Սահմանադրության պաշտպանության գործառույթի իրականացում¹: Իսկ գերմանացի իրավագետներ Իգենգենն և Կիրխոֆը գտնում են, որ խորհրդարանական կառավարման համակարգ ունեցող Գերմանիայում նախագահն առնվազն արարողակարգային մակարդակում հանդիսանում է թիվ մեկ պետական պաշտոնյան, որը վերահսկողություն է իրականացում սահմանադրական համակարգի լեգիտիմության նկատմամբ և մասնակցում է քաղաքական համակարգի ձևավորմանն ու գործունեությանը²:

Անդրադառնալով ՀՀ նախագահի կարգավիճակի՝ Սահմանադրության երաշխավորի բաղադրիչին, կարելի է փաստել, որ նախագահն այն իրացնում է Սահմանադրության պահպանմանը հետևելով, ինչն ուղակիորեն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների վերոնշյալ հոդվածում: Սահմանադրության փոփոխությունների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս առանձնացնելու ՀՀ նախագահի կողմից Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթի իրականացման երկու հիմնական դրսևորում՝ օրենքների և պետական իշխանության մարմինների ենթաօրենսդրական ակտերի սահմանադրականության նկատմամբ վերահսկողություն, որն իրականացվում է նախագահի կողմից նշված նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշման նպատակով Սահմանադրական դատարան դիմելու միջոցով և պետական իշխանության մարմինների համակարգի

և լայն առումով՝ քաղաքական և պետական կարգի սահմանադրական գործունեությանը նպաստելուն և աջակցելուն նպատակաուղղված լիազորություններ³: Օրենքների և այլ իրավական ակտերի՝ ՀՀ ազգային ժողովի որոշումների, կառավարության և վարչապետի որոշումների և այլ ենթաօրենսդրական ակտերի սահմանադրականության որոշման հարցում նախագահի ակտիվ դերակատարումը շատ կարևոր է սահմանադրական կարգի գործուն պահպանությունն ու պաշտպանությունն ապահովելու տեսակետից. դրա շնորհիվ մեծանում է երկրի իրավական համակարգը հակասահմանադրական նորմերից հնարավորինս զերծ պահելու հավանականությունը⁴: Սակայն նախագահն ամենևին չի փոխարինում սահմանադրական արդարադատության մարմին՝ Սահմանադրական դատարանին: Լինելով արտադատական մարմին՝ Նախագահը չի կարող վերջնական որոշում կայացնել սահմանադրականության խնդիրների վերաբերյալ: Փոխարենը նրա պարտականությունն է այդ խնդիրների վրա ժամանակին հրավիրել Սահմանադրական դատարանի ուշադրությունը: Սահմանադրականության պահպանման գործում նախագահը փաստորեն կատարում է կանխարգելիչ գործառույթ⁵: Ինչ վերաբերում է քաղաքական-պետական կարգի սահմանադրական գործունեությանը նպաստող լիազորություններին, սակայն նախագահը դրանց գործադրման միջոցով հանդես է գալիս սահմանադրական նորմերի պաշտպանի դերում:

Մեր համոզմամբ, Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու նախագահի գործառույթը կառավարման բոլոր ձևերում և հատկապես՝ խորհրդարանական համակարգում չի հանգում միայն Սահմանադրության նորմերի ձևական պահպանմանը և, հետևաբար, պետական իշխանության մարմինների՝ դրանցից բխող լիազորությունների իրացմանը հետևելուն: Սահմանադրության պահպանումը ենթադրում է նաև քաղաքա-

կան, սովորութային, ազգային, բարոյահոգեբանական և բազմաթիվ այլ գործոնների առկայություն և համադրում, որոնք միտված են Սահմանադրության հիմնարար սկզբունքների իրագործմանը, Սահմանադրության «ոգու» պահպանմանը: Բնականաբար, այդպիսի սկզբունքներ և պետական քաղաքականության հիմնարարություններ են պարունակվում նաև ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններում⁶: Ուստի, նախ ակնկալվում է սահմանադրականության կանոններով պետական իշխանության մարմինների համակարգի անխափան գործունեություն, որը հիմնված է ոչ միայն քաղաքական, այլև լայն իմաստով պետական և ազգային շահի գիտակցված իրացման հրամայականի վրա: Նման սահմանադրական իրողության պարագայում կապահովվի սահմանադրական կարգի լիարժեք գործողությունը, որն ի վերջո հիմնված է հասարակության բնականոն զարգացման և հասարակության անդամների բարեկեցության ընդհանուր տեսլականի վրա:

ՀՀ նախագահը հիշյալ նկատառումով պետք է ունենա համարժեք կարգավիճակ՝ վերը նշված գործառնությունների արդյունավետ իրականացման համար: Փաստացի նախագահը կոչված է նպաստելու և աջակցելու սահմանադրական պետական համակարգի հանրօգուտ և անխափան գործունեությանը, որը հենց երաշխիք է ստեղծում մարդկանց և քաղաքացիների բարեկեցության համար: ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններով հանրապետության նախագահի՝ որպես Սահմանադրության պահպանման երաշխավորի և, համապատասխանաբար, պետական իշխանության մարմինների իրավահարաբերություններում «արբիտրի» լիազորությունները՝ ուղղված նշված խնդիրների լուծմանը, հանդիսանում են ՀՀ սահմանադրական կարգի պաշտպանության կարևոր երաշխիք: Այդպիսի լիազորություններ են հանդիսանում պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների սահ-

մանադրական լիազորությունների վերաբերյալ վեճերով Սահմանադրական դատարան դիմելը, պետական իշխանության մարմինների ձևավորմանը և պաշտոնատար անձանց նշանակմանը մասնակցելը, դատապարտյալներին ներում շնորհելը և այլն: Հանրապետության նախագահի այս լիազորությունները հավասարակշռող ազդեցություն ունեն՝ ըստ սահմանման քաղաքական բնույթ ունեցող օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների փոխհարաբերությունների վրա, նպաստում են խորհրդարանի և կառավարության ներդաշնակ գործունեությանը և համակեցությանը՝ կանխելով կամ կանխարգելելով իշխանության ճյուղերի և լայն առումով՝ քաղաքական ուժերի միջև տարածայնությունների կամ առճակատումների դեպքերում սահմանադրական կարգի խաթարումը: Այդպիսի բախումային իրավիճակներում նախագահը փաստորեն նման է «պահեստային ուժի», որը հիմնական քաղաքական-պետական դերակատարների՝ Ազգային ժողովի և (կամ) կառավարության անգործության դեպքում գործադրում է իր «քաղաքական ներուժը» և դրան համապատասխան «ճգնաժամային» լիազորությունների զինանոցը՝ հանդես գալով սահմանադրական կարգի պաշտպանի դերում: Այդպիսով, նախագահը հնարավորություն է ունենում նպաստելու սահմանադրական մարմինների բնականոն գործունեությանը և հակակշիռների ու զսպումների համակարգի արդյունավետ իրացմանը, ներագդել ընդհանուր վերցրած պետության կադրային քաղաքականության վրա, նպաստել արդարադատության խնդիրների լուծմանը և այլն:

Այդուհանդերձ հարկ է նշել, որ Սահմանադրության փոփոխություններով ՀՀ նախագահի մասնակցությունը պետական իշխանության մարմինների և հատկապես կառավարության ձևավորմանը, կրում է սահմանափակ և առավելապես արարողակարգային բնույթ, ինչը, կարծում ենք, բավարար երաշխիքներ չի

ստեղծում այս հարցում Ազգային ժողովի և մասնավորապես խորհրդարանական մեծամասնության քաղաքական կամքը հակակշռելու ու որպես սահմանադրակարգի պաշտպան և «արբիտր»՝ պետական իշխանության մարմինների համակարգի՝ սահմանադրական վարքագծին աջակցելու համար: Այսպես, համաձայն փոփոխված Մահմանադրության 149-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ նախագահն անհապաղ վարչապետ է նշանակում խորհրդարանական մեծամասնության կողմից առաջադրված անձին, իսկ եթե վարչապետ չի ընտրվում, նախագահն արդեն անհապաղ վարչապետ է նշանակում նույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով սահմանված կարգով Ազգային ժողովի կողմից ընտրված անձին: Փաստորեն կառավարության ղեկավարի նշանակման հարցում նախագահը հնարավորություն չունի իրացնել պետության գլխի և Մահմանադրության պահպանի իր կարգավիճակից բխող այն նվազագույն նախաձեռնողականությունը, որը բնորոշ է խորհրդարանական կառավարման ձևի պայմաններում պետության գլխին, քանզի փոփոխված Մահմանադրության 149-րդ հոդվածով նախագահին ո՛չ հնարավորություն է տրված Ազգային ժողովի քննարկմանն ու հաստատմանն առաջադրել վարչապետի թեկնածուին և ոչ էլ բավարար ժամկետ է թողնված՝ քննարկելու և որոշում կայացնելու խորհրդարանի կողմից ընտրված թեկնածուի վերաբերյալ: Այդպիսով բացառվում է նախագահի առարկայական դերը գործադիր իշխանության ղեկավարի նշանակման գործում: Ավելին՝ փոփոխված Մահմանադրության 149-րդ հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ խորհրդարանը ոչ թե ընտրում է վարչապետի թեկնածուին, որը հետագայում կարող է հաստատվել կամ չհաստատվել նախագահի կողմից, այլ հենց ինքն էլ ընտրում է վարչապետին, իսկ Նախագահը միայն կրկնաստորագրում է խորհրդարանի որոշումը՝ առանց դրան հակադրվելու կամ այն մերժելու իրավունքի: Հարկ է

նշել, որ այս հարցի շուրջ խորհրդարանական հանրապետությունների սահմանադրաիրավական փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նախագահն այլ երկրներում բավականին ակտիվ դերակատարում ունի վարչապետի նշանակման գործում: Մասնավորապես, այնպիսի խորհրդարանական հանրապետություններում, ինչպիսիք են՝ Գերմանիան, Իտալիան, Լատվիան, Հունգարիան, Չեխիան և այլ երկրներ, Նախագահը կամ առաջադրում է վարչապետի թեկնածուին (կամ նշանակում է վարչապետին, որը հետագայում կառավարության ողջ կազմի հետ պետք է ստանա խորհրդարանի վստահությունը), կամ ունի ողջամիտ ժամկետում խորհրդարանի ներկայացրած թեկնածուին հաստատելու կամ մերժելու իրավունք (կամ ուղղակիորեն որևէ կոնկրետ ժամկետ չի սահմանվում և՛ կամ այդ ժամկետը բավական երկար է), կամ էլ նախագահի և խորհրդարանի նախաձեռնողականության տարրերը համադրված են, եթե նախագահի կողմից ներկայացված վարչապետի թեկնածուն խորհրդարանի կողմից չի հաստատվում, ապա նախագահին թեկնածու է առաջադրում խորհրդարանը⁷:

Կառավարության անդամների նշանակման հարցում ևս Հանրապետության նախագահը չունի հայեցողության ողջամիտ շրջանակ: Ըստ փոփոխված Մահմանադրության 150-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ նախագահը վարչապետի առաջարկությամբ նշանակում է փոխվարչապետներին և նախարարներին: Նախագահը չունի անհրաժեշտ սահմանադրաիրավական լծակ քաղաքական, արդյունավետ կառավարման կամ որևէ այլ պատճառով չհամաձայնելու վարչապետի կողմից ներկայացված թեկնածուների նշանակման հետ, քանզի որ համաձայն վերոնշյալ հոդվածի՝ Նախագահը կարող է հակադրվել վարչապետին, միայն եթե հիմքեր ունի, որ կառավարության անդամները և (կամ) դրանց նշանակման գործընթացը չեն համապատասխանում

Սահմանադրության պահանջներին: Ընդ որում, եթե Նախագահը քաղաքական կամ այլ պատճառներով չի կատարում 150-րդ հոդվածի պահանջները և սահմանված 3-օրյա ժամկետում չի նշանակում կառավարության անդամներին, ապա նրանք համարվում են նշանակված իրավունքի ուժով: Փաստորեն այս դեպքում ևս նախագահը որոշում ընդունելու հարցում ժամկետային առումով խստորեն սահմանափակված է, ինչը բնականաբար ազդում է կառավարության ձևավորման պրոցեսում նրա գործունակության վրա: Ստացվում է, որ փոփոխված Սահմանադրությամբ նախատեսված խիստ կարճ ժամկետը լրանալուց հետո ՀՀ նախագահը գրկվում է նախարարների՝ որպես գործադիր իշխանության ոլորտային հիմնական պատասխանատուների նշանակման գործում որևէ մասնակցությունից և, հետևաբար, վարչապետին և խորհրդարանին աջակցելու հնարավորությունից: Ինչպես և վարչապետի ընտրության պարագայում, նախարարների և փոխվարչապետների ընտրության գործընթացում Նախագահի դերի և լիազորությունների վերաբերյալ մեր մտահոգությունները նույնն են: ՀՀ նախագահը պետության գլուխն է, Սահմանադրության պահպանմանը հետևող բարձրագույն պաշտոնատար անձ և իրավարար, հետևաբար պետք է ունենա թեկուզ սահմանափակ, բայց որոշակի իրավաքաղաքական հետևանքներ ունեցող մասնակցություն թե՛ վարչապետի և թե՛ կառավարության մյուս անդամների նշանակման գործում:

Գործադիր իշխանության ձևավորումն ու գործունեությունը համակողմանիորեն կշռադատված և տարարնույթ շահերի հավասարակշռմամբ կայացված քաղաքական որոշման հիման վրա շատ կարևոր է պետական իշխանության համակարգի գործունեության համար, և դրա համար իշխանության այս ճյուղի բարձրագույն մարմնի՝ կառավարության ձևավորմանը պետք է մասնակցեն (վարչա-

պետի նշանակումից հետո) նախագահը, վարչապետը և խորհրդարանը: Միջազգային սահմանադրական փորձի ուսումնասիրման արդյունքները ևս խոսում են այն մասին, որ խորհրդարանական կառավարմամբ այլ պետություններում նախագահը վարչապետի և խորհրդարանի հետ մեկտեղ, իր կարգավիճակից բխող սահմանափակումներով հանդերձ, մասնակցում է կառավարության անդամներին նշանակելու հարցում և հնարավորություն ունի չհաստատել վարչապետի ներկայացրած թեկնածությունը կամ թեկնածություններին և հակադրվել վարչապետին, իսկ խորհրդարանն այս կամ այն կերպ հաստատում է կառավարության կազմը՝ կամ ուղղակիորեն, կամ կառավարության ծրագրին հավանություն տալու միջոցով⁸:

Փոփոխված Սահմանադրության 138-րդ հոդվածով նախատեսված է հանրապետության նախագահի լիազորությունը նշանակել ժամանակավոր պաշտոնակատարներ, երբ Ազգային ժողովն օրյեկտիվ կամ սուբյեկտիվ պատճառներով նշանակումներ չի կատարում փոփոխված Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական պաշտոններում: Խոսքը գնում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի նախագահի և անդամների, գլխավոր դատախազի, Մարդու իրավունքների պաշտպանի, Կենտրոնական բանկի նախագահի և խորհրդի անդամների, Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովի անդամների, Հաշվեքննիչ պալատի նախագահի և անդամների, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամների մասին: Մեր կարծիքով, նախագահի այս լիազորության ամրագրումը ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններում շատ կարևոր է և ողջունելի, սակայն այն կարող էր առավել ընդգրկուն լինել և ներառել նախագահի իրավունքն Ազգային ժողովին առաջադրելու համապատասխան թեկնածուներին կամ հաստատել Ազգային ժողովի ներկայացրած թեկնածուներին: Այդպիսով նախագահի՝

սահմանադրական կարգի երաշխավորի գործառույթը կդառնար առավել գործուն, քանի որ նա լիարժեք ներգրավված կլիներ պետական համակարգի առանցքային օղակների ձևավորման գործին և կհավասարակշռեր Ազգային ժողովի լիազորությունները: Դա գործընթացը կդարձներ առավել ճկուն և կսահմանափակեր ճգնաժամային իրավիճակների առաջացման հնարավորությունը: Նշենք, որ խորհրդարանական շատ հանրապետություններում նախագահի լիազորություններն առավել ընդարձակ են պետական պաշտոնների նշանակման հարցերում⁹:

Հանրապետության նախագահի կարգավիճակի և լիազորությունների առնչությամբ ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններում առկա նշյալ խնդիրների բարձրացումը, անշուշտ, չեն բացառում Սահմանադրական բարեփոխումների հանձնաժողովի կողմից նման իրավակարգավորման սահմանման ռացիոնալ հիմնավորումների առկայությունը: Ըստ էության, Սահմանադրության փոփոխություններով փորձ է արվել հնարավորին չափով սահմանափակել նախագահի հնարավորությունը սուբյեկտիվ կամարտահայտմամբ միջամտել իշխանության ճյուղերի գործունեությանը և փոխգործակցությանը՝ ստեղծելով համապատասխան ինստիտուցիոնալ հիմքեր, որպեսզի նախագահն իրականացնի լոկ անկողմնակալ իրավարարի գործառույթ: Հաշվի առնելով, որ Հայաստանն անկախությունից ի վեր եղել է ուժեղ նախագահի ինստիտուտով կիսանախագահական հանրապետություն՝ մեծ է ռիսկը, որ նախագահը երկրում ձևավորված նախագահակենտրոն քաղաքական ավանդույթի ուժով կփորձի դուրս գալ Սահմանադրության երաշխավորի և արբիտրի գործառույթների շրջանակից և ֆորմալ ու ոչ ֆորմալ ներագրեցություն ունենալ հատկապես գործադիր իշխանության ձևավորման և գործունեության վրա՝ այդպիսով անցնելով իր լիազորությունների

շրջանակը և խախտելով խորհրդարանական կառավարման ձևի պայմաններում Նախագահի կարգավիճակի տրամաբանությունը:

ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում որպես Հայաստանի պետաիշխանական համակարգի հիմնական համակարգային թերություններ նշվել են իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ոչ հետևողական իրացումը, գործառույթ-ինստիտուտ-լիազորություն շղթայի աններդաշնակությունը, իշխանության մարմինների գործառութային, հակակշռող և զսպող լիազորությունների անհաշվեկշռվածությունը, իշխանության տարբեր ճյուղերի ոչ պատշաճ գործունակությունը և ոչ բավարար գործառութային անկախությունը, պետական իշխանության մարմինների հանրային-իրավական պատասխանատվության անհատկությունը և որպես հետևանք՝ պետական իշխանության մարմինների համակարգում ստվերային հարաբերությունների և սուբյեկտիվիզմի դրսևորումները (էջ 8-9): Այս համատեքստում Հայեցակարգում ընդգծվում է նախագահի կարգավիճակի վերանայման անհրաժեշտությունը: Հայեցակարգում հստակ արձանագրվում է, որ հանրապետության նախագահի գործառութների ու լիազորությունների միջև ապահովված չէ անհրաժեշտ համամասնակալություն: Մասնավորապես, բավարար չափով հստակեցված չեն Նախագահի լիազորությունները գործադիր իշխանության իրականացման և Սահմանադրության պահպանման գործառութների իրականացման բնագավառներում: Ի մասնավորի՝ առկա է գործադիր իշխանության երկվորյուն՝ պայմանավորված նախագահի և կառավարության գործառութային լիազորություններով (էջ 28): Փաստելով գործադիր իշխանության ոլորտում նախագահի ընդարձակ լիազորությունների առկայությունը՝ Հայեցակարգում մտահոգություն է հայտնվում առ այն, որ խորհրդարանում նախագա-

հին սատարող բացարձակ մեծամասնության առկայության և ներխուժողական հակակշիռների բացակայության պայմաններում նախագահական իշխանությունը ստանում է բացարձակ բնույթ, և, հետևաբար, մեծամուծ է նախագահի քաղաքական մենիշխանության վտանգը: Այս իրողության հիմնական պատճառներից է օրենսդիր և գործադիր իշխանության կողմից գործուն հակակշիռների բացակայությունը (էջ 28):

Համաձայնելով ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների հեղինակների այս մտահոգությանը՝ այդուհանդերձ կարևոր է սահմանել այնպիսի նորմատիվ և համակարգային երաշխիքներ, որպեսզի չստեղծվի հակառակ իրավիճակը. նախագահը չվերածվի բացառապես արարողակարգային բնույթ ունեցող պետական ինստիտուտի: Համապատասխան նորմատիվ կարգավորումների միջոցով անհրաժեշտ է հավասարակշռել Ազգային ժողովի և կառավարության գործառնության անկախությունը մի կողմից և նախագահի հավասարակշռող ու սահմանադրական կառուցակարգերի բնականոն գործունեությունը խթանող դերը՝ մյուս կողմից: Մասնավորապես, Ազգային ժողովի կանոնակարգ-օրենքով կարելի է սահմանել վարչապետի պարտականությունն Ազգային ժողովին կառավարության ծրագիրը ներկայացնելիս առանձնահատուկ անդրադառնալ իր կողմից առաջադրված կառավարության անդամների՝ փոխվարչապետերի և նախարարների այն թեկնածուներին, որոնց նախագահը հրաժարվել է նշանակել կամ այլ պատճառով Նախագծով սահմանված 3-օրյա ժամկետում չի նշանակել, և նրանք նշանակված են համարվել իրավունքի ուժով և ներկայացնել այդ անձանց՝ նախարարի կամ փոխվարչապետի թեկնածու առաջադրելու հիմնավորումները: Այդպիսով կուրվագծվի ՀՀ վարչապետի հանրային-քաղաքական պատասխանատվությունը կառավարության ձևավորման գործընթացում իր կող-

մից որդեգրված կադրային քաղաքականության համար: Դրանով հավելյալ կշիռ և ազդեցություն կհաղորդվի նախագահի կողմից համապատասխան նախարարին կամ փոխվարչապետին պաշտոնի չնշանակելու ակտին, որով Նախագահը հնարավորություն է ստանում իր քաղաքական դիրքորոշումն արտահայտել վարչապետի կադրային մոտեցումների և ապագա կառավարության նկատմամբ, ինչը նշված օրենսդրական կարգավորման առկայությամբ կարող է ավելի մեծ ազդեցություն ունենալ ինչպես վարչապետի և կառավարության, այնպես էլ խորհրդարանում մեծամասնություն ունեցող քաղաքական ուժի հանրային վարկանիշի և գործունակության վրա: Այն կարող է նաև նախադրյալ հանդիսանալ Ազգային ժողովի կողմից կառավարության ծրագիրը չհաստատելու, վարչապետին անվստահություն հայտնելու, կառավարությանը վստահություն չհայտնելու կամ համապատասխան նախարարի կամ փոխվարչապետի պաշտոնավարման նպատակահարմարության հարցը վարչապետի առջև բարձրացնելու համար: Փաստորեն լրացուցիչ երաշխիքների ներդրման պարագայում ՀՀ նախագահի կողմից կառավարության անդամների թեկնածուների չհաստատումը կարող է լուրջ հակակշիռ դառնալ Ազգային ժողովի (մասնավորապես՝ ի դեմս խորհրդարանի քաղաքական մեծամասնության) և վարչապետի նկատմամբ: Նախագահի անձնական հատկանիշներն ու վարկանիշը, ինչպես նաև փաստացի գործողությունները ևս կարող են հավելյալ կշիռ հաղորդել նախագահի նշված լիազորությանը: Մասնավորապես, նախագահը նախարարների կամ փոխվարչապետերի թեկնածուներին հետ իր անհամաձայնության մասին կարող է հայտարարել հրապարակայնորեն՝ զանգվածային լրատվության միջոցներով կամ այլ եղանակով՝ դրանով իսկ ճնշում գործադրելով համապատասխան թեկնածուներին առաջադրած վարչապետի և անուղակիորեն նաև խորհրդարա-

նական մեծամասնության վրա:

ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների 148-րդ հոդվածի տարածական մեկնաբանման դեպքում կարելի է նաև ընթացիկ օրենսդրությամբ սահմանել յուրաքանչյուր նախարարության գործառույթներով պայմանավորված՝ համապատասխան նախարարի կրթական և մասնագիտական պատրաստվածության լրացուցիչ պահանջ-չափանիշներ: Նման պահանջներ կարելի է սահմանել նաև փոխվարչապետերի համար: Այդպիսի իրավակարգավորման պարագայում վարչապետը հնարավորություն չի ունենա դրսևորելու քաղաքական-կուսակցական կամ անձնական սուբյեկտիվություն ու նախարարի կամ փոխվարչապետի պաշտոնում նախագահին առաջարկել մասնագիտական կամ քաղաքական առումով «անպատրաստ» անձի: Դա թույլ կտա որոշ չափով հավասարակշռելու կառավարության ձևավորման հարցում նախագահի և վարչապետի՝ առաջին հայացքից անհամաչափ լիազորությունները:

Խորհրդարանական համակարգի շրջանակում ՀՀ նախագահի և պետական իշխանության ճյուղերի կառուցակարգային կայացման համար չափազանց կարևոր է Հայաստանի քաղաքական մշակույթի զարգացումը: Մասնավորապես, պետք է զարգանա ՀՀ կուսակցական համակարգը, կուսակցությունները պետք է լինեն պատասխանատու և հանրության առջև հաշվետու քաղաքական կառույցներ: Որպես հետևանք Ազգային ժողովում քաղաքական մեծամասնություն ստացած կուսակցությունը կամ դաշինքն առավել մեծ պատասխանատվությամբ կմոտենա վարչապետի թեկնածուի առաջադրմանը, իսկ վերջինս՝ որպես իշխող քաղաքական ուժի ներկայացուցիչ, կձգտի իբրև կառավարության անդամների թեկնածուներ ներկայացնել մասնագիտական և քաղաքական անհրաժեշտ որակներ և դրական հանրային ընկալում ունեցող անձանց: Քաղաքական-կուսակ-

ցական համակարգի կայացումը չի կարող տեղի ունենալ առանց ընտրողների իրավագիտակցության բարձրացման, որոնք պետք է ունակ լինեն համարժեք գնահատելու իշխող քաղաքական ուժի քաղաքականությունը կադրային և մյուս հարցերում՝ համապատասխանաբար կրկին անգամ վստահելով կամ վստահությունից զրկելով այդ քաղաքական միավորին ընտրությունների ժամանակ: Քաղաքացիների և կուսակցությունների միջև նման կապի առկայությունը մեծապես նպաստում է ամբողջ քաղաքական համակարգի անխափան գործունեությանը: Ընդհանրապես իրավագիտակցության և սահմանադրական մշակույթի զարգացումն է, որ կհանգեցնի պետական ինստիտուտների սահմանադրական կարգավիճակի, դերի և նշանակության լիարժեք դրսևորմանը, իրացմանը, կրացառի կամ կսահմանափակի պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների միջև սովորային և ոչ ֆորմալ հարաբերությունների ձևավորումը:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ Սահմանադրության փոփոխություններով ՀՀ նախագահի կարգավիճակի և լիազորությունների միանգամայն նոր համակարգի ներդրմամբ կառուցակարգային հիմքեր են ստեղծվում նախագահի իրավական կարգավիճակի և լիազորությունների հստակեցման և երկրի սահմանադրական համակարգում առկա մենիշխանության ռիսկերը սահմանափակելու համար: Փոփոխված Սահմանադրությամբ նախագահի իրավական կարգավիճակը սահմանելիս շեշտը դրվում է հենց Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթի վրա, և համապատասխան երաշխիքներ են սահմանվում նախագահի կողմից իր այս գործառույթը պատշաճորեն իրականացնելու համար: Միաժամանակ վերոգրյալի լույսի ներքո կարևոր է արձանագրել, որ Սահմանադրության փոփոխություններով նախատեսվում է ավելի թույլ նախագահի ինստիտուտ, քան շատ խորհրդարան-

նական հանրապետությունների Սահմանադրություններ, այդ թվում Նախագահի՝ Սահմանադրության երաշխավորի գործառույթի համատեքստում: Ընդ որում, նման գնահատական տեղ է գտել նաև ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի վերաբերյալ Վենետիկի հանձնաժողովի երկրորդ նախնական կարծիքում¹⁰:

Այդուհանդերձ, չնայած շատ դեպքերում իր խորհրդանշական կարգավիճակին և սահմանափակ լիազորություններին: ՀՀ նախագահը խորհրդարանական կառավարման ձևի պայմաններում չի լինելու «դեկորատիվ ֆիգուր»: Ցանկացած պետություն պետք է ունենա այնպիսի ինստիտուտ, որը հետևի սահմանադրական կարգի պահպանմանը, խորհրդանշի ինքնիշխան պետականությունն ու ազգի միասնությունը, հաշտարարի դեր կատարի պետական իշխանության տարբեր մարմինների միջև վեճերի և բախումների ժամանակ՝ թույլ չտալով դրանց արտասահմանադրական լուծումներ: Դճնաժամային իրավիճակներում հենց այդպիսի ներդաշնակեցնող և վերկուսակցական ինստիտուտն է կոչված թույլ չտալ սահմանադրական կարգի խաթարում և սահմանադրական իրավահարաբերությունների ձևախեղում: Նման ինստիտուտի դերում ՀՀ-ում հանդես է գալու հենց Նախագահը:

Ինչպես իրավացիորեն նշում են սահմանադրագետներ Իգենգենն և Կիրիոֆը՝ խորհրդարանական հանրապետություններում Նախագահի մոտ քաղաքական

նշանակալից իշխանության բացակայությունն ինչ-որ առումով նրա ուժի հիմքն է, որը դրսևորվում է հասարակության քաղաքականության վրա հոգևոր ներգործությամբ: **Նախագահը միավորում է այն, ինչ միավորում է բոլորին: Այդպիսով՝ նա կարծես մարմնավորում է սահմանադրության ոգին**¹¹: Հետևաբար, ՀՀ նախագահի ֆորմալ լիազորությունների սահմանափակ շրջանակը թեև որոշ առումով դժվարացնում է նրա՝ որպես Սահմանադրության երաշխավորի կարգավիճակի ամբողջ ներուժի իրացումը, սակայն չի կարելի պնդել, որ այդպիսով նախագահը մնում է պասիվ դիտորդի դերում: Վերջինս գործուն մասնակցություն կունենա պետականաշինության և սահմանադրական կարգի պաշտպանության գործում՝ ելնելով ոչ միայն պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների համակարգում նախագահի ինստիտուտի կարևորությունից և «պահանջվածությունից», որը տեսանելի է նաև այլ պետությունների սահմանադրական փորձն ուսումնասիրելիս, այլև Հայաստանի հասարակության իրավագիտակցության և քաղաքական պրակտիկայի առանձնահատկություններից. նախագահի՝ որպես անձ-ինստիտուտի, բարձր հեղինակությունն ու դրական հանրային ընկալումը Հայաստանում թույլ են տալիս փաստելու, որ այս պետական ինստիտուտը, թեկուզև փոփոխված կարգավիճակով, շարունակելու է նշանակալից ազդեցություն ունենալ հանրային-պետական կյանքում:

¹ Ст'ю Чиркин В.Е., Глава государства, Москва, 2010, стр. 192:
² Ст'ю Й. Изензее, П. Кирхофф, Государственное право Германии, Москва, 1994, էջ 225-230:
³ Ст'ю ՀՀ Սահմանադրության (փոփոխություններով) 129-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 168-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, 131-րդ հոդված, 133-135-րդ, 137-138-րդ, 149-150-րդ հոդվածներ, 166-րդ հոդվածի 1-ին, 3-4րդ, 6-7-րդ մասեր:

⁴ Ст'ю ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ինքնավարումներ, <http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/naxagci%20himnavorumner.pdf>, էջ 37:
⁵ Ст'ю նույն տեղում
⁶ Ст'ю ՀՀ Սահմանադրության (փոփոխություններով) 1-3 գլուխները:
⁷ Ст'ю Գերմանիայի հիմնական օրենքի 63-րդ հոդվածը, Իտալիայի Սահմանադրության

Սահմանադրական իրավունք

92-րդ, 94-րդ հոդվածները, Լատվիայի Սահմանադրության 56-րդ, 59-րդ հոդվածները, Հունգարիայի Սահմանադրության «Պետություն» բաժնի 16-րդ հոդվածի 3-6-րդ մասերը, Չեխիայի Սահմանադրության 68-րդ հոդվածի 2-4-րդ մասերը:

⁸ Տե՛ս Գերմանիայի Հիմնական օրենքի 64-րդ հոդվածը, Իտալիայի Սահմանադրության 92-րդ, 94-րդ հոդվածները, Լատվիայի Սահմանադրության 56-րդ, 59-րդ հոդվածները, Հունգարիայի Սահմանադրության «Պետություն» բաժնի 16-րդ հոդվածի 7-րդ մասը, Չեխիայի Սահմանադրության 68-րդ հոդվածի 2-5-րդ մասերը, Հնդկաստանի Սահմա-

նադրության 75-րդ հոդվածի 13-րդ մասերը:
⁹ Տե՛ս Գերմանիայի Հիմնական օրենքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասը, Հունաստանի Սահմանադրության 46-րդ հոդվածի 1-ին մասը և այլն:

¹⁰ Տե՛ս Վենետիկի հանձնաժողովի՝ ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի վերաբերյալ երկրորդ նախնական կարծիքը: Ստրասբուրգ, 2015, http://moj.am/storage/uploads/nakhnakan_karciq1.pdf, էջ 13:

¹¹ Տե՛ս Ի. Иезензее, П. Кирхофф, նշվ. աշխ., էջ 238:

RESUME - РЕЗЮМЕ

RA PRESIDENT AS A GUARANTOR OF THE CONSTITUTION

Martin Manukyan

*Lecturer of the Law Department at Eurasia International University,
PhD Student*

According to the author, in the conditions of the parliamentary form of government, even the powers of the President of the Republic of Armenia can be most significant, especially on issues that involve both legislative and executive authorities, since political competition that has arisen between them and possible conflicts can hinder stability of the constitutional order. Naturally, the participation of the President with the powers in force in solving such problems would be quite productive.

Keywords: *RA Constitution, President, National Assembly, Government, Prime minister, form of government, system, institute, Conception of the RA Constitutional Reforms, Draft Amendments to the Constitution, status, powers.*

ПРЕЗИДЕНТ РА КАК ГАРАНТ КОНСТИТУЦИИ

Мартын Манукян

*Преподаватель юридической кафедры Международного университета
Евразия, соискатель кафедры*

В данной статье обосновывается точка зрения автора, согласно которой в условиях парламентской формы правления даже полномочия Президента Республики Армения могут быть наиболее значимыми, особенно по вопросам, в решении которых участвуют как законодательные, так и исполнительные власти, т.к. политическая конкуренция, возникшая между ними, и возможные коллизии могут препятствовать стабильности конституционного порядка. Естественно, участие Президента с действующими полномочиями в решении подобных задач было бы результативным.

Ключевые слова: *Конституция РА, Президент, Национальное собрание, Правительство, Премьер-министр, форма правления, система, институт, Концепция конституционных реформ РА, Проект поправок в Конституцию РА, статус, полномочия.*

Բանալի բառեր - ՀՀ Սահմանադրություն, նախագահ, Ազգային ժողով, կառավարություն, վարչապետ խորհրդարանական կառավարման ձև, համակարգ, ինստիտուտ, ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, ՀՀ սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծ, կարգավիճակ, լիազորություններ:

Մ. Մանուկյան - Եվրասիա միջազգային համալսարանի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս, նույն ամբիոնի հայցորդ, էլ. փոստ՝ martin_manukyan1995@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 07.06.2019, տրվել է գրախոսության՝ 14.05.2019, երաշխավորվել է իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան Ռ. Պետրոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

Էմիլյա ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի օգնական, ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ՆԱԵՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՆԱՆՐԱՅԻՆ ՎՏԱՆՈՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԵՎ ԲՆՈՒՅԹԻ ԳՆԱՏԱՏՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԱՏԺԻ ԱՐԳԱՐԱՅԻՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՏՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

Յուրաքանչյուր գործով հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատժատեսակ և պատժաչափ ընտրելիս դատարանը պետք է պատշաճ գնահատման ենթարկի հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը: Հանցագործության հանրային վտանգավորությունը որոշվում է նախևառաջ այն հասարակական հարաբերությունների բնույթով ու սոցիալական նշանակությամբ, որոնց դեմ այն ուղղված է, այսինքն՝ հանցագործության օբյեկտով, ինչպես նաև մեղքի ձևով և տեսակով, նպատակներով, շարժառիթներով: Ինչ վերաբերում է հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանին, ապա այն որոշելիս պետք է հաշվի առնվեն այնպիսի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներ, ինչպիսիք են հանցագործության կատարման եղանակը, գործիքներն ու միջոցները, տեղը, ժամանակը, իրադրությունը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, հանցակիցների առկայությունը կամ բացակայությունը և այլն:

Այս առումով պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի հոդվածների սանկցիաներում, պատժի տեսակը և չափը սահմանելիս օրենսդիրը, որպես կարևորագույն չափանիշ, հաշվի է առել տվյալ հանցագործության վտանգավորությունը: Այսինքն՝ օրենքն արդեն իսկ դատարանին հնարավորություն է տալիս «կողմնորոշվելու» հոդվածի սանկցիայի շրջանակում: Սակայն քննարկվող սկզբունքի համաձայն՝ դրա

հետ մեկտեղ դատարանը պետք է բացահայտի կատարված կոնկրետ հանցանքի առանձնահատկությունները, որոնք կարող են ազդել հանցագործության՝ հանրային վտանգավորության աստիճանի և բնույթի վրա (վնասի չափը, հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, հանցակցության դեպքում՝ հանցավորի կատարած արարքն ու մասնակցության աստիճանը և այլն):

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պատժի տեսակը և չափը որոշվում են հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանով և բնույթով, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալներով, այդ թվում՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներով:

Վերը նշված հոդվածի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ պատժի նշանակման ընդհանուր սկզբունքային պահանջներից է հանդիսանում նաև հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի գնահատումը: ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի «Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները» վերտառությամբ 70-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նշված դրույթը առավել հստակեցված է սահմանում՝ նշելով, որ պատժի տեսակը և չափը որոշվում են հանցագործությամբ պատճառված վնասի բնույթով և չափով, հանցագործության եղանակով, տեղով, ժամանակով, հանցագործության շարժառիթներով և

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նպատակներով, դիտավորության կամ անգոյությունից տեսակով, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող ու ծանրացնող հանգամանքներով, ինչպես նաև նշանակվող պատժի՝ հանցավորի վերատոցիալականացման և իրավահպատակ վարքագծի ձևավորման գործընթացի ու նրա ընտանիքի կենսապայմանների վրա ազդեցությամբ^{1,2}:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ անհրաժեշտ ենք համարում մեջբերել տեսաբանների կողմից արտահայտված դիրքորոշումները: Այսպես՝ Մ. Ի. Բաժանովը գտնում է, որ. «Հանրային վտանգավորության բնույթը որոշակի խմբի կամ որոշակի տեսակի հանցագործությունները բնութագրող հատկանիշ է»³: Սակայն ըստ Տ. Վ. Նեպոմյաշայայի՝ «Հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթի նման ըմբռնումը չափազանց նեղ է, քանի որ նման մոտեցման դեպքում այն որոշվում է հիմնականում կատարված հանցագործության օբյեկտով»: Հեղինակն առավել ճիշտ է համարում այն հեղինակների տեսակետը, որոնք գտնում են, որ հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթը հանդիսանում է հանցագործության տարբերակիչ հատկությունը, առանձնահատկությունը, հանրային վտանգավորության որակը (ինչպես յուրաքանչյուր առանձին հանցագործության, այնպես էլ հանցագործությունների մի ամբողջ խմբի) (Ն. Ֆ. Կուզնեցովա, Գ. Ա. Կրիգեր, Գ. Լ. Կրիգեր, Վ. Տկաչենկո, Ա. Վ. Նաումով, Լ. Ա. Պրոխորով և այլք)⁴: Հանրային վտանգավորության բնույթի ավելի լայն հայեցակարգեր առաջարկող դիրքորոշումների շարքում ուշադրության է արժանի Լ. Լ. Կրուգիկովի կարծիքը, ըստ որի՝ հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթը որոշվում է հանցագործության՝ այս կամ այն տեսակի արարքին պատկանելու հանգամանքով և օրենսդրի կողմից արտահայտվում է հանցակազմի տարրերի միջոցով⁵: Մ. Ա. Սկրյաբինը նշված հարցի վերաբերյալ

այն տեսակետն է հայտնել, որ հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթն արտահայտվում է համապատասխան հանցակազմի պարտադիր հատկանիշներով⁶: Նշվածի վերաբերյալ Ե. Վ. Բլազովը գտել է, որ «հանրային վտանգավորության բնույթ» ասելով արդեն իսկ վաղուց ընկալվում է ոչ թե կոնկրետ հանցագործության անհատական հատկանիշը, այլ տվյալ տեսակի հանցագործությունների հատկանիշները, օրինակ՝ սպանության կամ գողության ընդհանուր հատկանիշը: Վերջին տեսակետը ընդունելի է նաև ժամանակակից տեսության մեջ⁷:

Վերը շարադրվածից հետևում է, որ անհատականացման կարևորագույն չափանիշներից մեկը հանրային վտանգավորության աստիճանն է: Սակայն այս հարցը խնդրահարույց է: Կարելի է առանձնացնել հանրային վտանգավորության աստիճանի նեղ ընկալումը՝ որպես պատժի անհատականացման չափանիշ, որի դեպքում հանցագործության հանրային վտանգավորությունը դրա վնասաբեր լինելն է անձին, կազմակերպությանը, հասարակությանը կամ պետությանը: Համապատասխանաբար հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանը նշված վնասաբեր լինելու մակարդակն է (չափը, ծավալը). եթե վերջինս ցածր է, ապա մյուս հավասար պայմաններում նշանակվում է մեղմ պատիժ, եթե բարձր է՝ խիստ պատիժ⁸: Այսպիսով, ըստ հեղինակի, հանցանքի «վնասաբերությունը» գնահատելու համար անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել հանցագործության պատճառած վնասի բնույթին և չափերին, մասնավորապես վերջինիս հետևանքներին:

Սինոյն ժամանակ, հանցագործության սուբյեկտիվ հատկանիշները ևս կարևոր են արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանը որոշելու համար: Անդրադառնալով դիտավորության այն տեսակներին, որոնք որոշվում են ըստ ծագման ժամանակի, որը, ինչպես

իրավացիորեն նշում է Ա. Ի. Բարոզը. «Իր էությունը չի կարող մեծ ազդեցություն ունենալ արարքի կամ մեղավոր անձի հանրային վտանգավորության աստիճանի վրա: Շատ ավելի կարևոր են այն պատճառները, թե ինչու անձն իր մտադրությունը միանգամից չի իրագործել: Եթե դա բացատրվում է նրա ոչ վճռականությամբ, հանրորեն վտանգավոր հետևանքների նկատմամբ բացասական զգացմունքային վերաբերմունքով, ապա նախապես ծագած դիտավորությունը բնավ ավելի վտանգավոր չէ, քան հանկարծակի առաջացածը: Մակայն, եթե հանցավոր մտադրության առաջացման և իրագործման միջև ժամանակի խզումը պայմանավորված է սուբյեկտի հատուկ «անցություն» կամ հանցավոր նպատակին հասնելու եղանակների բարդությամբ, ապա նախապես մտածված մտադրությունն էապես բարձրացնում է հանցագործության վտանգավորությունը»⁹: Դիտավորության աֆեկտային վիճակը միշտ ունի հանրային վտանգավորության ավելի ցածր աստիճան, քանի որ այն առաջանում է հանկարծակի՝ որպես անձի օրինական իրավունքների կամ շահերի խախտման արձագանք: Եվ եթե այն չլիներ անձի մոտ օրենքի շրջանակից դուրս գործելու ցանկություն չէր առաջանա:

Բացի դրանից՝ սուբյեկտիվ հատկանիշների շարքից ամենամեծ ազդեցությունը հանրային վտանգավորության աստիճանի վրա, թերևս, ունեն հանցագործության շարժառիթն ու նպատակը: Պ. Ս. Դագելն առանձնացրել է անձի վարքագծի երեք շարժառիթ. 1) հանրության համար վտանգավոր՝ հակապետական, անձնական, կրոնական, 2) չեզոք (տուժողի սխալ վարքագծի հետևանքով առաջացած վիրավորանք, ամոթ, խղճահարություն, կարեկցանք), 3) հանրօգուտ¹⁰:

Գիտնականների մի մասն էլ արդարացիորեն նշում են, որ հանրային վտանգավորության չափանիշը կապված է

հենց կոնկրետ կատարված արարքի հետ: Օրինակ, Ա. Ի. Կորոբեևն այս կապակցությամբ գրում է. «Արարքի հանրային վտանգավորության չափանիշը պետք է փնտրել ոչ թե դրա համար նախատեսված սանկցիայում, և ոչ թե դատարանի կողմից նշանակվող պատժի միջին չափում, այլ **հենց արարքի մեջ**¹¹ (ընդգծումը մերն է): Նմանատիպ մոտեցման կողմնակից են նաև Օ. Միխայլ¹² և Ն. Ի. Մալեինը¹³:

Մեկ այլ խմբի հեղինակների կարծիքով՝ հողվածի սանկցիան է պայմանավորում արարքի հանրային վտանգավորությունը: Այսպես, Ա. Ա. Պիոնտկովսկին գրում է, որ հանցավոր արարքի հանրային վտանգավորության գնահատականը պետության կողմից արտահայտվում է այս կամ այն հանցագործության համար սանկցիայով նախատեսված և ասհմանված պատիժների բնույթի և չափի մեջ¹⁴:

Կարծում ենք, որ հանրային վտանգավորությունը կարելի է դիտարկել երկու տեսանկյունից: Առաջին դեպքում իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում օրենսդիրը հիմքեր է ստեղծում հանցագործության տիպային հանրային վտանգավորության համար (Ա. Ա. Պիոնտկովսկու դիրքորոշումը), երկրորդ դեպքում՝ իրավակիրառ մարմինը որոշում է կոնկրետ հանցագործության վտանգավորությունը (Ա. Կորոբեևի, Օ. Միխայլի, Ն. Մալեինայի դիրքորոշումը):

Ըստ Ա. Ա. Դեմիդովի՝ հանցագործության հանրային վտանգավորությունը ձևավորում է արարքի (գործողության կամ անգործության) հանրային վտանգավորությունից, այդ արարքի հանրորեն վտանգավոր հետևանքների և հանցավոր անձի հանրային վտանգավորությունից¹⁵: Տեսության մեջ արդարացիորեն նշվում է հանցավոր արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի կարևորության մասին. «Դրանք միշտ գտնվում են փոխկապակցվածության մեջ (...) իրենցից ներկայացնում են միևնույն

երևույթի միմյանց հետ անքակտելիորեն կապված կողմերը, որոնք արտահայտում են հանցագործության որակական (բնույթը) և քանակական (աստիճանը) կողմերի միջոցով»¹⁶:

Այսպիսով, հանրային վտանգավորության աստիճանն առավել հաճախ բնութագրվում է հանցագործության օբյեկտիվ կողմով, իսկ հանրային վտանգավորության բնույթը՝ ռոնձգության օբյեկտով և սուբյեկտիվ կողմով: Ուստի, Ա. Ի. Կոչկարևը միանգամայն արդարացի կերպով նշում է, որ կոնկրետ հանցագործության հանրային վտանգավորությունն արտահայտվում է նրանում, որ վերջինիս բնույթի և աստիճանի վրա ազդում են բոլոր այն հատկանիշները, որոնք իրենց համակցության մեջ կազմում են տվյալ հանցակազմը¹⁷:

Հարկ է համաձայնել Ա. Է. Ժալինսկու այն մտքին, որ արարքի քրեաիրավական գնահատման կառուցվածքում հանցագործության հանրային վտանգավորությունը կատարում է կրկնակի նորմատիվային գործառույթ. 1) արտացոլում է հանցագործության կառուցվածքային հատկանիշը, որն արտահայտում է դրանյութական բնույթը, 2) հանդես է գալիս որպես պատասխանատվության միջոցի և պատժի չափանիշ¹⁸:

Անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ նաև խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտած իրավական դիրքորոշումների: Այսպես՝ Վճռաբեկ դատարանը Հ. Ղազարյանի գործով 2018 թվականի սեպտեմբերի 20-ի թիվ ԵԱԵԴ/0030/01/17 որոշմամբ արտահայտել է ընտրական իրավունքի դեմ ուղղված հանցագործությունների հասարակական վտանգավորության վերաբերյալ հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Քաղաքական իրավունքների և ազատությունների, մասնավորապես՝ ընտրական իրավունքի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքում պատժի կրման նպատակահարմարության հարցը լուծելիս էական

նշանակություն ունի խախտված հասարակական հարաբերությունների բնույթի, կատարած հանցանքի հանրային վտանգավորության աստիճանի, հանցանքի կատարման եղանակի պատշաճ գնահատումը: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ ընտրական իրավունքի պատշաճ իրացման հետ կապված հանցագործությունների համար նշանակված պատիժն առանց հանցանքի հանրային վտանգավորության աստիճանը նվազեցնող փաստական հանգամանքների առկայության պայմանականորեն չկիրառելը չի կարող ապահովել պատժի նպատակների արդյունավետ կենսագործումը և իր բացասական ազդեցությունը կունենա երկրում ընտրական գործընթացների կազմակերպման ու անցկացման բնականոն ընթացքի վրա»¹⁹:

Վերոնշյալ որոշմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը կարևորել է այն, որ պատշաճ իրավական գնահատման են ենթակա ոչ միայն ամբաստանյալի անձը բնութագրող, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները, այլև խախտված հասարակական հարաբերությունների բնույթը, կատարված հանցանքի հանրային վտանգավորության աստիճանը և հանցանքի կատարման եղանակը:

Ա. Շահբազյանի գործով 2014 թվականի օգոստոսի 15-ին կայացված թիվ ԵՇԴ-0143/01/13 որոշմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է մարդու առողջության դեմ ուղղված դիտավորյալ հանցագործությունների դեպքում ընդհանրապես և առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու դեպքում մասնավորապես (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդված) արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանի վրա ազդող հանգամանքներին, որոնք դատարանի կողմից պետք է հաշվի առնվեն յուրաքանչյուր գործով պատիժ նշանակելիս:

Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ ՀՀ քրեական

օրենսգրքի 112-րդ հոդվածով պատիժ նշանակելիս դատարանները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն մեղքի ձևին և տեսակին, հանցագործության եղանակին, գործիքներին ու միջոցներին, մարմնական վնասվածքների քանակին, բնույթին, տեղակայմանը և այլ հանգամանքներին: Այսպես՝ *Ա. Շահբազյանի* գործով որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածով նախատեսված հանրորեն վտանգավոր արարքը կարող է կատարվել տարբեր եղանակներով: Մասնավորապես, հանցավորը տուժողի առողջությանը ծանր վնաս կարող է պատճառել՝ իր ֆիզիկական հնարավորությունները գործադրելով (ձեռքով կամ ոտքով հարվածելով, հրել-վայր գցելով, մարմնի որևէ մաս ջարդելով և այլն), տարբեր գործիքներ, իրեր կամ առարկաներ (դանակ, կացին, մուրճ, մետաղյա ձող, քար և այլն) օգտագործելով, զանազան մեխանիզմներ, միջոցներ կամ նյութեր (հրագեն, թույն, թմրանյութ և այլն) կիրառելով, տարերային աղետի իրադրությունը կամ առավել վտանգի աղբյուրն օգտագործելով և այլն: Քննարկվող հանցագործության կատարման նշված եղանակները, ելնելով գործի փաստական հանգամանքների առանձնահատկություններից, տարբեր կերպ են բնորոշում հանցավորի անձնավորության և կատարված հանցագործության վտանգավորության աստիճանը: Այսպես՝ տուժողի կենսական կարևոր օրգանների շրջանում դանակով հարված հասցնելիս հանցավորը ոչ միայն նախատեսում է հանրորեն վտանգավոր հետևանքների առաջացման ամխուսափելիությունը, այլև գիտակցում է կամ առնվազն պարտավոր է գիտակցել, որ իր գործողություններով տուժողին պատճառում է առողջության ծանր վնաս, որը վտանգավոր է կյանքի համար ևս նաև կարող է հանգեցնել մահվան: Այլ խոսքով՝ հանցավորը գործում է ուղղակի դիտավորությամբ և հստակ նախատեսում է իր արարքի և վտանգավոր հետևանքների

միջև առկա միանշանակ պատճառական կապը և դրա զարգացումը, այդ թվում՝ գիտակցում է կամ պարտավոր է գիտակցել, որ տուժողին կարող է պատճառել մահ, սակայն ինքնավստահությամբ կամ անփութությամբ հույս է ունենում, որ նշված ծանր հետևանքը չի առաջանա: Վերոգրյալն ինքնին վկայում է հանցավորի անձնավորության և կատարված հանցագործության վտանգավորության առավել բարձր աստիճանի մասին, ուստի օբյեկտիվորեն պետք է գնահատվի և հաշվի առնվի դատարանների կողմից պատիժ նշանակելիս»²⁰:

Վերոշարադրյալի հիման վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով առողջությանը դիտավորությամբ ծանր վնաս պատճառելու հանրային վտանգավոր բնույթը և դրա դեմ արդյունավետ պայքար մղելու անհրաժեշտությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ այդ ոլորտում անհրաժեշտ է համապատասխան քրեական, այդ թվում՝ պատժողական խիստ քաղաքականության իրականացում: Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատիժն ակնհայտ մեղմ էր. ստորադաս դատարանները պատիժ նշանակելիս հաշվի չէին առել կատարված հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանը և բնույթը բնութագրող, օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող այնպիսի տվյալներ, ինչպիսիք էին ամբաստանյալի կողմից կտրող-ծակող գործիքով տուժողի մարմնի տարբեր մասերին երեք հարված հասցնելը, այդ թվում՝ կենսականորեն կարևոր օրգանների շրջանում՝ տուժողի առողջությանը պատճառելով, ի թիվս այլնի, կյանքի համար վտանգավոր ծանր վնաս:

Պատասխանատվության և պատժի անհատականացման տեսանկյունից դիտավորության ուղղակի և անուղղակի տեսակների սահմանազատումն ունի կարևոր նշանակություն, քանի որ ուղղակի դիտավորությամբ կատարվող հանցանքներն օժտված են ավելի բարձր

հանրային վտանգավորությամբ, քան անուղղակի դիտավորությամբ կատարվողները: Այսպես՝ ուղղակի դիտավորության պարագայում հանցավորը նախատեսում է հետևանքների առաջացման անխուսափելիությունը կամ իրական հնարավորությունը, ինչը նշանակում է, որ անձը, համապատասխան հետևանքների առաջացումը ցանկանալով, կոնկրետ գործողությունների է դիմում, քայլեր է ձեռնարկում դրանց հասնելու համար: Մինչդեռ անուղղակի դիտավորության պարագայում հանրորեն վտանգավոր հետևանքները հանդես են գալիս որպես հանցավորի դիտավորությամբ ընդգրկված հանցագործության օժանդակ արդյունք, որոնց առաջացումը թեև անձը չի ցանկանում, այնուամենայնիվ գիտակցաբար թույլ է տալիս՝ ձեռնպահ մնալով դրանց կանխմանն ուղղված որևէ միջոց ձեռնարկելուց: Այնուհասի է, որ ուղղակի դիտավորության դեպքում համապատասխան հետևանքների առաջացման հավանականության աստիճանը շատ ավելի բարձր է, ինչն էլ իր հերթին բարձրացնում է հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը: Բացի դրանից՝ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել նաև արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանի վրա ազդող այնպիսի հանգամանքի վրա, ինչպիսիք են հանցագործության գործիքը կամ միջոցը: Մասնավորապես, կիրառված գործիքը կամ միջոցը տարբեր կերպ են բնութագրում ինչպես հան-

ցագործության վտանգավորության աստիճանը, այնպես էլ հանցավորի անձը: Վերոնշյալ հանգամանքը գնահատվում է որպես արարքի վտանգավորության աստիճանը բարձրացնող՝ քանի որ կոնկրետ դեպքում հանցագործության եղանակը, իրադրությունը, դրսևորած մեղքի ձևը և տեսակը, օգտագործվող գործիքը կամ միջոցը, կենսական նշանակություն ունեցող օրգանի շրջանում հասցված վնասն իրենց ամբողջության մեջ անկանխելի են դարձնում համապատասխան հետևանքների առաջացումը:

Ամփոփելով նշենք, որ դատարանի կողմից նշանակվող պատժի արդարացիության հիմնական պահանջն այն է, որ պատիժը պետք է համապատասխանի հանցագործության վտանգավորության աստիճանին և բնույթին: Առանցքային խնդիր է այն, որ դատարանի կողմից պատիժ նշանակելիս պատշաճ իրավական գնահատման ենթարկվեն ոչ միայն ամբաստանյալի անձը բնութագրող, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները, այլ նաև խախտված հասարակական հարաբերությունների բնույթը, կատարված հանցանքի հանրային վտանգավորության աստիճանը, վնասի չափը, հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, հանցակցության դեպքում հանցավորի կատարած արարքը և մասնակցության աստիճանը:

¹ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագիծ, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.e-draft.am/projects/496/about> (վերջին մուտք՝ 17.05.2019 թվական):

² Նախագծում տեղ գտած մոտեցումը համընկնում է ՀՀ Վճռարեկ դատարանի՝ Մեյրան Աղախանյանի գործով 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ին կայացրած որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշման հետ:

³ Տե՛ս Բажанов М.И., Назначение наказания по советскому уголовному праву, Киев, 1980,

էջ 33:

⁴ Տե՛ս Непомнящая Т.В., Назначение уголовного наказания: теория, практика, перспективы. СПб., 2006, էջ 50:

⁵ Տե՛ս Энциклопедия уголовного права: назначение наказания. СПб., 2007, h. 9, էջ 244:

⁶ Տե՛ս Скрыбин М.А., Общие начала назначения наказаний и их применение к несовершеннолетним, Казань, 1988, էջ 54:

⁷ Տե՛ս Благов Е.В., Применение общих начал назначения уголовного наказания: Моногра-

фия, М., 2013, էջ 39:

⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 86:

⁹ Տե՛ս Энциклопедия уголовного права: состав преступления. СПб., 2005, Հ. 4, էջ 687:

¹⁰ Տե՛ս Дагель П.С., Проблема вины в советском уголовном праве // Учен. зап. Дальневосточного ун-та. Владивосток, 1968, էջ 163:

¹¹ Տե՛ս Коробеев А.И., Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации, Владивосток, 1987, էջ 144:

¹² Մասնավորապես, Օ. Միխայլը գրում է. «Հողվածի սանկցիան չէ, որ պետք է առաջացնի հանցագործության կատեգորիա (հանրային վտանգավորության բնույթ ու աստիճան), այլ հանցագործության կատեգորիան՝ համապատասխան պատիժ»։ Տե՛ս Михаль О., Принципы классификации наказаний по характеру и степени их строгости // Уголовное право, 2001, № 1, էջ 25:

¹³ Մասնավորապես, Ն. Մալեինը գրում է. «Պատասխանատվության արդարությունը արտահայտվում է օրենքի սանկցիաների առջև բոլոր քաղաքացիների հավասարության, կախված իրավախախտման (հանցագործության և այլ իրավախախտման) հանրային վտանգավորությունից պատասխանատվության տեսակը ճիշտ սահմանման, օրենքով պատասխանատվության միջոցի ճիշտ սահմանման և իրավապահ մարմինների կողմից դրա կիրառման մեջ»։ Տե՛ս Малейн Н.С., Юридическая ответственность и справедливость. М., 1992, էջ 12:

¹⁴ Տե՛ս Пионтковский А.А., Основные аспекты теории наказания // Советское государство и право. М., 1969, № 7, էջ 35:

¹⁵ Տե՛ս Демидов А.А., Социальная ценность и оценка в уголовном праве. М., 1975, էջ 68:

¹⁶ Տե՛ս Рясов А.И., Принцип справедливости в назначении наказания при множественности преступлений. Дисс. канд. юрид. наук. Ставрополь, 2004, էջ 92:

¹⁷ Տե՛ս Кочкарев А.И., Назначение более мягкого наказания, чем предусмотрено законом. Дисс. канд. юрид. наук, Рязань, 2005, էջ 170:

¹⁸ Տե՛ս Жалинский А.Э., Общественная опасность преступления в структуре уголовно-правовой оценки деяния // Юрист, №5, 2001, էջ 57:

¹⁹ Տե՛ս նաև ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Դավիթ Ալեքսանյանի գործով 2018 թվականի սեպտեմբերի 20-ի թիվ ՇԳ-3/0037/01/17 որոշումը:

²⁰ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Արմեն Շահբազյանի գործով 2014 թվականի օգոստոսի 15-ի թիվ ԵՇԳ/0143/01/13 որոշումը: Վճռաբեկ դատարանը վերահաստատել է իր իրավական դիրքորոշումը նաև Վարդան Մանասյանի գործով 2014 թվականի օգոստոսի 15-ին կայացված թիվ ԵՇԳ/0144/01/13, Մարատ Սարգսյանի գործով 2015 թվականի հունիսի 5-ին կայացված թիվ ԱՐԳ/0144/01/12, Արսեն Կարապետյանի և Ռուբեն Գուլգուլյանի գործով 2015 թվականի օգոստոսի 28-ին կայացված թիվ ԵԱԳԳ/0011/01/14, Նարեկ Խաչատրյանի գործով 2015 թվականի օգոստոսի 28-ին կայացված թիվ ԵԿԳ/0191/01/14 որոշումների շրջանակներում:

RESUME - РЕЗЮМЕ

CONSIDERATION OF THE DEGREE AND THE NATURE OF PUBLIC DANGER OF A CRIME AS A GUARANTEE OF FAIR PUNISHMENT

Emilya Abrahamyan

*Assistant to the Chairman of the Criminal chamber of the RA Cassation court,
PhD student of the Chair of Criminal Law and Criminal Procedure Law of RAU
Institute of Law and Politics*

The article discusses the problem of taking into account by courts such a general principle of the imposition of punishment as taking into account the nature and the degree of public danger of the crime committed. The nature and the degree of public danger of a crime are always interrelated, since they are inseparably linked sides of the same phenomenon. When sentencing the court assesses the nature and the degree of public danger of the crime. The nature of the public danger of the committed crime is determined, first of all, by the object of infringement, its significance and its value for the society and the state, that is, which public relations are violated as a result of the crime, damages caused to them, the extent of the damages and other consequences must be clarified. The degree of public danger depends on the severity of the crime: it is a quantitative characteristic of criminal acts of the same nature.

General principles of sentencing are guarantees of fair and appropriate punishment. They help to comply with the requirements of the law when choosing an individual punishment for a specific person for a specific crime. The question of taking into account the nature and the degree of public danger of the crime committed has always been relevant in the science of criminal law. The author provides definitions expressed by scientists, as well as some examples from judicial practice.

Keywords: punishment, principle of justice, criteria of individualization of punishment, degree and nature of public danger, crime.

УЧЁТ СТЕПЕНИ И ХАРАКТЕРА ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПАСНОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ КАК ГАРАНТИЯ СПРАВЕДЛИВОГО НАКАЗАНИЯ

Эмиля Абраамян

Помощник Председателя Уголовной палаты Кассационного суда РА, соискатель кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права Института права и политики РАУ

В статье исследуется проблема учёта судами такого общего начала назначения наказания, как учёт характера и степени общественной опасности совершённого преступления. Характер и степень общественной опасности преступного деяния всегда находятся во взаимосвязи, поскольку они представляют неразрывно связанные между собой стороны одного и того же явления. При назначении наказания суд оценивает характер и степень общественной опасности преступления. Характер общественной опасности совершенного преступления определяется, прежде всего, объектом посягательства, его значимостью и ценностью для общества и государства, то есть должно быть выяснено, какие общественные отношения нарушаются в результате преступления, причинения им вреда, размера причиненного ущерба и другие последствия. Степень общественной опасности зависит от тяжести преступления, является количественной характеристикой преступных деяний одного и того же характера.

Общие принципы назначения наказания – гарантия справедливого и целесообразного наказания.

Քրեական իրավունք

Они способствуют соблюдению требований закона при выборе индивидуального наказания конкретному лицу за конкретное преступление. Вопрос учета характера и степени общественной опасности совершенного преступления всегда был актуальным в науке уголовного права. В данной статье приводятся определения, высказанные учеными, а также рассматриваются некоторые примеры из судебной практики.

Ключевые слова: наказание, принцип справедливости, критерии индивидуализации наказания, степень и характер общественной опасности, преступление.

Բանալի բառեր - պարիժ, արդարության սկզբունք, պարժի անհարակակցման չափանիշներ, հանրային վրանգավորության աստիճանն ու բնույթը, հանցագործություն:

Է. Աբրահամյան - ՀՀ Վճռարեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի օգնական, ՀՌ-Հ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի հայցորդ, էլ. փոստ՝ emilyaabrahamyan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 26.07.2019, տրվել է գրախոսության՝ 26.07.2019, երաշխավորվել է ՀՀ Վճռարեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Թադևոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՃԱՆԳ ՄԵՂՔԻՆ ԵՎ ԲՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԵՉՎՈՂ ՀԻՄՆԱՏԱՐՑԵՐ

Ներկայիս զարգացող աշխարհում աճում է ոչ միայն հանցագործությունների տեսակները, դրանց կատարման եղանակները, այլև դրանք կատարող սուբյեկտների տեսակները, ինչն անհրաժեշտություն է առաջացնում մտածել նրանց շրջանակն ընդլայնելու մասին: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 23-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը, որը հանցանք կատարելու պահին հասել է սույն օրենսգրքով սահմանված տարիքի: Սակայն միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ իրավաբանական անձինք ևս համարվում են հանցագործության սուբյեկտ: ՀՀ կողմից վավերացված միջազգային կոնվենցիաները պահանջում են մասնավորապես կոռուպցիոն հանցագործությունների դեպքում ունենալ իրավաբանական անձի արդյունավետ և պատշաճ պատասխանատվության մեխանիզմներ¹: ՀՀ-ում իրավաբանական անձանց համար նախատեսվում է քաղաքացիական և վարչական պատասխանատվություն²: ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 126-րդ հոդվածը իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում միայն մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց համար՝ միանշանակորեն բացառելով որպես այդպիսին դիտարկել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց, ինչպիսիք համարվում են Հայաստանի Հանրապետությունը, համայնքները, պետական կառույցները, միևնույն հոդվածով օրենքը քրեական պատաս-

խանատվություն չի նախատեսում նաև այն իրավաբանական անձանց համար, որոնց կանոնադրական կապիտալում պետությունն ունի մասնաբաժին: Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության սահմանումը թույլ կտա խուսափելու քաղաքացիական կամ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքերում միաժամանակ կոռուպցիոն հանցագործությունների նախատեսումից և դրանց համար սանկցիաներ սահմանելուց: Հարցի լուծման նպատակով պետք է հաշվի առնել, որ ձեռնարկատիրական, տնտեսական, սոցիալական իրավունքները զարգացել են այն ժամանակ, երբ քրեական իրավունքը վաղուց էր գործում: Մրանից հետևում է, որ «իրավաբանական անձ» եզրույթը ևս նոր է և պատկանում է իրավունքի ժամանակակից ճյուղերին: Ուստի իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ ճանաչելու հարցի քննարկման մեջ հարկ է անդրադառնալ հետևյալ հարցադրմանը.

Հաշվի առնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածը, որը սահմանում է, որ քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը հանցանք, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հատկանիշները, արդյոք հնարավոր է իրավաբանական անձանց դիտել որպես քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ:

19-րդ դարի գերմանացի իրավաբան-գիտնական Մավինիի «Իրավաբանական անձանց ֆիզիկայի տեսության» մեջ հեղինակը նշում է, որ իրավունքի իրա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կան սուբյեկտ համարվում է միայն ֆիզիկական անձը: Պոզիտիվ իրավունքն իր հայեցողությամբ կարող է ընդլայնել կամ սահմանափակել իրավունքի սուբյեկտների շրջանակը: Այս տեսանկյունից իրավաբանական անձը ոչ այլ ինչ է, քան արհեստականորեն ստեղծված իրավունքի սուբյեկտ՝ բացառապես իրավաբանական նպատակով³:

Ըստ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման» մասին ՀՀ օրենքի՝ պետական գրանցումը ստեղծվող իրավաբանական անձի իրավունակության ճանաչումն է պետության կողմից, և իրավաբանական անձը ստեղծված է համարվում պետական գրանցման պահից⁴: Ի տարբերություն ֆիզիկական անձանց՝ իրավաբանական անձանց իրավունակությունը և գործունակությունը ծագում են միաժամանակ:

Սուբյեկտիվ կողմից իրավաբանական անձի վերաբերմունքը գնահատելիս տարբեր իրավական համակարգերում տեղ գտած տեսությունների առանձնացվում է մեղքի արտահայտման 3 եղանակ⁵

1. Սուբյեկտիվ կամ հոգեբանական:

Տվյալ դեպքում մեղքի տեսանկյունից իրավաբանական անձը չի դիտարկվում որպես միասնական սուբյեկտ, մեղքը կրում է կա՛մ աշխատակիցը, կա՛մ ղեկավար մարմինը: Տվյալ մոդելը հարում է անհատականացման սկզբունքին, որը նաև սահմանվում է ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով, որի 32-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն ղեպքերում, երբ ճանապարհային երթևեկության կանոնի խախտումն ամրագրվել է տեսանկարահանման կամ լուսանկարահանման միջոցով, և եթե տրանսպորտային միջոցը հանդիսանում է իրավաբանական անձի սեփականությունը, ապա սույն օրենսգրքով նախատեսված վարչական պատասխանատվությունը կրում է իրավաբանական անձի ղեկավարը, եթե չի ապացուցում, որ խախտումը կատարել է այլ անձ: Այն անվանվում է նաև քվազիքրեական պատասխանատ-

վություն, որի դեպքում իրավաբանական անձը, որպես այդպիսին, հանցագործության սուբյեկտ չի համարվում, սակայն նրա նկատմամբ՝ ի դեմս ղեկավարի, կիրառվում է պատասխանատվություն: Սակայն այս մոտեցումը խնդիրն արդարացիորեն չի լուծում այն առումով, որ իրավաբանական անձի առանձին մարմիններին պատասխանատվության ենթարկելու դեպքում անգամ չկա որևէ երաշխիք, որ իրավաբանական անձը չի շարունակի հանրորեն վտանգավոր գործունեությունը: Բացի դրանից՝ սուբյեկտիվ մեղքի սկզբունքի հիման վրա է կառուցված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 60-րդ հոդվածով ամրագրված դրույթը, համաձայն որի՝ իրավաբանական անձի հիմնադիրը (մասնակիցը) պատասխանատու չէ իրավաբանական անձի, իսկ իրավաբանական անձը՝ իր հիմնադրի (մասնակցի) պարտավորությունների համար, բացառությամբ սույն օրենսգրքով կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ նախատեսված դեպքերի: Այսինքն հնարավոր են դեպքեր, երբ սույն օրենսգրքով կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ նախատեսված դեպքերում պատասխանատվության կարող է ենթարկվել իրավաբանական անձի հիմնադիրը (մասնակիցը):

Այս եղանակը նույնաճանաչ է՝ «ըստ նյութական մեղադրանքի պատասխանատվության սկզբունքի» հետ, որը իրավական տարբեր համակարգերում տարբեր անվանումներ է ստացել. Ֆրանսիայում կոչվում է «անդրադարձ պատասխանատվության տեսություն», Նիդերլանդներում՝ «գործառությանից տեսություն», Մեծ Բրիտանիայում՝ «անհատականացման տեսություն»: Այս երեք տեսություններում փորձ է արվում ֆիզիկական անձի կատարած նյութական գործողությունը որոշակի ձևերով վերագրել իրավաբանական անձին⁶, սակայն քվազիված բոլոր տեսություններն էլ ընդունում են, որ մեղքն ի սկզբանե պատկանում է ֆիզիկական անձին, չնայած որ նա գործել է ի

շահ իրավաբանական անձի:

2. *Կարբազձային*: Այս դեպքում իրավաբանական անձի գիտակցությունն ու կամքն արտահայտվում են նրա մասնակիցների վարքագծային գործողություններում: Եվրոպական իրավունքում, մասնավորապես Անգլիայում և Ֆրանսիայում տարածված է այն դոկտրինը, ըստ որի՝ իրավաբանական անձի աշխատակիցների գործողությունները նույնացվում են հենց տվյալ կազմակերպության գործողությունների հետ: 1988 թ. դեկտեմբերի 20-ին Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրների նախարարների կոմիտեն հրապարակեց իր դիրքորոշումն իրավաբանական անձանց իրավախախտումների մասին, որտեղ ուշադրության է արժանի այն հատվածը, որում ասվում է. «Կորպորատիվ միավորի առանձին անհատների մեղք գոյություն չունի: Կազմակերպությունն ունի հստակ նպատակ, և նրա յուրաքանչյուր անդամի կատարած գիտակցված ու կամային գործողությունները ուղղված են կոլեկտիվ շահին: Այստեղ մեղքը դիտվում է իրավաբանական անձի վերաբերմունք՝ արտահայտված իր աշխատակիցների, պաշտոնատար անձանց, վարչական մարմինների գործողություններում: Այստեղ հստակ պետք է տարանջատում դնել կոլեկտիվ կամքի և գերիշխող կամքի միջև»: Վերջինս վերաբերում է միայն իրավաբանական անձի ղեկավար մարմինների անձնական կամքին: Այնինչ իրավաբանական անձի գործողությունը կամ անգործությունը պայմանավորում է նրա մարմինների, աշխատակիցների ընդհանուր ծառայողական գործունեությունը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 128-րդ հոդվածի 2-րդ մասում տեղ գտած կարգավորումը, ըստ որի՝ հանցանքը համարվում է ի շահ իրավաբանական անձի կատարված, եթե հանցագործության նպատակների մեջ է եղել նշված կազմակերպության համար գույքային կամ ոչ գույքային բնույթի օգուտներ ստանալը, այդ թվում՝ եկամուտն ավելացնելը, ծախսերը կամ

կորուստները նվազեցնելը, իրավական ակտերով սահմանված պատասխանատվությունից ազատվելը, իրավունքներ ձեռք բերելը կամ պարտականություններից ազատվելը, վկայում է մեղքի վարքագծային ձևով արտահայտված լինելու մասին: «Ի շահ իրավաբանական անձի» հասկացությունը նույնանում է «կոլեկտիվ շահի» հետ: Միևնույն հոդվածի առաջին մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ կետերում թվարկվում է անձանց շրջանակը, որի գործողությունների կամ անգործության համար իրավաբանական անձը կրում է պատասխանատվություն:

3. *Սոցիալական*: Նյութական մեղադրանքը քրեական իրավունքի կանոն է: Պատժի ենթակա վաստը, որպես կանոն, վերագրվում և մեղազրվում է այն անձին, որը նյութապես պատճառել է այն: Այսպես չէ իրավաբանական անձանց դեպքում: Եթե նույնիսկ ընդունենք, որ քրեական պատասխանատվության ենթակա է կոլեկտիվ սուբյեկտը, այնուամենայնիվ առկա է ֆիզիկական անձի գործողությունը կամ անգործությունը: Հետևաբար՝ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության հարցը քննարկելիս պետք է հաշվի առնել՝ որքանով են այդ ֆիզիկական անձինք կարևորվում իրավաբանական անձի համար, որպեսզի նրանց՝ պատժի ենթակա գործողությունը կամ անգործությունը համարվեն իրավաբանական անձի կողմից կատարված: Դատարանը, գործողությունը իրավաբանական անձին վերագրելու համար պետք է մշտապես անցում կատարի ֆիզիկական անձից իրավաբանական անձին: Եվ ոչ միայն հակաօրինական գործողությունը կամ անգործությունը վերջինիս վերագրելու համար, այլ նաև կամքը՝ հանցանքի սոցիալական տարրը: Սոցիալական մեղքի գաղափարը տեղ է գտել մի շարք երկրների օրենսդրությունների մեջ՝ ԱՄՆ, Հոլանդիա, Եվրոպական որոշ երկրներ: Արևելյան իրավական գրականության մեջ հայտնի է այն միտքը, որ ֆիզիկական

անձի մեղքն ունի հոգեբանական բնույթ, իսկ իրավաբանական անձի մեղքը՝ սոցիալ-էթիկական: Տվյալ պարագայում իրավաբանական անձը քրեական պատասխանատվություն է կրում աշխատակցի կատարած իրավախախտման համար հետևյալ պայմանների առկայության դեպքում՝ աշխատակիցը գիտակցաբար անօրինական գործողություն է կատարել, տվյալ գործողությունն իրականացվել է իր իրավասության սահմանների շրջանակում, աշխատակիցը մտադիր է եղել օգտակար լինել կազմակերպությանը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի վերոհիշյալ կարգավորումները վերաբերում են նաև սոցիալական մեղքի ձևին, սակայն այստեղ պետք հաշվի առնել մեկ տարբերություն. իրավաբանական անձի սոցիալ-էթիկական մեղքի ձևը: Այս հանգամանքը տեղ է գտել ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 128-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որը սահմանում է, որ ֆիզիկական անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը չի բացառում նույն հանցագործության համար իրավաբանական անձի քրեական պատասխանատվությունը: Եթե հնարավոր չի եղել բացահայտելու կամ նույնականացնելու հանցանք կատարած ֆիզիկական անձին, ապա դա չի բացառում կատարված հանցանքի համար իրավաբանական անձի քրեական պատասխանատվությունը: Այստեղ խոսքը գնում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պատասխանատվության համակցության սկզբունքի մասին, որը ճանաչվել է Եվրոպայի խորհրդի կողմից (մինևնույն փաստերով արարքի համար միաժամանակ կարող են պատասխանատվություն կրել մի քանի սուբյեկտներ): Այն բխում է սուբսիդիար պատասխանատվության սկզբունքից: Այսպիսի պատասխանատվության պարագայում հարկավոր է հաշվի առնել ֆիզիկական անձի դիտավորությունը: Նմանօրինակ դիրքորոշում է արտահայտել Մեծ Բրիտանիայի վերաքննիչ դատարանը՝ գետերի աղտոտման մասին «Alphacell Ltd.

v. Woodward (1972)» գործում: Նա իր որոշման մեջ դատապարտել էր իրավաբանական անձին, բայց նշել էր, որ դա չի նշանակում, որ ֆիզիկական անձը պատասխանատու չէր իր կատարած գործողության համար⁷: Հնարավոր է բյուրոմբռնում առաջանա, որ այս սկզբունքը բախվում է իրավունքի հայտնի «non bis in idem» (կրկին դատվելու անթույլատրելիություն) սկզբունքին, սակայն անհրաժեշտ է տարանջատել, որ իրավաբանական անձի մասնակիցը՝ որպես ֆիզիկական անձ կատարում է արարքի նյութական կողմը, սակայն նրա գործողությունը բխում է կոլեկտիվ շահից: Տվյալ դեպքում կոլեկտիվ շահով պայմանավորված և դրա նպատակով իրականացրած գործողությունը կամ անգործությունը կատարվել է սոցիալական մեղքի ձևով:

Այսպիսով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի՝ իրավաբանական անձի պատասխանատվության մասին կարգավորումները հավասարապես վերաբերում են մեղքի վարքագծային և սոցիալական ձևերին, որն էլ հանդիսանում է հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը:

Համեմատության համար նշենք, որ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 131-39 հոդվածով սահմանվող իրավաբանական անձի նկատմամբ նշանակվող պատիժների ցանկում առկա է «վերջնական կամ 5 տարի ժամկետով մեկ կամ մի քանի մասնագիտական կամ սոցիալական գործողությունների ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն իրականացման արգելման»⁸ պատիժը, որն ընդգծում է՝ բացի մասնագիտական գործունեությունից, իրավաբանական անձինք իրականացնում են նաև սոցիալական գործունեություն՝ արտահայտված համապատասխան գործողություններով, հետևաբար այդպիսի գործունեություն իրականացնելիս թույլատրված խախտումներն իրենց մեջ պարունակում են «սոցիալական մեղքի» գաղափարը:

Քրեական պատասխանատվությունը, բացի օրենքով սահմանված լինելուց,

պետք է լինի նաև համաչափ և տրամաբանական: Հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի տեսանկյունից՝ իրավաբանական անձանց նկատմամբ չպետք է սահմանվի հանցագործությունների այն ցանկն ամբողջական ծավալով, որը նախատեսվում է ֆիզիկական անձանց համար, որի հիմք կարող է հանդիսանալ լատինական կանոնն, ըստ որի՝ իրավունքը չի կարող ճանաչել այն, ինչն անհնար է (*lex non cogit ad impossibilia*): Այս տրամաբանությունից ելնելով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 127-րդ հոդվածով սահմանվում են այն հանցագործությունները, որոնց համար իրավաբանական անձինք ենթակա են քրեական պատասխանատվության, դրանց թիվը հասնում է 191-ի: Համեմատության համար նշենք, որ Էստոնիայում հայտնի է հանցագործությունների 133 տեսակ, որոնց դեպքում իրավաբանական անձը կրում է պատասխանատվություն: Ցանկը ներառում է այնպիսի հանցագործություններ, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրի աղտոտումը, ներքին տեղեկատվության չարաշահումը, հարկերից խուսափելը, խարդախությունը, կաշառք տալը, սակայն հանցագործությունների ցանկում ընդգրկված չեն հարձակումը, գողությունը, սպանությունը⁹: ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծով ցանկում չեն ընդգրկվում, օրինակ՝ կյանքը և առողջությունը վտանգի տակ դնող հանցագործությունները: ՀՀ-ի և Էստոնիայի դեպքում գործում է ընդհանրության սկզբունքը, քանի որ կան քրեական օրենսգրքով սահմանված հանցագործություններ (նշվում է բաժիններով և գլուխներով՝ հաճախ դրանցում առկա հոդվածներն ամբողջությամբ ամրագրելով), որոնք ընդգրկված չեն իրավաբանական անձանց պատասխանատվության հիմք հանդիսացող հանցագործությունների ցանկում, սակայն դրանք չնչին թիվ են կազմում: Ի հակադրություն այս տարբերակին, գոյություն ունի առանձնահատկության սկզբունք, որի դեպքում օրենսդիրը կարող է առանձնացնել հա-

տուկ հոդվածներ, որոնց պարագայում իրավաբանական անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության: Այդպիսին է Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքը, որի 121-2-րդ հոդվածը վկայակոչող նորմ է, որի դեպքում առանձին հոդվածների է հղում կատարվում¹⁰:

Ինչպես նշվեց, ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 126-րդ հոդվածը իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում միայն մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց համար՝ միանշանակորեն բացառելով որպես այդպիսին դիտարկել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց, ինչպիսիք համարվում են Հայաստանի Հանրապետությունը, համայնքները, պետական հիմնարկները. միևնույն հոդվածով օրենքը քրեական պատասխանատվություն չի նախատեսում նաև այն իրավաբանական անձանց համար, որոնց կանոնադրական կապիտալում պետությունն ունի մասնաբաժին: Դրույթի վերջին հատվածում տեղ գտած կարգավորումը, որը մասնավորապես վերաբերում է այն իրավաբանական անձանց, որոնց կանոնադրական կապիտալում պետությունն ունի մասնաբաժին, վիճելի է այն առումով, որ նույնիսկ պետության չնչին մասնաբաժնի առկայության դեպքում, տվյալ իրավաբանական անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 121-2 հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում բոլոր իրավաբանական անձանց համար՝ բացառությամբ պետության: Իսկ համայնքները կարող են քրեական պատասխանատվության ենթարկվել միայն իրենց լիազորությունների շրջանակում կատարած գործողությունների համար¹¹: Սակայն Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 121-2 հոդվածի երրորդ պարբերությունը սահմանում է. «Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը չի բացառում տվյալ հանցագործությունը

կատարող կամ մեղսակից ֆիզիկական անձանց քրեական պատասխանատվությունը՝ 121-3 հոդվածի չորրորդ պարբերության դրույթին համապատասխան»։ Իսկ 121-3 հոդվածի չորրորդ պարբերությունն ասում է. «Նախորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքում, ֆիզիկական անձինք, որոնք ուղղակիորեն վնաս չեն պատճառել, սակայն ստեղծել կամ նպաստել են այնպիսի իրադրության ստեղծմանը, որի հետևանքով պատճառվել է վնաս, կամ նրանք, ովքեր չեն ձեռնարկել համապատասխան գործողություններ՝ խուսափելու համար, ենթակա են քրեական պատասխանատվության, եթե հաստատվել է, որ նրանք ակնհայտորեն և դիտավորյալ կերպով խախտել են օրենքով կամ կանոնադրությամբ նախատեսված անվտանգության կամ զգուշության իրենց պարտականությունները կամ կատարել է ակնհայտ և այնպիսի առանձնակի լուրջ վտանգի տակ են դրել մեկ այլ անձի, որը չէին կարող կանխել»։ Նախորդ պարբերությամբ նախատեսում է. «հանցագործությունն առկա է, եթե օրենքով այն նախատեսված է, անզգուշության, անփութության, օրենքով կամ կանոնադրությամբ սահմանված անվտանգության կամ զգուշության պարտականության բացակայության դեպքում, եթե հաստատվել է, որ անհրաժեշտության դեպքում արարքը կատարողը չի ձեռնարկել պատշաճ գործողություններ՝ ելնելով իր պարտականությունների, գործառույթների, լիազորությունների, ինչպես նաև իշխանության կամ այն միջոցների բնույթից, որոնք նա տիրապետում է»։

Ուստի, ելնելով վերոգրյալից, առավել նպատակահարմար է քրեական պատասխանատվություն սահմանել հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց նկատմամբ՝ բացառելով պետությանը, իսկ մյուս իրավաբանական անձանց նկատմամբ նման պատասխանատվություն կիրառել միայն իրենց լիազորությունների շրջանակում կատարած

գործողությունների համար։

Ֆրանսիական քրեական իրավունքում պատիժները բաժանվում են երկու տեսակի՝ քրեական պատիժներ (10 տարուց ավելի ազատազրկումից մինչև ցմահ ազատազրկում) և ուղղիչ պատիժներ (մինչև 10 տարի ազատազրկում, տուգանք, հանրային աշխատանք և այլն)։ Անզգուշության, անփութության, օրենքով կամ կանոնադրությամբ սահմանված անվտանգության կամ զգուշության պարտականության բացակայության դեպքում կիրառելի են ուղղիչ պատիժները, ինչից հետևում է, որ իրավաբանական անձի անդամ հանդիսացող ֆիզիկական անձի նկատմամբ կիրառելի են ուղղիչ պատիժները։ Քանի որ իրավաբանական անձի նկատմամբ ազատազրկում կիրառել հնարավոր չէ, ապա բացառվում է նաև նրա ներկայացուցիչ ֆիզիկական անձի նկատմամբ ուղղիչ պատիժներից ազատազրկում կիրառելը, ինչը բխում է պատժի համաչափության սկզբունքից։ Այստեղից բխում է, որ ֆիզիկական անձի նկատմամբ կիրառելի է պատիժ՝ տուգանքի ձևով։ Սակայն ֆրանսիական իրավունքը չի մանրամասնում, թե ինչ չափով տուգանք պետք է նշանակվի տվյալ ֆիզիկական անձի նկատմամբ։

ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 131-րդ հոդվածն իրավաբանական անձանց նկատմամբ նշանակվող պատիժների համակարգում նախատեսում է տուգանքը, գործունեության որոշակի տեսակով զբաղվելու իրավունքի ժամանակավոր դադարեցումը, հարկադիր լուծարումը, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործունեություն իրականացնելու արգելքը։

Պետք է նշել, որ չնայած ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի 128-րդ հոդվածի 3-րդ մասում տեղ գտած կարգավորման առկայությանը, նախագիծը հստակ չի սահմանում իրավաբանական անձի ներկայացուցիչ հանդիսացող ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվող պատիժները, ինչը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ

նրանց նկատմամբ կիրառելի են ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվող պատժի տեսակները: Մակայն, այս տրամաբանությունը չի բխում պատժի համաչափության սկզբունքից: Ֆիզիկական անձի նկատմամբ պատժի նշանակելիս պետք է հաշվի առնվեն ոչ միայն կատարված արարքի՝ լիազորությունների շրջանակներում որևէ արարքի կատարումը, այլև դրա սուբյեկտիվ կողմը՝ շարժառիթները և մեղքի ձևը, ինչպես նախատեսվում է, օրինակ, ֆրանսիական իրավունքում: Եթե շարժառիթներն ուղղված չեն իրավաբանական անձի կոլեկտիվ շահին, ապա պատասխանատվության պետք է ենթարկվի ընդհանուր հիմունքներով: Եթե ֆիզիկական անձի գործողություններն ուղղված են իրավաբանական անձի կոլեկտիվ շահին, ապա նպատակահարմար է նրանց նկատմամբ նշանակվող պատժի սահմանել տուգանքը, սակայն

այս դեպքում կիրառել այնպիսի սահմանափակում, ըստ որի՝ իրավաբանական անձի ներկայացուցիչ հանդիսացող ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվող տուգանքը պետք է կազմի իրավաբանական անձի նկատմամբ նշանակվող առավելագույն տուգանքի որևէ մասը:

Ուսումնասիրելով Հայաստանի Հանրապետության և միջազգային փորձը՝ կարող ենք փաստել, որ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ինստիտուտի ներդրումը կարող է հնարավորություն տալ խուսափելու իրավաբանական անձանց կողմից կատարվող հանրային վտանգավորություն ներկայացնող գործողություններից կամ անգործությունից, իսկ դրանց դեմ անհրաժեշտ իրավական մեխանիզմների կիրառումը կնպաստի Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բարելավմանն ու զարգացմանը:

¹ 1973 թ. Եվրոպայի խորհրդի հանցավորության խնդիրներով Եվրոպական կոմիտեն օրենսդիրներին առաջարկել է կանգնել էկոլոգիական հանցագործությունների համար իրավաբանական անձանց հանցագործության սուբյեկտ ճանաչելու ճանապարհին: ՄԱԿ-ի հանցավորության կանխմանը և դատապարտյալների հետ վարվելուն նվիրված 9-րդ Կոնգրեսում քննարկել է իրավաբանական անձանց պատասխանատվության խնդիրը: Իսկ ներկայումս ՀՀ-ն միջազգային կառույցների կողմից կոռուպցիոն հարցերով իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն նախատեսելու հանձնարարականներ ունի:

² «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի չորրորդ գլուխը նվիրված է հարկ վճարողների կողմից հարկային օրենսդրությունը խախտելու համար պատասխանատվությանը: Նույն օրենքի 5-րդ հոդվածի իմաստով հարկ վճարողներ են հանդիսանում ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, հիմնարկները, տեղա-

կան ինքնակառավարման մարմինները:
³ Տե՛ս <https://studfiles.net/preview/6704355/page:3/>:
⁴ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 3-րդ:
⁵ Տե՛ս http://www.panov.in/Dissertacia/Zapisi/2011/8/3_3_Osobennosti_opredelenia_viny_uridiceskih_lic.html:
⁶ Տե՛ս La responsabilité pénale de la personne morale : une étude comparative, Sofie Geeroms, 1996, էջ 540:
⁷ Տե՛ս <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff8c960d03e7f57ecd6b7>:
⁸ Տե՛ս <https://www.legifrance.gouv.fr>:
⁹ Տե՛ս http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf:
¹⁰ Տե՛ս <http://www.codes-et-lois.fr/code-penal/article-121-2>:
¹¹ Տե՛ս https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=B8180A3DCB07CD41FA04D3FA4F805257.tplgfr23s_2?idSectionTA=LEGISCTA000006149817&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20190326:

RESUME - РЕЗЮМЕ

ISSUES OF GUILT AND RESPONSIBILITY OF LEGAL ENTITIES AND THEIR REPRESENTATIVES

Anna Khachatryan

Undergraduate student of the French University in Armenia

Different concepts of guilt of the legal entities and their representatives are analyzed in the article. To determine the guilt of legal entities having committed a crime, the possibility of application of the psychological approach and differentiation on their dominant will is proposed. At present the attitude to some problems of criminal law is very contradictory. Particularly, this refers to the institution of criminal liability of legal entities. The decision of guilt will allow resolving such a contentious issue as their criminal responsibility. The article discusses the experience of foreign countries and the prospects for using it in Armenia.

Keywords: *subject of crime; criminal responsibility; legal entity; guilt; dominant will.*

ВОПРОСЫ ВИНЫ И УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Анна Хачатрян

Студент бакалавриата Французского университета в Армении

В статье анализируются различные концепции вины юридических лиц и их представителей, обосновывается возможность применения психологического (субъективного) подхода к определению вины юридического лица, совершившего преступление. Автор статьи предлагает определять вину юридического лица по доминирующей воле. В настоящее время отношение к некоторым проблемам уголовного права носит весьма противоречивый характер. Это, в частности, относится к институту уголовной ответственности юридических лиц. Решение вины позволит разрешить такой спорный вопрос, как их уголовная ответственность. В статье анализируется опыт зарубежных стран и перспективы его применения в Армении.

Ключевые слова: *субъект преступления; уголовная ответственность; юридическое лицо; вина; доминирующая воля.*

Բանալի բառեր - *հանցագործության սուբյեկտ, քրեական պարտասխանավորություն, իրավաբանական անձ, մեղք, իշխող կամք:*

Ա. Խաչատրյան - Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի բակալավրիատի ուսանողուհի, էլ. փոստ՝ annakhachatryan171717@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 03.06.2019, տրվել է գրախոսության՝ 06.06.2019, երաշխավորվել է իրավաբանական գիտությունների թեկնածու Ս. Յուզբաշյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ԱՆՏՐԱՃԵՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՄ ԱՆՁԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԿԱՐԱՅԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՄԻՉՈՑ

Ժամանակակից սոցիալարժեքային կողմնորոշումների վրա հիմնվող քրեական իրավունքի որակապես նոր ինստիտուտների թվին մեր պատկերացմամբ պատկանում են «Արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքները»:

Միանգամից նշենք, որ խոսքը քրեական պատասխանատվությունից ազատելու մասին չէ:

Հակաիրավականությունը, հանրորեն վտանգավորությունը և, վերջին հաշվով, քրեական պատասխանատվությունն ու պատժելիությունը բացառող հիմքերի սոցիալիրավական հիմնավորման առաջարկվող հայեցակարգը դիտարկվում է իբրև քրեաիրավական կարգավորման ժամանակակից հիմնարար հիմնախնդիր, ընդ որում՝ ուշադրության կենտրոնում է գտնվում քրեաիրավական միջոցներով անձի անվտանգության ապահովումը:

Մարդն ազատ է իր վարքագծի ընտրության մեջ, կարող է գործի իմացությամբ ընդունել որոշումներ և կանխատեսել իր գործողությունների սոցիալական հետևանքները: Քրեական օրենքը սահմանում է, վտանգավոր արարքներից որոնք են հանցավոր: Դրա հետ մեկտեղ օբյեկտիվ պահանջ է առաջանում առանձնացնել այն պայմանները, որոնց ժամանակ դրանց հանցավորությունը բացառվում է:

Այդ պայմանների (հիմքերի, հանգամանքների)՝ իբրև սոցիալիրավական ինստիտուտի դիտարկումը թույլ է տալիս երաշխավորելու անձի անվտանգությու-

նը, գնահատելու ու տարբերելու թույլատրված վարքագիծը՝ անթույլատրելի (հանցավոր) վարքագծից:

Ոչ միայն քրեաիրավական արգելքների, այլև՝ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հիմքերի սահմանումը պետք է լինի օրենսդրական իրավունքի առավելությունը, ժամանակակից քրեական իրավունքի զարգացման կարևոր ուղղությունը:

Քրեական հակաիրավության հետ մեկտեղ հարկավոր է ուշադրություն դարձնել «քրեական թույլատրելիության» (արարքի իրավաչափ լինելու) վրա: Վերջիններիս շարքում դասվում են «անհրաժեշտ պաշտպանության» և «ծայրահեղ անհրաժեշտության» ինստիտուտները, որոնք անձի անվտանգության ապահովման ինքնապաշտպանության հիմնական միջոցներն են:

ՀՀ 1961 թ. քրեական օրենսգիրքը արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքների վերաբերյալ առանձին գլուխ չէր նախատեսում, այլ բովանդակում էր ընդամենը երկու հոդվածներ, որոնք նվիրված էին անհրաժեշտ պաշտպանությանը և ծայրահեղ անհրաժեշտությանը: Եվ դա այն դեպքում, երբ քրեական իրավունքի տեսությունն առանձնացնում է արարքի հանցավորությունը բացառող այնպիսի հանգամանքների մի ամբողջ համակարգ, որոնց նշանակությունը ճանաչվում է նաև դատական պրակտիկայի կողմից:

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը¹ քննարկվող հանգամանքներին նվիրել է Ընդհանուր մասի 8-րդ գլուխը (Արարքի հանցավորու-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թյունը բացառող հանգամանքները):

Արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքներ ասելով՝ ընդունված է հասկանալ այն առանձնահատուկ հանգամանքները (պայմանները), որոնց առկայության դեպքում անձի կողմից վնաս պատճառելը չի դիտվում իբրև քրեական պատասխանատվության հանգեցնող հանրորեն վտանգավոր արարք (հանցագործություն): Այլ կերպ՝ արարքի հանցավորությունը (հասարակական վտանգավորությունը և հակաօրինականությունը) բացառող հանգամանքների հիմնական չափանիշն այն է, որ դրանց առկայության պայմաններում սուբյեկտի կատարած գործողությունները թեև ձևականորեն, արտաքինապես համընկնում են այս կամ այն հանցագործության իրավաբանական հատկանիշներին, սակայն հանրորեն վտանգավոր ու հակաօրինական չեն համարվում, այլ ընդհակառակը, դրանք իրավաչափ ու անհրաժեշտ են, իսկ մեծ մասամբ՝ նաև միանգամայն արդարացի և օգտակար:

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը, բացի անհրաժեշտ պաշտպանության² և ծայրահեղ անհրաժեշտության ավանդական ինստիտուտներից, մեր օրենսդրական պրակտիկայում առաջին անգամ նախատեսել է նաև արարքի հանցավորությունը բացառող այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են հանցանք կատարած անձին բռնելիս վնաս պատճառելը, ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքը, հիմնավորված ռիսկը, հրաման կամ կարգադրություն կատարելը:

Այս կատեգորիայի որոշ հանգամանքների (մասնագիտական պարտականությունների իրականացում, վնաս պատճառելու վերաբերյալ տուժողի համաձայնություն) նշանակությունն էլ ճանաչվում է քրեական իրավունքի գիտության մեջ և իրավակիրառ պրակտիկայում:

Հարկ է նկատել, որ իրավաբանական գրականության մեջ տևական բանավեճ է եղել քննարկվող հանգամանքների հենց անվանման վերաբերյալ: Ունանց կողմից

առաջարկվել է դրանք կոչել արարքի հասարակական վտանգավորությունը բացառող հանգամանքներ. երկրորդ խումբ հեղինակները՝ արարքի պատիժը բացառող, և, վերջապես, երրորդ խումբ մասնագետները՝ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքներ³:

Լուծումների այսպիսի բազմազանությունը, ըստ երևույթին, բացատրվում է նրանով, որ հեղինակները ելնում են տարբեր դրույթներից, չեն պահպանում միասնական տերմինաբանություն, երբեմն շփոթում են զանազան հարցեր: Ուստի, ամենից առաջ, պետք է որոշել, թե ինչպիսի պահանջների պետք է համապատասխանի հանգամանքների տվյալ խումբը, որպեսզի դրան տրվի առավել ճշգրիտ անվանում, հավաստվեն այդ խմբի մեջ մտնող հանգամանքների տեսակները, ինչպես նաև որոշվի մյուս հանգամանքների նշանակությունը: Այնուհաստի, որ բոլոր դեպքերում նկատի է առնվում քրեական օրենքով նախատեսված հետևանքներ առաջացնելը, որի արդյունքում էլ կարող է ծագել անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը: Իսկ եթե վնաս պատճառելու փաստը բացակայում է, ապա պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների հարցը դառնում է անառարկայական: Երկրորդ՝ նկատի է առնվում հատկապես քրեական պատասխանատվության, այլ ոչ թե պատժելիության բացառումը: Պատժից ազատելուն հանգեցնող կամ այն բացառող պայմանների ու հանգամանքների վերլուծությունը տրվում է պատժի մասին ուսմունքի մեջ: Երրորդ՝ քրեական պատասխանատվության բացառումը տվյալ դեպքում տեղի է ունենում ոչ սուբյեկտիվ կողմի բացակայության պատճառով: Հաշվի առնելով այս նկատառումները, կարելի է ընդունել, որ քննարկվող հանգամանքները կարող են բացառել կամ արարքի հասարակական վտանգավորությունը կամ դրա հակաօրինականությունը, կամ երկուսը միաժամանակ⁴:

Անհրաժեշտ պաշտպանության և ծայրահեղ անհրաժեշտության մասին կարելի է խոսել որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքների, բանգի այդ իրավիճակներից որևէ մեկում կատարված արարքն իր նպատակներով և արդյունքով հանրորեն օգտակար է: Ուստի այդ հանգամանքները դասվում են արարքի հասարակական վտանգավորությունը բացառող հանգամանքների շարքին:

Անհրաժեշտ պաշտպանության հասկացության պարզաբանումը դժվարանում է այնքանով, որ այս ուղղությամբ հրապարակի վրա առկա բազմաթիվ աշխատություններով ու հոդվածներով հանդերձ մի շարք կարևոր հարցերի շուրջ իրավաբանական գրականության մեջ միասնական տեսակետների բացակայություն է նկատվում: Այս առումով որոշակի պարզություն է մտցրել ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն իր իրավական դիրքորոշումներով և նախադեպային որոշումներով:

Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավաչափության պայմաններին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է *Արդյուն Նորայրի Հակոբյանի* գործով 2010 թ. օգոստոսի 27-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/Օ149/01/09 որոշմամբ (այսուհետ՝ *Ա. Հակոբյանի* գործով որոշում):

Անհրաժեշտ պաշտպանությանն առնչվող հիմնախնդրի էությունը հանգում է հետևյալին.

«(...) Ա. Հակոբյանը՝ որպես մեղադրյալ է ներգրավվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34- 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետով:

(...) Վերաքննիչ դատարանը, քննելով Ա. Հակոբյանին առաջադրված մեղադրանքը, հաստատված է համարել այն, որ վերջինս զենքի գործադրմամբ խուլիգանական արարքները կանխելու նպատակով կիրառել է որսորդական ուղրկափող հրացան, մասնավորապես (...) տեսնելով, որ Վ. Պետրոսյանն արդեն դադարեցրել է հարձակումը և հեռանում է համալիրի տարածքից, մարմնա-

կան վնասվածք ստանալուց շուրջ հինգ րոպե անց, սպանելու դիտավորությամբ, շատերի կյանքի համար վտանգավոր եղանակով մեկ անգամ կրակել է հյուրանոցային համալիրի ելքի մոտ գտնվող Վ. Պետրոսյանի գլխին, որի արդյունքում վերջինս ստացել է կյանքին վտանգ սպառնացող մարմնական ծանր վնասվածքներ: (...) Ա. Հակոբյանի կողմից կատարված նույն կրակոցի արդյունքում ձախ բազկի դրսային մակերեսի շրջանում հրազենային կոտորակային վնասվածք է ստացել նաև Վ. Պետրոսյանից քիչ հեռու կանգնած Գեղամ Աղաջանյանը, որի առողջությանը պատճառվել է միջին ծանրության վնաս:

(...) Վերաքննիչ դատարանի դատավճիռը բողոքարկվել է: Բողոք բերած անձը պնդում է, որ Ա. Հակոբյանի արարքը կատարվել է անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում: (...) Բողոքի հեղինակը չի մնավորված է համարել Ա. Հակոբյանին առաջադրված մեղադրանքի մեջ առկա այն հետևությունը, թե վերջինս գիտակցել է, որ Վ. Պետրոսյանը դադարեցրել էր հարձակումը և համալիրի տարածքից հեռանալու մտադրություն ուներ: (...) Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ անհրաժեշտ պաշտպանության ժամանակ կարող է պատճառվել ցանկացած վնաս (...):»:

Փաստորեն, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի առջև դրվել է անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում անձի առողջությանը պատճառված իրավաչափ վնասը հանցավոր արարքներից սահմանազատելու չափանիշների պարզաբանման հարցը: Առաջադրված հարցի պարզաբանման նպատակով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն առաջին հերթին անդրադարձել է անհրաժեշտ պաշտպանության հարցերը կանոնակարգող ՀՀ օրենսդրության վերլուծությանը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը, որը կատար-

վել է անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում, այսինքն՝ պաշտպանվողի կամ մեկ այլ անձի կյանքը, առողջությունը և իրավունքները, հասարակության կամ պետության շահերը հանրության համար վտանգավոր ոտնձգությունից կամ դրա իրական սպառնալիքից ոտնձգություն կատարողին վնաս պատճառելու միջոցով պաշտպանելիս, եթե թույլ չի տրվել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում:

2. Անձի կյանքի համար վտանգավոր բռնության կամ այդպիսի բռնության իրական սպառնալիքով զուգորդված ոտնձգությունից պաշտպանվելիս կարող է պատճառվել ցանկացած վնաս, այդ թվում՝ մահ:

3. Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքն անձին է պատկանում՝ անկախ ոտնձգությունից խուսափելու կամ այլ անձանց կամ պետական մարմինների օգնությանը դիմելու հնարավորությունից, ինչպես նաև անկախ անձի մասնագիտական կամ այլ հատուկ պատրաստվածությունից ու պաշտոնական դիրքից:

4. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում են համարվում դիտավորյալ այն գործողությունները, որոնք պաշտպանվողի համար ակնհայտ չեն համապատասխանում ոտնձգության բնույթին և վտանգավորությանը:

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ արարքը հանցագործություն է, եթե հատկապես նախատեսված է սույն օրենսգրքի հատուկ մասով:

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում չի համարվում և քրեական պատասխանատվության չի հանգեցնում զենքի կամ ցանկացած այլ միջոցների կամ առարկաների գործադրումը զինված անձի կամ անձանց խմբի հարձակումից պաշտպանվելու համար, ինչպես նաև սպորիմաքար և բռնությամբ բնակարան կամ այլ շինություն ներխուժելը կանխելու համար՝ անկախ ոտնձգողին պատճառված վնասի ծանրությունից»:

Վերլուծության ենթարկելով ներկա-

յացված դրույթները՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը *Ա. Հակոբջյանի* գործով որոշման մեջ արձանագրում է, որ՝

«(...) անհրաժեշտ պաշտպանությունը՝ որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք, կարող է դրսևորվել այն իրավիճակում, երբ հանրորեն վտանգավոր ոտնձգությունից՝ ոտնձգողին վնաս պատճառելու միջոցով պաշտպանվում են անձի կյանքը, առողջությունը և իրավունքները, հասարակության կամ պետության շահերը: Իսկ սեփական կյանքը, առողջությունը և իրավունքները պաշտպանելիս անհրաժեշտ պաշտպանությունը դրսևորվում է որպես մարդու հիմնարար իրավունք (...):»

Ա. Հակոբջյանի գործով որոշման մեջ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումը անմիջականորեն բխում է մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային իրավական փաստաթղթերի դրույթներից: «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը կյանքի իրավունքը սահմանելիս ուղղակիորեն ամրագրում է, որ «(...) Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հոդվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է (...): Նշված դրույթն իր անմիջական արտացոլումն է գտել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռներում: Մըքքանը և այլը՝ ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի գործով՝ սահմանելով անհրաժեշտ պաշտպանության դեպքում «բացարձակ անհրաժեշտության» բովանդակությունը, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրում է, որ ««բացարձակ անհրաժեշտության» եզրույթի բովանդակությունից պետք է եզրահանգել, որ արարքը զնահատելիս անհրաժեշտ է դեկավարվել ավելի խիստ չափանիշներով, քան նրանք, որոնք արտացոլվում են «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ վարքագիծ» արտահայտության ներքո (...): Մասնավոր-

րապես՝ անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում կիրառվող ուժը պետք է խստորեն համաչափ լինի 2-րդ հոդվածում արտացոլված նպատակներն ապահովելու համար (...)»⁵:

Անհրաժեշտ պաշտպանությունը՝ որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք, նախատեսված է նաև մի շարք երկրների քրեական օրենսգրքերում: Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի 32-րդ պարագրաֆում անհրաժեշտ պաշտպանության ինստիտուտը բնորոշվում է որպես սեփական կամ այլ անձի հանդեպ առկա հակաիրավական ոտնձգությանը արձագանքելու, դրանից պաշտպանվելու միջոց, և նման վարքագիծը հակաիրավական չի համարվում: Նույն օրենսգրքի 33-րդ պարագրաֆում նաև նշվում է, որ եթե անձն անհրաժեշտ պաշտպանության թույլատրելի սահմաններն անցնում է իրեն կորցնելու կամ վախի ազդեցությամբ, ապա նա քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ⁶: Համանման դրույթներ են առկա նաև Եվեյցարիայի քրեական օրենսգրքում⁷: Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 122-5-122-7-րդ հոդվածները ևս կանոնակարգում են անհրաժեշտ պաշտպանության ինստիտուտին վերաբերող հարցերը, մասնավորապես նշվում է, որ քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ այն անձը, ով իր կամ այլ անձի հանդեպ անհիմն հարձակման ժամանակ կատարում է արարք՝ պայմանավորված իրեն կամ այլ անձանց օրինական պաշտպանելու անհրաժեշտությամբ, բացառությամբ, երբ թույլ է տրվում անհամապատասխանություն ընտրված միջոցների և ոտնձգության աստիճանի հարաբերակցության առումով⁸:

Ներկայացնելով ՀՀ քրեական օրենսդրության մեջ արտացոլված՝ անհրաժեշտ պաշտպանության իրավաչափության պայմանները՝ Ա. Հակոբյանի գործով որոշման 27-րդ կետում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նաև փաստում է, որ՝

«(...) Անհրաժեշտ պաշտպանության

իրավունքն ունի որոշակի սահմաններ: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի մեկնաբանման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն ընդունում է, որ օրենքով ամրագրված են որոշակի պայմաններ, որոնց առկայության դեպքում է միայն պաշտպանությունն իրավաչափ և, հետևաբար, արարքի հանցավորությունը բացառող: Այսպես՝ անհրաժեշտ պաշտպանության իրավաչափության պայմաններն են.

- ա) ոտնձգության հանրային վտանգավորությունը,
- բ) ոտնձգության առկայությունը,
- գ) ոտնձգության իրական լինելը,
- դ) վտանգ սպառնալը անձի, հասարակության, պետության շահերին,
- ե) վնաս հասցնելը միայն ոտնձգողին,
- զ) պաշտպանության համարժեքությունը ոտնձգությանը:

Առաջին պայմանից հետևում է, որ ոտնձգությունն օժտված է հանրային վտանգավորությամբ, եթե այն անձի, հասարակության, պետության շահերին կարող է էական վնաս հասցնել:

Երկրորդ պայմանի համաձայն՝ ոտնձգությունը համարվում է առկա, երբ այն արդեն սկսվել է, ընթացքի մեջ է և չի ավարտվել, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ առկա է ոտնձգությունը սկսելու իրական, անմիջական սպառնալիք:

Ոտնձգության առկայության պայմանը ենթադրում է, որ անհրաժեշտ պաշտպանությունն անթույլատրելի է արդեն ավարտված ոտնձգության դեպքում, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վնաս պատճառողը չի գիտակցել ոտնձգության ավարտման փաստը: Վերջինիս դեպքում ոտնձգությունից առաջացած հուզմունքի պատճառով պաշտպանվողին կարող է թվալ, թե ոտնձգությունը դեռևս չի ավարտվել և անհրաժեշտ է պաշտպանվել: Նման դեպքերում թեև պաշտպանությունն անժամանակ է (ուշացած է), այն, այնուամենայնիվ, իրավաչափ է:

Երրորդ պայմանի իմաստով ոտնձգությունն իրական է, եթե այն իրոք կատար-

վում է և ոչ թե պաշտպանվողի երևակայության արդյունք է:

Չորրորդ պայմանի համաձայն՝ անհրաժեշտ պաշտպանությունը ներառում է ոչ միայն սեփական, այլև ուրիշ անձանց իրավունքների, ինչպես նաև հասարակության և պետության շահերի պաշտպանության դեպքերը: Ընդ որում՝ այլ անձանց իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունն իրականացնող անձը կարող է պաշտպանությունն իրականացնել սեփական նախաձեռնությամբ՝ առանց սպասելու, որ իրենից օգնություն խնդրեն:

Ըստ հինգերորդ պայմանի՝ անհրաժեշտ պաշտպանությունն իրականացվում է միայն ոտնձգողին վնաս հասցնելու միջոցով:

Ընդ որում՝ անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքն անձին է պատկանում՝ անկախ ոտնձգությունից խուսափելու կամ այլ անձանց, պետական մարմինների օգնությանը դիմելու հնարավորությունից, ինչպես նաև անկախ անձի մասնագիտական կամ այլ հատուկ պատրաստվածությունից և ծառայողական դիրքից:

- 1 չՉ քրեական օրենսգիրք, չՉՊՏ № 25 (260), 2.05.2003 թ.
- 2 Այդ մասին ավելի մանրամասն տե՛ս. Մ. Վ. Գրիգորյան, Անհրաժեշտ պաշտպանությունը քրեական իրավունքում, Երևան, 1997, էջ 5-18: Мацокина Г.Н., Уголовно-правовая характеристика института необходимой обороны: дисс...канд. юрид. наук. Ставрополь, 2002, էջ 181-182; Атабаева Т.Ш., Необходимая оборона: теория, законодательство, практика применения: дис...канд. юрид. наук. Томск, 2004, էջ 150-151:
- 3 Տե՛ս Բаранова Е.А., Необходимая оборона в Уголовном законодательстве России и ее отличие от смежных институтов: дис...канф. юрид. наук. Вологда, 2006, էջ 79-80:
- 4 Տե՛ս Горшенков Г.Г., Антикриминальная

- безопасность личности: дис... канд. юрид. наук. Ставрополь, 2009, էջ 257-258:
- 5 Տե՛ս McCAN AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM գործով 1995 թ. սեպտեմբերի 27-ի վճիռը, զանգատ թիվ 18984/91, կետ 149:
- 6 Տե՛ս «Уголовный кодекс ФРГ». Издательство «Зерцало», 2000:
- 7 Տե՛ս «Уголовный кодекс Швейцарии». Изд. «Юридический Центр Пресс», 2002:
- 8 Տե՛ս «Уголовный кодекс Франции». Юридический Центр Пресс, ЦПБ., 2002. Классен А.Н., Якуньков М.А., Зарубежное законодательство о необходимой обороне. Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право, 2007, N4 (76), էջ 73-77:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE NECESSARY PROTECTION AS A JUSTIFIED AND LEGAL MEANS OF SELF-PROTECTION FOR PERSON'S SECURITY

Hayk Mkrtchyan

PhD Student at the Institute of Philosophy, Sociology and Law of NAS RA

The article thoroughly analyses one of the main institutes in criminal law - essence of the necessary protection for persons security. Social-legal approach which expresses in illegal actions, public danger, criminal responsibility and the basis of excluding penalty are observed as a modern regulating tools in criminal law. The article highlights the criminal-legal means, which provide persons security.

Keywords: *persons security, criminal- legal protection, criminal law, criminal responsibility, penalty, illegal.*

НЕОБХОДИМАЯ ЗАЩИТА КАК СПРАВЕДЛИВОЕ И ЗАКОННОЕ СРЕДСТВО САМОЗАЩИТЫ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Айк Мкртчян

Аспирант Института философии, социологии и права НАН РА

В данной статье проводится подробный анализ одного из основных средств уголовно-правового обеспечения института необходимой защиты безопасности личности, его сущности и содержания. Предлагаемый в статье социально-правовой подход обоснования противозаконности, общественной опасности, уголовной ответственности и основы исключения наказания представлен как современный институт, в центре внимания которого находятся уголовно-правовые средства, обеспечивающие безопасность личности.

Ключевые слова: *безопасность личности, уголовно-правовая защита, уголовное право, уголовная ответственность, наказание, противозаконность.*

Բանալի բառեր - *անձի անվտանգություն, քրեաիրավական պաշտպանություն, քրեական իրավունք, քրեական պարտավորություններ, պարիժ, հակաիրավականություն:*

Հ. Մկրտչյան - ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ, էլ. փոստ՝ haykamkrtchyan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 14.06.2019, տրվել է գրախոսության՝ 14.06.2019, երաշխավորվել է իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

Վահագն ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Տեղական ինքնակառավարման հարցերով անկախ իրավական փորձագետ, Երևանի հյուսիսային համալսարանի իրավագիտության և հասարակագիտական առարկաների ամբիոնի դասախոս, նույն ամբիոնի «Դատական իրավունք» մասնագիտացման հայցորդ

ՆԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԱԿԱՆ ՁԵՎԸ

«Պաշտպանություն» եզրույթը կապված է սուբյեկտիվ իրավունքների խախտմամբ պայմանավորված գործողությունների հետ և ներառում է կոնկրետ միջոցներ՝ խախտված իրավունքի վերականգնման միտումով: «Պաշտպանություն» կատեգորիան միաժամանակ նշանակում է սուբյեկտիվ իրավունքների և ազատությունների բնականոն իրականացումն ապահովող և երաշխավորող գործունեություն, որտեղ առաջնային նշանակություն ունի իրավունքների հնարավոր խախտումների կանխարգելումը և վերացումը: Մենք գտնում ենք, որ ինչպես մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները խախտելու կանխարգելումն ու պաշտպանությունը, այնպես էլ համայնքի իրավունքներն ու ազատությունները խախտելու կանխարգելումը համապատասխան իշխանությունների խնդիրներն ու գործառնություններն են:

Որևէ սուբյեկտի իրավունքների պաշտպանությունը, ըստ էության, իրենից ենթադրում է ակտիվ գործողություն կամ գործողությունների համակցություն: Իրավունքների պաշտպանության հիմքը խախտումը կամ դրա խախտման սպառնալիքն է: Ըստ որում՝ «իրավական պաշտպանության» հասկացությունը շատ ավելի լայն շրջանակ է, գործողության մեխանիզմ: Այն որևէ ժամանակով չի սահմանափակվում և նպատակաուղղված է ոչ միայն սուբյեկտի իրավունքների երաշխավորմանն ու ապահովմանը, այլև օրինականության

ռեժիմի և իրավակարգի պահպանմանն ու հաստատմանը:

Անհրաժեշտ է փաստել, որ առկա են տեղական ինքնակառավարման իրավունքի պաշտպանության մի քանի մակարդակներ: Դրանցից առաջինը համայնքի ՏԻՄ-երի կամ համայնքի աշխատակազմի ներկայացուցիչների անհատական կամ կոլեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն է, երկրորդը՝ տեղական ինքնակառավարման իրավունքի սահմանադրական պաշտպանությունը, երրորդը՝ համայնքի սեփականության հետ կապված իրավունքների պաշտպանությունը և վերջապես՝ համայնքի բնակիչների իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը:

Տեղական ինքնակառավարման իրականացման իրավունքը պաշտպանելու անհրաժեշտությունն, առաջին հերթին առաջանում է նորմատիվ իրավական ակտերի խախտման պատճառով: Օրենսդրական պահանջներից բացի՝ խախտումները կարող են թույլատրվել իրավապահ մարմինների, պետական գործադիր և տարածքային կառավարման մարմինների կողմից, ինչն ուղղակիորեն ազդում է համայնքի, նրա բնակիչների և, իհարկե, նաև տեղական իշխանությունների շահերի վրա¹:

Տեղական ինքնակառավարման սկզբունքներից առաջինը և ամենագործունը դատական պաշտպանության իրավունքն է: Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՏԻՄ-երը պետք է

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

**ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

ուներնան դատական պաշտպանության իրավունք, որպեսզի ապահովեն իրենց լիազորությունների ազատ իրականացումը և սահմանադրությամբ ու ներքին օրենսդրությամբ ամրագրված տեղական ինքնակառավարման սկզբունքները:

Ինչպես ճշգրտորեն նշում է պրոֆեսոր Ն. Չեպուրովան իր մենագրության մեջ. «Համայնքների ինքնուրույնության ապահովումը, դրանց ՏԻՄ-երի լիազորությունների տարանջատման սկզբունքի ամրապնդումը, դատական համակարգն իր բոլոր բնորոշ հատկանիշներով, որպես անկախ իշխանության ճյուղ ճանաչելն ընդլայնեց իր գործառույթային ազդեցությունը հասարակության և հասարակական հարաբերությունների վրա»²: Հետևաբար դատարանը հատուկ դեր ունի համայնքների և դրանց ՏԻՄ-երի իրավական պաշտպանության ապահովման երաշխիքների համակարգում:

Համայնքների և դրանց ՏԻՄ-երի իրավունքների դատական պաշտպանությունը, ըստ էության, բնութագրվում է նաև նրանով, որ համայնքապետարանը, ՏԻՄ-երը, համայնքի տարածքում բնակվող քաղաքացիներն իրավունք ունեն դիմելու դատարան իրենց համայնքի նկատմամբ ընդունված այն ակտերի անվավեր ճանաչման հարցերով, որոնք խախտում են համայնքի ինքնուրույնությունը, համայնքի քաղաքացիաիրավական և գույքային շահերը, սեփականության իրավունքը, տեղական ինքնակառավարման իրավունքը և այլն:

Վերլուծելով համայնքների իրավունքների պաշտպանության առանձնահատկությունները՝ ռուս տեսաբան Ա. Չամուտանը նշել է համայնքային մակարդակում խմբերի իրավունքների պաշտպանության հետևյալ ուղղությունները՝

➤ համայնքի բնակիչ համարվող քաղաքացիների՝ տեղական ինքնակառավարման իրականացման իրավունքների պաշտպանությունը,

➤ համայնքի և դրա տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրա-

վունքների պաշտպանությունը,

➤ համայնքի բնակիչ համարվող քաղաքացիների պաշտպանությունը տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործողություններից, որոնք խախտում են մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները,

➤ համայնքի սեփականության իրավունքի պաշտպանությունը,

➤ համայնքի ազատությունը քաղաքացիաիրավական գործարքներ կնքելիս և այդ ազատության իրավունքի պաշտպանությունը³:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքը համայնքների և դրանց ՏԻՄ-երի իրավունքների դատական պաշտպանության մասով որևէ կարգավորում չի սահմանել: Մեջբերված օրենքի 16-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ և 20-րդ կետերով նախատեսված են միայն դատական կարգով բողոքարկման ենթակա իրավահարաբերությունները, մասնավորապես՝ համայնքի ավագանու կողմից համայնքի ղեկավարի որոշումները և համայնքի ղեկավարի՝ համայնքի ավագանու որոշումները դատական կարգով բողոքարկելու վերաբերյալ իրավակարգավորումները, որոնք, ըստ էության, կրում են վարչաիրավական բնույթ, որպիսի գործերը ենթակա են քննության վարչական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Մինչդեռ նշված օրենքում չկա սահմանված որևէ կարգավորում համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանության վերաբերյալ, չնայած այն հանգամանքին, որ այդ հարցի կապակցությամբ համապատասխան կարգորոշումներ են սահմանված Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիադատավարական և վարչադատավարական օրենսդրություններում: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության և վարչական դատավարության օրենսգրքերը սահմանել են համայնքների և դրանց ՏԻՄ-երի դատարան դիմելու ընթացակարգային

դրույթներ, սակայն համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանության տեսանկյունից «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում բացակայում է այդ իրավաբանական երաշխիքն ամրագրելու հանգամանքը:

Միջազգային փորձի հետազոտման նպատակով կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Արևելյան Եվրոպայի գրեթե բոլոր երկրների ազգային օրենսդրություններում որպես տեղական ինքնակառավարման հիմնական սկզբունք սահմանված է համայնքների դատական պաշտպանության սկզբունքը: Այսպես՝ Ուկրաինայի «Տեղական ինքնակառավարման մասին» օրենքով համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանությունը սահմանված է որպես հիմնարար սկզբունք⁴, իսկ ՀՀ հարևան Վրաստանի համանուն օրենքով դատական պաշտպանության վերաբերյալ թվով 21 նորմ է սահմանված⁵, որոնք վկայում են, ոչ միայն պետական մարմինների կողմից ընդունված որոշումների և ենթաօրենսդրական ակտերի նկատմամբ համայնքների բողոքարկման իրավունքի, այլև համայնքների քաղաքացիական և վարչական իրավունքների դատական պաշտպանության մասին:

Գտնում ենք, որ համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանության վերաբերյալ համապատասխան կառուցակարգերի բացակայությունը մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում համայնքների՝ տեղական ինքնակառավարման իրավունքի իրավական կարգավորման ամբողջական համալիր դատական պաշտպանության համար:

Ելնելով վերոգրյալից՝ առաջարկվում է համապատասխան լրացումներ կատարել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում, մասնավորապես՝ տեղական ինքնակառավարման հիմնարար սկզբունքները սահմանող օրենքի 8-րդ հոդվածը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ 15-րդ մասով. «Համայնքի իրա-

վունքների և օրինական շահերի դատական պաշտպանությունը»: Միաժամանակ առաջարկվում է համայնքի ավագանու և համայնքի ղեկավարի ընդհանուր լիազորությունները սահմանող 18-րդ և 35-րդ հոդվածներում կատարել լրացումներ համայնքի իրավունքների, օրինական շահերի և սեփականության իրավունքի դատական պաշտպանության իրականացման նպատակով դատարան դիմելու իրավասություն սահմանելու մասով:

Համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանության երաշխիքների մասով՝ քաղաքացիական և վարչական իրավահարաբերությունների սուբյեկտների շրջանում առավել խոցելի են համայնքի տարածքում բնակվող քաղաքացիները՝ տեղական համայնքի անդամները: Դրա մի քանի պատճառ կան. նախ՝ համայնքի բնակիչները, որպես կանոն, բաժանված են, երկրորդ, առավել հաճախ ոտնահարվում են համայնքի և նրա որոշ մասերի (բնակելի թաղամաս, փողոց,) բոլոր բնակիչների իրավունքները և շահերը: Երրորդ՝ պրակտիկան ցույց է տալիս, որ հաճախ տեղական իշխանությունների իրավունքները և օրինական շահերը ոտնահարվում են պետական մարմինների ու այլ կազմակերպությունների կողմից: Ըստ էության համայնքի իրավունքների դատական պաշտպանություն հասկացությունն առավել շրջանակային բնույթ ունի, քանի որ «համայնք» եզրույթի ներքո հասկացվում է բնակիչների հանրությունը: Մակայն, իրավակիրառ պրակտիկան ցույց է տալիս, որ համայնքի իրավունքների պաշտպանությունը, այդ թվում՝ դատական պաշտպանությունը մասամբ է տարածվում կամ ընդհանրապես չի տարածվում համայնքի բնակիչների վրա:

Այսպես՝ գործնականում լինում են դեպքեր, երբ համայնքի որևէ թաղամասի բնակիչների իրավունքներ խախտվում են խմելու ջրի սպասարկումը կազմակերպող և իրականացնող մասնավոր օպերատոր-

րի (կազմակերպության) կողմից՝ կապված խմելու ջրի ջրամատակարարման ռեժիմի, խողովակաշարերի անցկացման և ենթակառուցվածքների ապահովման, մինչ շինարարական աշխատանքները սկսելը եղած վիճակի վերականգման և այլ հարցերի հետ: Այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է առանձնատնային թաղամասերին, որոնցում ընդգրկված առանձնատները սեփականության իրավունքով պատկանում են ֆիզիկական անձանց, ըստ էության համայնքը՝ ի դեմս համայնքի ղեկավարի և ավագանու, որևէ իրավասություն չունի անմիջական մասնակցություն ցուցաբերելու նույն համայնքի բնակիչներ համարվող սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանության և խախտված իրավունքների վերականգման գործընթացին կամ անմիջականորեն նախաձեռնելու վերջիններիս խախտված իրավունքների պաշտպանությունը՝ ներառյալ դատականը:

Մեր կարծիքով, ինչպես նման, այնպես էլ համայնքի մեկ տասնյակից ավելի բնակիչներին վերաբերող դեպքերը ենթադրում են հանրային իրավունքների խախտում, որն, ըստ էության, չպետք է դուրս մնա համայնքի իրավունքների պաշտպանության շրջանակից և ունի համայնքի կողմից օժանդակության, պաշտպանության և իրավաբանական հոգածության կարիք:

Անշուշտ, արժանահավատ է փաստել մասնավոր գործերին համայնքի ՏԻՄ-երի միջամտության անբույլատրելիությունը, սակայն միանգամայն իրավաչափ է դիտարկել մի քանի մասնավոր գործերի համակցության արդյունքում ծագած քաղաքացիական և վարչաիրավական վեճերը, որպես հանրային նշանակության խնդիր, հետևաբար՝ դրանք կարելի է համարել համայնքային նշանակության հարցեր: ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ տեղական ինքնակառավարումը բնակիչների սեփական կարողությունն է համայնքային նշանակության հարցերը լուծելու նպատակով, իսկ տե-

ղական ինքնակառավարման իրավունքը կրողներն ու իրացնողներն առաջին հերթին համայնքի տեղական ինքնակառավարման մարմիններն են: ՀՀ Սահմանադրությունը, որը երաշխավորում է անձի և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, համայնքին և դրա տեղական ինքնակառավարման մարմիններին չի ներառում իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման ենթակա սուբյեկտների շարքում: Այնուամենայնիվ, գտնում ենք, որ համայնքի և մասնավորաբար՝ դրա ՏԻՄ-երի հիմնական գործունեությունը տեղական նշանակության խնդիրների լուծումն է, որի իրականացումն օրենսդիրը կապում է տեղական ինքնակառավարման բոլոր մյուս գործառնությունների հետ: Քանի որ համայնքի բնակիչների համար կարևորագույն խնդիրները լուծվում են տեղական մակարդակում, և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները հիմնականում իրականացվում են տեղական մակարդակով, հետևաբար, դրանց պաշտպանությունը մեծապես կախված է ՏԻՄ-երի գործունեությունից:

Համայնքի ՏԻՄ-երն, ըստ էության, պաշտպանում են քաղաքացիների իրավունքները կոնկրետ մեթոդների, ընթացակարգերի և գործիքների միջոցով, այդպիսով արդյունավետորեն աջակցելով և նպաստելով պետության՝ մարդու իրավունքների բնագավառում սահմանադրական պարտականությունների կատարմանը: Սակայն, գտնում ենք, որ խոցելի է մնում հենց պետության կողմից համայնքի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ապահովելու կարողությունը, որը մեր օրենսդրության պայմաններում ամրագրված չէ:

Ելնելով նշվածից՝ հեղինակը հարկ է համարում անդրադառնալ համայնքի բնակիչների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության և մասնավորապես՝ դատական պաշտպանության վերաբերյալ գործող օրենսդրությամբ սահմանված կառուցակարգերին:

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 36-րդ հոդվածը սահմանում է համայնքի ղեկավարի լիազորությունները քաղաքացիների և տնտեսավարող սուբյեկտների իրավունքների բնագավառում: Մինչ 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ը գործող օրենքում մեջբերված հոդվածը վերնագրված էր «իրավունքների պաշտպանության բնագավառում», սակայն օրենքի նոր խմբագրությամբ այդ եզրույթը հանվել է հոդվածի վերնագրի բովանդակությունից, ուստի նշված հոդվածի իրավակարգավորման առարկան որևէ կերպ չի ընդգրկում համայնքի բնակիչների իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող դրույթներ՝ իր հերթին առաջացնելով հոդվածի վերնագրի և բովանդակության անհամապատասխանություն:

Տեղական ինքնակառավարման իրավունքի իրացման գործընթացին հանրության մասնակցության ավելի տարածված ձևը հասարակական ինքնագարգացումն է, որի հիմնարար սկզբունքն է բնակչության իրավունքների և օրինական շահերի երաշխավորման ու պաշտպանության սկզբունքը: Այս սկզբունքն իրականացվում է տեղական ինքնակառավարման մարմիններում և պետական մարմիններում համայնքի բնակիչների շահերի ներկայացմամբ և պաշտպանությամբ, սահմանադրական դատարան դիմելով, ընդհանուր իրավասության դատարաններին, արբիտրաժային դատարաններին, հակամենաշնորհային մարմիններին, դատախազությանը և այլ մարմիններին դիմելու միջոցով:

Վերը մեջբերված պրակտիկան ընդունելի է առաջավոր Եվրոպայի մի շարք երկրներում, մասնավորապես՝ Չեխիայում և Շվեյցարիայում, որտեղ համայնքի բնակիչներին վերաբերող հանրային հարցերի և խնդիրների շրջանակում համայնքի ՏԻՄ-երը, հիմնականում համայնքի ղեկավարն իրավունք ունի վերջիններիս դիմումի հիման վրա, համայնքի միջոցներ

րի հաշվին դիմել դատարան համայնքի մի խումբ բնակիչների շահերի պաշտպանության և խախտված իրավունքների վերականգնման հայցապահանջով:

Եվրոպայի Խորհրդի տարածքային և տեղական իշխանությունների կոնգրեսը յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ մշտադիտարկում է անցկացնում Խորհրդի անդամ երկրներում՝ նաև Հայաստանում, տեղական ինքնակառավարման բնագավառում մարդու իրավունքների պաշտպանվածության մասով, որի արդյունքում կազմվում են զեկույցներ և համապատասխան հանձնարարականներ են ուղարկվում անդամ երկրների կառավարություններին: Այդ մոնիթորինգն իրենից ենթադրում է ոչ միայն իրավակիրառ պրակտիկայում համայնքների բնակիչների իրավունքների պաշտպանությունը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործողություններից, այլև երկրների ազգային օրենսդրություններում այդ իրավունքների պաշտպանության և դրանց երաշխիքների սահմանման նկատմամբ մշտադիտարկումը:

Մեր համոզմամբ, տեղական կամ հանրային նշանակության այն խնդիրները, որոնք առաջանում են համայնքի բնակիչների շրջանում, կարող են լուծվել համայնքի ներկայացուցչական և գործադիր մարմինների կողմից կամ վերջիններիս աջակցությամբ: Օրենսդրորեն նման կառուցակարգերի սահմանումը կարող է դառնալ ոչ միայն ժողովրդի կառուցողական գործունեությունը կամ քաղաքացիական նախաձեռնությունների իրականացման հարթակը բարձրացնելու գործիք, այլև քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ և գործուն կառուցակարգ: Այդպիսով, համայնքի կողմից մի խումբ մասնավոր ղեկավարող տեղական խնդիրների լուծման ապահովումը միաժամանակ տեղական իշխանություններին հնարավորություն կտա ապահովել ոչ միայն քաղաքացիների, այլև հենց համայնքի իրավունքների պաշտպանությունը:

Կարծում ենք, որ համայնքի տեղական իշխանությունների կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանությունը կարող է ապահովել տեղական մակարդակում քաղաքացիների սահմանադրական, քաղաքացիաիրավական և վարչաիրավական իրավունքների և ազատությունների իրացումը: Ուստի նաև գտնում ենք, որ համայնքի ՏԻՄ-երն իրավունք ունեն որպես համայնքի բնակիչ հանդիսացող քաղաքացիների իրավունքների և շահերի պաշտպանության գործում գործող անձ մասնակցելու քաղաքացիական դատավարությանը: Նման մասնակցության ձևերը պետք է ամրագրված լինեն դատավարական օրենքներում: Համայնքը՝ ի դեմս համայնքի ղեկավարի, պետք է օրենքով լիազորություն ունենա շահագրգիռ անձանց դիմումի հիման վրա առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում և վարչական դատարանում իրականացնելու համայնքի բնակիչ համարվող անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանություն:

Քաղաքացիական մակարդակում անհատի իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև քաղաքացու դերը մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները ապահովելու և պաշտպանելու գործում բնորոշ չէ ՀՀ ներքին իրավաբանական գիտությամբ: Մինչդեռ «... մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանման սկզբունքը տեղական իշխանությունների գործունեության հիմնական սկզբունքներից է» (ընդգծումը հեղինակային է):

Համայնքը, լինելով մի կողմից՝ որպես ժողովրդին պատկանող անկախ և ինքնուրույն իշխանության մակարդակ և հանրային սուբյեկտ, իսկ մյուս կողմից՝ բնակչության տեղական կարիքները բավարարելու հանձնառու, ունի մարդու իրավունքների պաշտպանության հանձնառություն: Այն կարող է շատ դեպքերում մարդու իրավունքների խախտում-

ների, հասարակության և պետության շահերի տեսանկյունից բարենպաստ դրական փոփոխությունների հեղինակ լինել⁶: Եվ պատահական չէ, որ համայնքի բնակչության սոցիալական շահերի պաշտպանության կազմակերպումը համայնքի պարտադիր խնդիր պետք է համարվի:

Գտնում ենք, որ համայնքի բնակիչների իրավունքները պաշտպանելու համար համայնքի տեղական ինքնակառավարման մարմինները կարող են ստեղծել ասոցիացիաներ՝ օրինականության և կամավոր մասնակցության սկզբունքների հիման վրա, պաշտպանություն իրականացնել փաստաբանական ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների միջոցով՝ համայնքի միջոցների հաշվին, ինչպես նաև համայնքի աշխատակազմի իրավաբանական ստորաբաժանման փաստաբանի արտոնագիր ունեցող իրավաբան համայնքային ծառայողների միջոցով:

Ամփոփելով կարող ենք արձանագրել, որ համայնքի դերը քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության հարցում էական նշանակություն կարող է ունենալ, մասնավորապես՝ սոցիալական նշանակություն առումով: Հետևաբար, գտնում ենք, որ օրենսդրությամբ համայնքները և դրանց տեղական ինքնակառավարման մարմինները պետք է օժտված լինեն համայնքի բնակիչների իրավունքներն ու շահերը դատական կարգով պաշտպանելու լիազորությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից՝ առաջարկվում է լրացումներ կատարել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության և վարչական դատավարության օրենսգրքերում, ինչպես նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում, մասնավորապես՝ սահմանելով, որ «Հանրային նշանակության քաղաքացիաիրավական և վարչաիրավական վեճերով համայնքի բնակիչների կամ համայնքում գործունեություն իրականացնող տնտեսավարող սուբյեկտ-

ների (իրավաբանական անձանց) իրավունքների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության նպատակով, վերջիններիս կողմից լիազորված լինելու պայմաններում, դատարան հայց կարող է ներկայացնել տվյալ համայնքի ղեկավարը և անմիջականորեն կամ օրինական ներկայացուցչի միջոցով իրականացնել դատավարական պաշտպանությունը:»:

Համայնքների իրավունքների դատական պաշտպանությունն անշուշտ ենթադրում է նաև համայնքների ՏԻՄ-երի իրավունքների պաշտպանություն: Այս իմաստով ներպետական օրենսդրության մասով մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ՏԻՄ-երի իրավունքների պաշտպանության, մասնավորապես՝ դատական պաշտպանության մասով բավարար օրենսդրական երաշխիքներ չկան: Այսպես, համայնքի ավագանու անդամն իրավակիրառ պրակտիկայում շատ հաճախ իր գործունեությամբ պայմանավորված անհրաժեշտություն է ունենում ստանալու իրավական պաշտպանություն Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման, տարածքային կառավարման մարմիններում, կազմակերպություններում և իհարկե՝ դատարանում: Դրա հետ միասին գործող օրենսդրությունը որևէ իրավական երաշխիք չի սահմանել ավագանու անդամների գործունեությամբ պայմանավորված հարցերի շուրջ իրավական պաշտպանություն կամ օգնություն ստանալու երաշխիքների մասով:

Համայնքի ավագանին ընդունում է ոչ միայն ենթաօրենսդրական նորմատիվ ակտեր, այլև հաստատում է համայնքի սեփականությունը հանդիսացող գույքի օտարման գործարքները: Ավագանուն վերապահված վերը նշված գործառույթը, ըստ էության, բխում է սահմանադրական կարգորոշումից, համաձայն որի՝ ավագանին տնօրինում է համայնքի սեփականությունը: Դատական պրակտիկայում համայնքի սեփականության հետ կապված գործարքների շուրջ առաջացած վեճերին

որպես քաղաքացիական դատավարության մասնակից ներգրավվում է համայնքի ղեկավարը կամ վերջինիս օրինական ներկայացուցիչը: Խնդրի էությունը այն է, որ ՀՀ քաղ. դատ. օր-ի 41-րդ հոդվածը սահմանում է, որ տեղական ինքնակառավարման *մարմինը*, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում վարչական շրջանի ղեկավարն իրավունք ունեն դիմելու դատարան համայնքի շահերի պաշտպանության հայցով: Այս կարգավորումից ենթադրվում է, որ դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է համայնքի որևէ ՏԻՄ-ին: Դատական պրակտիկան ցույց է տալիս, որ դատարանում՝ համայնքի քաղաքացիաիրավական գույքային վեճերով հանդես է գալիս համայնքի ղեկավարը, որը փաստում է այն մասին, որ օրենսդիրը Քաղ. դատ. օր-ի 41-րդ հոդվածում որպես դատավարական սուբյեկտ նկատի է ունեցել համայնքի ղեկավարին: Արդյունքում ստացվում է, որ համայնքի ավագանին ոչ միայն չի կարող համայնքի շահերի պաշտպանության հայցով դիմել դատարան, այլև չի կարող ներգրավվել որպես քաղաքացիական դատավարության պատասխանող կողմ կամ երրորդ անձ: Փաստորեն, ստացվում է մի իրավիճակ, երբ համայնքի ավագանու՝ համայնքի սեփականության և դրամական միջոցների մասով ընդունված բոլոր որոշումների և վավերացված գործարքների պատասխանատվությունը կրում է համայնքի ղեկավարը: Չնայած նրան, որ համայնքի ավագանու համայնքի շահերից ելնելով, դատարան դիմելու իրավասության բացակայության մասին սույն աշխատանքում արդեն իսկ անդրադարձ կատարվել է, այնուամենայնիվ հարկ ենք համարում անդրադառնալ համայնքի ավագանու կամ ավագանու անդամի իրավունքների պաշտպանության հարցին: Ավագանին, որպես համայնքի քաղաքական մարմին և որպես ներկայացուցչական մարմին իրականացնում է տեղական օրենսդիր մարմնի գործառույթները և, իր գործու-

նեությանը պայմանավորված, իրավունք ունի ստանալու համապատասխան իրավաբանական աջակցություն, ընդհուպ մինչև դատական պաշտպանության իրավունք: Սակայն, Քաղ. դատ. օր.-ը նման կարգորոշումներ չի սահմանում համայնքի ավագանու անդամի մասով: Բացի դրանից՝ համայնքի ավագանու՝ իր գործունեությամբ պայմանավորված իրավական երաշխիքները բացակայում են նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում: Եթե քաղաքացիական գործերի քննության ժամանակ համայնքի ղեկավարն իրավունք ունի անմիջականորեն կամ համայնքի սեփական բյուջեի միջոցների հաշվին վարձված փաստաբանի միջոցով ներկայացնել համայնքի շահերի պաշտպանությունը կամ համայնքի ղեկավարի գործողությունը կամ անգործությունը, ապա համայնքի ավագանու անդամի դեպքում նման իրավական հնարավորություն ընձեռված չէ: Այս դեպքում անհրաժեշտ է դիտարկել նաև այն հանգամանքը, որ վարչական դատավարության գործընթացներում համայնքի ղեկավարը կարող է հանդես գալ անմիջականորեն կամ համայնքի աշխատակազմի համապատասխան պաշտոնատար անձին լիազորելու միջոցով:

Վերն ասվածը ցույց է տալիս, որ, ի տարբերություն համայնքի ավագանու անդամի, համայնքի ղեկավարը Քաղ. դատ. օր.-ի և վարչական դատավարության օրենսգրքի կարգավորումների համատեքստում իրավունք ունի դատարանում հանդես գալ ոչ միայն անմիջականորեն, այլև օրինական ներկայացուցչի միջոցով: Սակայն, նվազ կարևորություն չունեցող լիազորություններով օժտված համայնքի օրենսդիր մարմնի ներկայացուցիչը նման իրավական հնարավորություն չունի:

Ելնելով դրանից՝ առաջարկվում է ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ում և վարչական դատավարության օրենսգրքում ավագանու մասով սահմանել համայնքի շահերից ելնելով դատարան դիմելու, դատարանում

որպես պատասխանող կողմ հանդես գալու իրավասություններ, ինչպես նաև «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում համայնքի աշխատակազմի իրավաբանական ստորաբաժանման կամ առհասարակ աշխատակազմի համար սահմանել ավագանու անդամների՝ իրենց գործունեությամբ պայմանավորված հարցերի շուրջ իրավական պաշտպանություն կամ օգնություն տրամադրելու պարտավորություն:

ՀՀ քաղ. օր.-ի 1227-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ժառանգությունը կարող է ընդունվել ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում: Հայաստանի Հանրապետության բոլոր համայնքներում առկա է ժառանգությունը չընդունած (չձևակերպված) հողերի խնդիրը, որն իր հերթին առաջացնում է համայնքների սեփական եկամուտների՝ այդ գույքերի մասով առաջացած պարտավորությունների իրականացման անհնարիություն: Քաղ. օր.-ի 1227-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված ժամկետը բաց թողնելը ենթադրում է ժառանգության ընդունում միայն դատական կարգով:

Խնդրի էությունն այն է, որ համայնքների մշտական կամ ոչ մշտական բնակիչները չեն ընդունում ժառանգությունը, դրանով իսկ չեն կատարում օրենքով ժառանգության ընդունմանից բխող գույքի նկատմամբ իրավունքի պետական գրանցումը, խուսափելով ժառանգվող գույքի գծով առաջացած հարկային պարտավորությունների կատարումից, ինչպես նաև այդ հարկային պարտավորությունները չկատարելու արդյունքում ձևավորված ապառքների վճարումից: Ժառանգորդների կողմից ժառանգության չընդունումը հանգեցնում է մի իրավիճակի, երբ ժառանգվող գույքի գույքահարկի և (կամ) հողի հարկի գծով առաջանում են մեծ թվով հարկային պարտավորություններ, դրանց հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսգրքի 401-րդ հոդվածի համաձայն հաշվարկվում

են տույժեր, ձևավորվում են ապառքներ: Այս իրավիճակում համայնքի ՏԻՄ-երը չեն կարող իրականացնել համապատասխան հարկային վարչարարություն, մասնավորապես՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 88-րդ հոդվածի հիմքով: Ժառանգությունը չընդունած սուբյեկտը հնարավորություն չի տալիս համայնքի ՏԻՄ-երին՝ գանձելու իր ենթադրյալ սեփականության գծով առաջացած հարկային պարտավորությունները:

Վերը նշված խնդիրը կրում է համատարած բնույթ, քանի որ մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ՀՀ համայնքների տարածքներում գտնվող ֆիզիկական անձանց պատկանող գույքի շուրջ 10 տոկոսը համարվում է որպես ժառանգություն չձևակերպված գույք, որի արդյունքում անհնարին է դառնում այդ գույքի մասով առաջացած հարկային պարտավորությունների գանձումը ՏԻՄ-երի կողմից:

Ասվածը մեր կարծիքով, պետք է հիմք դառնա Քաղ. օր.-ի 1227-րդ և 1228-րդ հոդվածներում լրացումներ կատարելու համար, սահմանելով, որ ըստ օրենքի՝ ժառանգությունը՝ ներառյալ դատական կարգով, կարող է ընդունվել երեք տարվա ընթացքում, որը բաց բողոքելուց հետո ժառանգվող գույքն անցնում է համապատասխան համայնքի սեփականությանը: Այդ կարգավորումը հնարավորություն կընձեռնի գույքի իրավահաջորդ հանդիսացող սուբյեկտներին պարտավորվել իրենց օրենքով փոխանցված ժառանգությունը ողջամիտ ժամկետում ընդունելու և դրա նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցում իրականացնելու մասով: Այն միաժամանակ լրացուցիչ երաշխիք կարող է դառնալ համայնքների իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից:

Քաղ. դատ. օր.-ի 95-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է՝ «Եթե դատավարության մասնակիցը հրաժարվել է ստանալ

ծանուցագիրը, կամ նրա հայտնած հասցեով ուղարկված ծանուցագիրը վերադարձվել է դատարան, կամ ուղարկելու օրվանից երկշաբաթյա ժամկետում դատարանը չի ստացել հետադարձ ծանուցումը (ծանուցման մասին անդորրագիրը), կամ դատավարության մասնակցի հասցեն անհայտ է, ապա դատարանը դատական ծանուցագիրը ուղարկում է՝

1) ֆիզիկական անձի դեպքում՝ այդ անձի հաշվառման, աշխատանքի վայրի հայտնի հասցեով և անձի վերջին հայտնի բնակության վայրի համապատասխան համայնքի կամ վարչական շրջանի ղեկավարին, իսկ գործի նյութերում ֆիզիկական անձի այլ հասցեների, այդ թվում՝ էլեկտրոնային փոստի վերաբերյալ տվյալների առկայության դեպքում՝ նաև այդ հասցեներով»:

Վերը նշված նորմի կիրառման կապակցությամբ իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացել է խնդրահարույց իրավիճակ, մասնավորապես՝ մեծ թվով բնակչություն ունեցող և բազմաբնակավայր խոշորացված համայնքների մասով: Գտնում ենք, որ նշված դրույթը մեծ բնակչություն ունեցող համայնքներին չպետք է վերաբերվի, նկատի ունենալով, որ նման տեղեկատվության այդ համայնքապետարանները չեն տիրապետում և հասցեատիրոջը հայտնաբերելու դատարանի ծանուցումը հանձնելու ուղղությամբ համայնքի կողմից ծախսվում է մեծ միջոցներ և արդյունքում կատարվում է նույն աշխատանքը՝ ինչն արդեն իսկ կատարվել է փոստատարի կողմից: Դատական ծանուցագրի պատշաճ ծանուցումն ապահովելու նպատակով օրենսդիրը համայնքի ղեկավարի համար սահմանել է պարտավորություն, որը շատ դեպքերում իրականացման տեսանկյունից գրեթե անհնարին է: Օրինակ՝ դիտարկենք Գյումրի համայնքը, որն ունի շուրջ 150.000 բնակիչ, իսկ Գյումրու համայնքապետարանն ունի ընդամենը 110 աշխատակից: Ընդ որում՝ համայնքի աշխատակազմի աշխատակիցներն ունեն

իրենց պաշտոնի անձնագրերով նախատեսված գործառույթներ և ոչ բոլորը կարող են իրականացնել Քաղ. դատ. օր.-ով համայնքի ղեկավարի համար սահմանված լիազորությունը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դատարանները մեծապես ծանրաբեռնված են դատական գործերի քննությամբ, իսկ պատշաճ ծանուցման ապահովումը իրավակիրառ պրակտիկայում իրապես համարվում է լուրջ խնդիր, ստացվում է, որ համապատասխան համայնքի ղեկավարը՝ ի դեմս համայնքի աշխատակազմի, պետք է զբաղվի միայն դատական ծանուցագրերի առաքմամբ:

Կարծում ենք, որ Քաղ. դատ. օր. 95-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված կարգավորումը մեծ բեռ է նախատեսում համայնքների ղեկավարների համար, առավել ևս այն պայմաններում, երբ օրենքն այն նախատեսում է որպես պարտադիր կատարման լիազորություն և ստացվում է մի իրավիճակ, երբ օրենսդիրը համայնքի ղեկավարի համար սահմանել է դատավարական իմաստով մեծ նշանակություն և կարևորություն ունեցող լիազորություն, սակայն չի սահմանել այդ լիազորության իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներ, որոնք կփոխհատուցեին համայնքի սեփական միջոցների հաշվին իրականացվելիք լիազորությունից ենթադրվող ծախսերը, առաջարկում ենք փոփոխություններ կատարել Քաղ. դատ. օր. 95-րդ հոդվածի 5-րդ մասում, մասնավորապես՝ կամ դատարանի կողմից դատական ծանուցագիրը համայնքի ղեկավարին ուղարկելու կարգավորումն ընդհանրապես հանել, կամ էլ նշված լիազորությունը սահմանել որպես պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն, նպատակ ունենալով ապահովել համայնքի կրած ծախսերի փոխհատուցման հանգամանքը, ինչպես նաև համայնքի ղեկավարի կողմից դատական ծանուցագրերի առաքումը պատշաճ իրականացնելու անհրաժեշտությունը:

Քաղ. դատ. օր.-ի 251-րդ հոդվածը սահմանում է անձին անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու մասին դիմումի քննության հետ կապված իրավակարգավորումները: Համաձայն նշված հոդվածի 1-ին մասի՝ քաղաքացուն անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումն առաջին ատյանի դատարանը քննում է անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչվող անձի, նրա փաստաբանի և խնամակալության ու հոգաբարձության մարմնի պարտադիր մասնակցությամբ (ընդգծումը հոդվածի մասնակցի է՝ Վ. Պ.): Ըստ էության, խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը ձևավորվում է համայնքի աշխատակազմում, դա է վկայում «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 36-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը, որով համայնքի ղեկավարին քաղաքացիների և տնտեսավարող սուբյեկտների իրավունքների բնագավառում վերապահվել է հետևյալ լիազորությունը. «Սահմանում է խնամակալություն, հոգաբարձություն, իրականացնում է խնամակալության և հոգաբարձության մարմիններին օրենքով վերապահված այլ լիազորություններ»:

Այս դեպքում արդեն, խնդրի էությունն այն է, որ Քաղ. դատ. օր. մեկ այլ՝ 252-րդ հոդվածով սահմանվում է անձի հոգեկան վիճակը պարզելու համար փորձաքննություն նշանակելու հետ կապված ընթացակարգային կարգավորումները: Վերը մեջբերված իրավանորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի համար անձին անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու գլխավոր հիմքը փաստորեն հանդիսանում է դատահոգեբուժական փորձաքննության եզրակացությունը: Ստացվում է, որ օրենսդիրը համայնքի համար՝ ի դեմս խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի, սահմանել է մի լիազորություն, որն, ըստ էության, որևէ որոշիչ դեր չի կա-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րող ունենալ դատաքննության, և առավել ևս՝ դրա արդյունքում ընդունվելիք դատական ակտի համար: Անշուշտ, համայնքի խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի դերը դատական գործընթացում կարևոր է այնքանով, որքանով որ վերջինս տրամադրում է համապատասխան եզրակացություն անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչվող անձի վերաբերյալ, սակայն այդ մարմնի դերակատարումը, ըստ էության, դատական գործընթացի մասով այդքանով ավարտվում է, որովհետև վերջիվերջո դատարանը առաջնորդվելու է անգոր-

ծունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչվող անձի վերաբերյալ տրված դատաևոզերուժական փորձաքննության եզրակացությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից, առաջարկվում է փոփոխություն կատարել Քաղ. դատ. օր. 251-րդ հոդվածի 1-ին մասում, մասնավորապես՝ առաջին ստյանի դատարանի կողմից անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչվող անձի վերաբերյալ գործի քննությանը պարտադիր մասնակցող սուբյեկտներից շարքից հանել խնամակալության ու հոգաբարձության մարմնին:

¹ Տե՛ս Еремин А.Р., Реализация права человека и гражданина на местное самоуправление в РФ: конституционные вопросы. Саратов, 2003, էջ 196:
² Տե՛ս Чепурнова Н.М., Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии, теории и государственно-правовой практики. - Ростов-на-Дону: Издательство СКНУ ВШ, 1999, էջ 3:
³ Տե՛ս Габричидзе Б.П., Чернявский А.Г., Юридическая ответственность, М., 2005. էջ 665:

⁴ Տե՛ս Закон Украины «О местном самоуправлении в Украине». http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=12052:
⁵ Տե՛ս «Кодекс Грузии о местном самоуправлении», <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2244429/4/ru/pdf>
⁶ Տե՛ս See Joined Up Governance: Connecting Fundamental Rights, EUR. UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS, <http://fra.europa.eu/en/project/2011/joined-governance-connecting-fundamental-rights> (last visited Aug. 7, 2017):.

RESUME - РЕЗЮМЕ

JUDICIAL FORM OF COMMUNITY RIGHTS PROTECTION

Vahagn Petrosyan

*Independent expert on local self-government on legal issues,
Lecturer of the Department of Law and Social Sciences at the
Yerevan Northern University*

*The Applicant of the “Judiciary Law” specialty of the Department of Law and Public
Relations of Yerevan Northern University*

This article is devoted to the judicial protection of the rights and legitimate interests of communities and their local self-governing bodies, which is separated from other remedies.

The author simultaneously developed and submitted to the reader substantiated proposals for the improvement of existing legislation to protect the rights and legitimate interests of communities

Keywords: LSG, community, right, lawful interests, judicial protection, court, constitutional court, legal technique, legal regulation.

СУДЕБНАЯ ФОРМА ЗАЩИТЫ ПРАВ ОБЩИН

Петросян Ваагн

Независимый эксперт по правовым вопросам местного самоуправления,

*Преподаватель кафедры юриспруденции и обществознания
Ереванского Северного университета*

*Соискатель кафедры юриспруденции и обществознания
Ереванского Северного университета
по специализации «судебное право»*

Данная статья посвящена анализу формы судебной защиты прав и изучению законных интересов общин и их органов местного самоуправления, исходящей из других средств защиты. В статье разработаны и представлены предложения по совершенствованию действующего законодательства, направленного на защиту прав и законных интересов общин.

Ключевые слова: орган местного самоуправления, община, право, законный интерес, судебная защита, суд, конституционный суд, юридическая техника, праворегулирование.

Բանալի բառեր - ՏԻՄ, համայնք, իրավունք, օրինական շահ, դատական պաշտպանություն, դատարան, Սահմանադրական դատարան, իրավաբանական տեխնիկա, իրավակարգավորում:

Վ. Պետրոսյան - Տեղական ինքնակառավարման հարցերով անկախ իրավական փորձագետ, Երևանի հյուսիսային համալսարանի իրավագիտության և հասարակագիտական առարկաների ամբիոնի դասախոս, նույն ամբիոնի «Դատական իրավունք» մասնագիտացման հայցորդ, էլ. փոստ՝ vahagn.petros@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 02.05.2019, տրվել է գրախոսության՝ 02.05.2019, երաշխավորվել է իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան Ռ. Պետրոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2019 թվականի մայիսի 14-ին

գրավոր ընթացակարգով քննելով Վարուժան Ավագյանի ներկայացուցիչ Աշոտ Խլոյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.04.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Վարուժան Ավագյանի ընդդեմ Քնարիկ և Կորյուն Հարությունյանների՝ ինքնակամ շինությունները քանդելուն պարտավորեցնելու և մինչև իրավունքի խախտումը եղած դրություներ վերականգնելու պահանջների մասին, և ըստ հայցի Վարուժան Ավագյանի ընդդեմ Քնարիկ և Կորյուն Հարությունյանների՝ Քնարիկ Հարությունյանին իր միջոցներով Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակում ստորգետնյա ավտոտնակների մուտքի մոտ տեղադրված դարպասն ապամոնտաժելուն պարտավորեցնելու, դեպի Վարուժան Ավագյանի ավտոտնակները տանող ընդհանուր օգտագործման ճանապարհն ազատելուն պարտավորեցնելու, Քնարիկ և Կորյուն Հարությունյաններին իրենց միջոցներով Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 շենքի երկու սյուներն ապամոնտաժելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին,

Պ Ա Բ Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Թիվ ԵԱԶԳ/4311/02/15 և թիվ ԵԱԶԳ/4383/02/15 քաղաքացիական գործերով դիմելով դատարան՝ Վարուժան Ավագյանը պահանջել է վերականգնել մինչև իրավունքի խախտումը եղած դրությունը, այն է՝ պարտավորեցնել Քնարիկ Հարությունյանին իր միջոցներով ապամոնտաժել Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակում ստորգետնյա ավտոտնակների մուտքի մոտ տեղադրված դարպասը՝ ազատելով դեպի իր ավտոտնակները տանող ընդհանուր օգտագործման ճանապարհը, պարտավորեցնել Քնարիկ և Կորյուն Հարությունյաններին իրենց միջոցներով ապամոնտաժել Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 շենքի երկու սյուները՝ վերականգնելով մինչև խախտումը եղած դրությունը, պարտավորեցնել Քնարիկ Հարությունյանին իր միջոցներով քանդել հայցվորին սեփականության իրավունքով պատկանող Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակում ստորգետնյա երկու ավտոտնակների դիմաց Քնարիկ Հարությունյանի կողմից կառուցված ինքնակամ շինությունները՝ ազատելով դեպի Վարուժան Ավագյանի ավտոտնակ տանող ճանապարհը:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.10.2015 թվականի որոշմամբ թիվ ԵԱԲԳ/4311/02/15 քաղաքացիական գործը և թիվ ԵԱԲԳ/4383/02/15 քաղաքացիական գործը միացվել են մեկ վարույթում՝ թիվ ԵԱԲԳ/4311/02/15 համարի ներքո:

Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ջ. Նախչարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 27.12.2016 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 20.04.2017 թվականի որոշմամբ Վարուժան Ավագյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է՝ Դատարանի 27.12.2016 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վարուժան Ավագյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Քննարկի և Կորյուն Հարությունյանների ներկայացուցիչ Վանյա Բալասանյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածը, 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարանոտարանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակի ստորգետնյա հատվածում տեղակայված ստորգետնյա ավտոտնակների դիմացի հողատարածքները հանդիսացել են ընդհանուր օգտագործման տարածք, իսկ Քննարկի Հարությունյանը, չունենալով դրանց նկատմամբ սեփականության իրավունք, իրականացրել է շինարարություն: Արդյունքում շինությունը խոչընդոտում է նշված հասցեում տեղակայված ավտոտնակներն ըստ նպատակային նշանակության օգտագործելուն:

Վերաքննիչ դատարանն ուշադրություն չի դարձրել այն հանգամանքին, որ նկուղային հարկում առկա շինությունները, որոնց վերաբերյալ հողամասի հատակագծում որևէ նշում առկա չէ, ինքնակամ կառույցներ են:

Բացի այդ, գործում առկա չէ որևէ ապացույց այն մասին, որ վերոնշյալ կառույցներն օրինական շինություններ են և կառուցվել են համապատասխան թույլտվությունների հիման վրա:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ դարպասի տեղադրման թույլտվություն Երևանի քաղաքապետը Քննարկի Հարությունյանին տրամադրել է վիճելի տարածքի նկուղային երկրորդ հարկի համար, այնինչ դարպասը տեղադրված է այլ վայրում, ինչը խանգարում է Վարուժան Ավագյանին սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող ավտոտնակներ մուտք գործելուն:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 20.04.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Վճռաբեկ բողոքն անհիմն է, քանի որ սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, իրականացնելով բազմակողմանի, օբյեկտիվ և լրիվ քննություն, արձանագրել է, որ հայցվորի ավտոտնակների դիմաց գտնվող հողամասն ընդհանուր բաժնային սեփականության իրավունքով պատկանում է պատասխանողներին, իսկ վերջիններիս կողմից որևէ իրավունքի խախտում թույլ չի տրվել, ուստի Վերաքննիչ դատարանն իրավացիորեն գտել է, որ հայցը ենթակա էր մերժման:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 26.02.2007 թվականին տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 2274138 և թիվ 2274139 վկայականների համաձայն՝ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակի ստորգետնյա ավտոտնակների նկատմամբ գրանցված է Վարուժան Ավագյանի սեփականության իրավունքը: **Սեփականության իրավունքի գրանցման համար հիմք են հանդիսացել Երքաղխորի գործկոմի 02.03.1988 թվականի թիվ 5/37 որոշումը, 26 կոմիսարների շրջգործկոմի 17.03.1988 թվականի թիվ 5/17 որոշումը, 20.06.1986 թվականի նախագիծը և 04.03.1989 թվականի թիվ 97 շինարարության թույլտվությունը (հատոր 1-ին, գ.թ. 19-25):**

2) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 26.12.2008 թվականին տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 2504089 վկայականի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/2 հասցեի նկատմամբ գրանցված է Քնարիկ Հարությունյանի սեփականության իրավունքը: Սեփականության իրավունքի գրանցման համար հիմք է հանդիսացել 24.12.2008 թվականի թիվ 9934 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը **(հատոր 1-ին, գ.թ. 146-147):**

3) Երևանի քաղաքապետի կողմից 04.08.2010 թվականին Քնարիկ Հարությունյանին տրված թիվ 01/50-Հ-2320-452 շինարարության թույլտվության համաձայն՝ Քնարիկ Հարությունյանին թույլատրվել է Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/2 հասցեում կառուցել հասարակական նշանակության օբյեկտ **(հատոր 1-ին, գ.թ. 143):**

4) Քնարիկ և Կորյուն Հարությունյանների միջև 22.03.2013 թվականին կնքված անշարժ գույքի մասի նվիրատվության պայմանագրի համաձայն՝ Քնարիկ Հարությունյանը սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի մի մասը նվիրել է Կորյուն Հարությունյանին **(հատոր 1-ին, գ.թ. 151):**

5) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 15.03.2013 թվականին տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 15032013-01-2259 վկայականի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում գտնվող հասարակական շինության նկատմամբ գրանցված է Քնարիկ Հարությունյանի սեփականության իրավունքը **(հատոր 1-ին, գ.թ. 26-27):**

6) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 05.03.2013 թվականին տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 05032013-01-1775 վկայականի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Ավետի-

սյան փողոցի թիվ 116/5 հասցեում գտնվող հասարակական շինության նկատմամբ գրանցված է Կորյուն Հարությունյանի սեփականության իրավունքը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 50**):

7) Երևանի քաղաքապետի կողմից 07.08.2014 թվականին Քննարիկ Հարությունյանին տրված թիվ 01/18-Հ-4967-852 շինարարության թույլտվության համաձայն՝ Քննարիկ Հարությունյանին թույլատրվել է Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում տեղադրել դարպաս (**հատոր 1-ին, գ.թ. 150**):

8) Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի ճարտարապետության և քաղաքաշինության վարչության պետի 29.07.2015 թվականի թիվ 18-08/2-39674 պատասխանի համաձայն՝ «(...) դարպասի տեղադրման թույլտվությունը տրամադրվել է անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման թիվ 15032013-01-2259 վկայականով ամրագրված Քննարիկ Հարությունյանին սեփականության իրավունքով պատկանող տարածքի սահմաններում (հասցե՝ ՀՀ, ք. Երևան, Ա. Ավետիսյան 116/4 տարածք), տվյալ տարածքը գտնվում է շինության նկուղային երկրորդ հարկում: Շինության նկուղային առաջին հարկում քաղաքապետարանի կողմից դարպասի տեղադրման քաղաքաշինական փաստաթղթեր չեն տրամադրվել (...)» (**թիվ ԵԱԲԳ/4383/02/15 քաղաքացիական գործ, գ.թ. 27**):

9) Երևանի քաղաքապետարանի կողմից Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեի համար կազմված գլխավոր հատակագծի համաձայն՝ նախատեսվող դարպասը պատկերված է նշված հասցեի նկուղային հարկերի մուտքային բացվածքում (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 7**):

10) «Արաքս 88» ֆիրմա ՍՊԸ-ի 06.11.2015 թվականի թիվ 022 գրության համաձայն՝ «մասնագետի կողմից ուսումնասիրվել է Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակ հասցեում գտնվող 54,6քմ մակերեսով ստորգետնյա ավտոտնակն իր իսկ նշանակությամբ օգտագործելու հնարավորությունը, ինչից պարզվել է, որ ստորգետնյա ավտոտնակների վերգետնյա մասում կառուցվել է բնակելի շենք, որի հիմնասյուներից 2-ն ամփիջականորեն համընկնում են ավտոտնակի մուտք տանող մասի հետ, ամհնարին են դարձնում ավտոտնակի մետաղական դարպասի լիարժեք բացումը, ինչի պատճառով ավտոմեքենայի ելումուտն անհնարին է դարձել և ավտոտնակն իր նպատակային նշանակությանը չի ծառայում, ստորգետնյա ավտոտնակների շահագործման համար նախատեսված ընդհանուր օգտագործման տարածքի մի հատվածն առանձնացված է մետաղական դարպասով, որից հետո գտնվում է Վարուժան Ավագյանին սեփականության իրավունքով պատկանող ավտոտնակը: Տեղադրված դարպասը լրացուցիչ խոչընդոտ է հանդիսանում ավտոտնակի շահագործման համար (...)»: Ուսումնասիրությունը կատարվել է անշարժ գույքի գնահատողի որակավորում ունեցող մասնագետի կողմից (**հատոր 1-ին, գ.թ. 81**):

11) Քարտեզագրողի, գեոդեզիստի, չափագրողի (հաշվառողի) և հողաշինարարի որակավորում ունեցող Ջավեն Բարսայանի (որակավորման վկայական՝ թիվ 0133) կողմից 26.03.2012 թվականին տրված եզրակացության համաձայն՝ «(...) Հենասյուների անկյունները խոչընդոտում են Վարուժան Ավագյանին պատկանող ավտոտնակների դարպասների լրիվ բացմանը (...)» (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 72**):

12) Դատարանի կողմից 09.12.2016 թվականին կատարված տեղատեսության արձանագրության համաձայն՝ Դատարանը կողմերի ներկայացուցիչների հետ վիճելի հասցեում կատարել է տեղատեսություն, որով արձանագրել է հետևյալը. «(...) **հայցվորին սեփականության իրավունքով պատկանող ավտոտնակների մոտ տանող ճա-**

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նապարհի ստորին հատվածում առկա է երկաթյա պարիսպ, որի մուտքի բանալին գտնվում է պատասխանողների մոտ: (...) Հայցվորին պատկանող ավտոտնակների մուտքերի առջև ընկած հատվածում՝ 2,5մ-3մ հեռավորության վրա, առկա է շինություն, որը կողմերի հավաստմամբ պատկանում է պատասխանողներին և օգտագործվում է վերջիններիս կողմից: Դատարանը հետազոտեց նաև հայցվորների ավտոտնակների մուտքերի մոտ գտնվող երկու սյուները, հայցվորը հայտարարեց, որ դրանք ոչ թե եղել են ի սկզբանե, այլ կառուցվել են հետագայում (...)» (հատոր 2-րդ, գ.թ. 118-119):

13) Գործում առկա սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականներում առկա չէ Դատարանի կողմից հետազոտված «շինության» (կառույցի) հատակագիծը կամ դրա վերաբերյալ որևէ նշում:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է սույն վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու և վարույթ ընդունելու պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ գործում եղած բոլոր սպառնույթների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հերքումաներ՝ վերահաստատելով նախկինում հայտնած իրավական դիրքորոշումները:

ՀՀ Սահմանադրության 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և հավասարապես պաշտպանվում են սեփականության բոլոր ձևերը:

ՀՀ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի օրինական հիմքով ձեռք բերած սեփականությունն իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավունք:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը սուբյեկտի՝ օրենքով և այլ իրավական ակտերով ճանաչված իրավունքն է՝ իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրեն պատկանող գույքը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 277-րդ հոդվածի համաձայն՝ սեփականատերն իրավունք ունի պահանջել վերացնելու իր իրավունքների ամեն մի խախտում, թեև ուղև այդ խախտումները գուցորդված չեն եղել տիրապետումից զրկելու հետ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ նշել է, որ վերոնշյալ իրավանորմերը կիրառելի են միայն այն դեպքում, երբ վեճի առարկա գույքն ունի սեփականատեր, քանի որ այդ նորմերն ուղղված են պաշտպանելու և սեփականատիրոջ իրավունքները, և այն անձանց իրավունքները, որոնք նշված գույքը տիրապետում են պայմանագրի կամ օրենքի հիման վրա (*յրե՛ս, Սարգիս և Ռոզա Գևորգյաններն ընդդեմ Արմենուտի Հովհաննիսյանի թիվ ԵԿԴ/1572/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 18.09.2009 թվականի որոշումը*):

Վերը նշվածից հետևում է, որ գույքի սեփականատիրոջ լիազորությունների շրջա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն

նակներում ներառվում են ինչպես գույքը տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու, գույքն օգտագործման հանձնելու, այլ անձանց գույքից օգտվելու հնարավորություն ընձեռելու, այնպես էլ սեփականության իրավունքի խախտումները վերացնելու իրավունքը: Այսինքն՝ սեփականատերն օժտված է իրեն պատկանող գույքն իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու լիազորություններով և իրավունք ունի պահանջել վերացնելու իր իրավունքների ամեն մի խախտում, որը կապված է այդ լիազորությունների իրականացման հետ: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 277-րդ հոդվածով ամրագրվել է այնպիսի խախտումները վերացնելու պահանջ ներկայացնելու իրավունքը (նեգատոր հայց), որոնք, չգրկելով սեփականատիրոջը գույքի տիրապետման իրավունքից, խոչընդոտում են նրա այլ՝ գույքի օգտագործման և տնօրինման լիազորությունների լիարժեք իրականացմանը՝ դրանով իսկ խախտելով այդ իրավունքները:

ՀՀ վճարեկ դատարանն արձանագրել է, որ նեգատոր հայցը գույքի սեփականատիրոջ կողմից արտապայմանագրային հարաբերություններից բխող սեփականության իրավունքի պաշտպանության միջոց է, որն ուղղված է սեփականատիրոջ կողմից գույքի օգտագործման կամ տիրապետման իրավունքների իրացման խոչընդոտների վերացմանը: Ընդ որում, գույքի տիրապետումից զրկելու հետ չկապված իրավունքի խախտումները, որպես կանոն, տևական և շարունակական են (...) *(տե՛ս, Ռազմիկ, Սիրանուշ, Կարեն, Տիգրան Մանուչարյանները և Կարինե Հարությունյանն ընդդեմ ՀՀ ֆինանսների նախարարության և Երևանի քաղաքապետարանի թիվ ԵԿԴ/0502/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճարեկ դատարանի 18.07.2014 քվակաևի որոշումը)*:

ՀՀ վճարեկ դատարանը հարկ է համարել արձանագրել, որ նեգատոր հայցով սեփականատիրոջ իրավունքները ենթակա են պաշտպանության այն դեպքում, երբ պատասխանողի գործողություններն օրինական չեն, իսկ այն դեպքում, երբ պատասխանողի գործողությունները հիմնված են վարչական ակտի վրա, ապա իրավունքների պաշտպանությունը կարող է իրականացվել պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի վարչական ակտը վիճարկելու եղանակով *(տե՛ս, Նվարդ Ղուկասյանն ընդդեմ Համլետ Մադոյանի թիվ ՇԴ/1609/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճարեկ դատարանի 08.05.2014 քվակաևի որոշումը)*:

ՀՀ վճարեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ վերոնշյալ հոդվածում նախատեսված իրավունքի ապահովումը հնարավոր է նեգատոր հայցի միջոցով, որը որպես սեփականության իրավունքի պաշտպանության միջոց ուղղված է սեփականատիրոջ կողմից գույքի օգտագործման և (կամ) փաստացի տիրապետման իրավունքների իրացման խոչընդոտների վերացմանը: Նեգատոր հայցի ներկայացման հնարավորություն առաջանում է այն դեպքում, երբ գույքի սեփականատերը և երրորդ անձը վիճելի գույքի առնչությամբ չեն գտնվում պարտավորական հարաբերությունների մեջ, և երբ թույլ տրված իրավախախտումը չի հանգեցրել գույքի նկատմամբ սեփականության սուբյեկտիվ իրավունքի դադարման: Վերոնշյալ մեկնաբանությունների ընդհանրացման արդյունքում ՀՀ վճարեկ դատարանը հանգել է այն եզրակացության, որ նեգատոր հայցի ներկայացման դեպքում միաժամանակ պետք է առկա լինեն հետևյալ երկու պայմանները.

- 1) *հայցվորը հայցի հարուցման պահին պետք է լինի գույքի սեփականատեր կամ այլ օրինական (տիրոջուսային) տիրապետող,*
- 2) *հայցի ներկայացման պահին պետք է առկա լինի երրորդ անձի կողմից թույլ տրված այնպիսի գործողություն կամ անգործություն, որը խոչընդոտի գույքի սեփա-*

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կանստիտուցիոն կամ օրինական (տիրապետող) այլ տիրապետողին օգտագործել և (կամ) տնօրինել գույքը:

Վերոնշյալ պայմանները որպես փաստ ներառվում են նեգատոր հայցերով հարուցված գործերի ապացուցման առարկայում: Այդուհանդերձ դրանք ապացուցման առարկան կազմող միակ փաստերը չեն: Ի թիվս վերոնշյալի՝ ապացուցման է ենթակա մաս երրորդ փաստը, այն է՝ գույքի օգտագործմանը և (կամ) տիրապետմանը խոչընդոտող գործողության կամ անգործության իրավական լինելու փաստը: Նեգատոր հայցը սեփականության իրավունքի պաշտպանության ինքնուրույն միջոց է, որն իր հիմքում ունի փաստերի առանձնահատուկ կազմ, հետևաբար ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ յուրաքանչյուր գործով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 277-րդ հոդվածը կիրառելիս դատարանները պետք է հաշվի առնեն տվյալ գործով ապացուցման առարկան և դրա հիմքը, որից հետո միայն կողմերի միջև ճիշտ բաշխեն ապացուցման պարտականությունը: Հիմք ընդունելով վերոնշյալ վերլուծությունները՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է նաև, որ նեգատոր հայցերի դեպքում դատավարական բեռը բաշխելիս հայցվորն է կրում գույքի սեփականատերը լինելու և այդ գույքի օգտագործմանը և (կամ) տիրապետմանը խոչընդոտող գործողության կամ անգործության փաստերն ապացուցելու պարտականությունը: Ինչ վերաբերում է երրորդ փաստին՝ գործողությունների կամ անգործության հակաիրավական բնույթին, ապա հայց ներկայացնելու պահին վերջիններիս առնչությամբ գործում է հակաիրավական լինելու կանխավարկածը, քանի դեռ պատասխանողը չի ապացուցել հակառակը: Հետևաբար՝ նշված փաստի ապացուցման դատավարական բեռը կրում է պատասխանողը (*տե՛ս, Լևոն Արշակունին ընդդեմ Կոմիտաս Հայրապետյանի թիվ ԿԳՅ/0450/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 28.11.2014 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ վերը նշված հանգամանքները ենթակա էին ապացուցման իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նորմերով սահմանված կանոններով:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա, իսկ նույն հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ եթե բոլոր ապացույցների հետազոտումից հետո վիճելի է մնում փաստի առկայությունը կամ բացակայությունը, ապա դրա բացասական հետևանքները կրում է այդ փաստի ապացուցման պարտականությունը կրող կողմը:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործի հանգամանքները, որոնք, օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի համաձայն, պետք է հաստատվեն միայն որոշակի ապացույցներով, չեն կարող հաստատվել այլ ապացույցներով:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նախկինում կայացված որոշմամբ անդրադառնալով վերագրյալ հողվածներին, նշել է, որ յուրաքանչյուր գործով կողմերի միջև ապացուցման պարտականությունը ճիշտ բաշխելու համար դատարանն առաջին հերթին պետք է պարզի յուրաքանչյուր գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը՝ ելնելով **գործին մասնակցող անձանց պահանջներից և առարկություններից**: Ընդ որում, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստի առկայությունը կամ բացակայությունը *վիճելի լինելու դեպքում* դրա բացասական հետևանքները կրում է այդ փաստի ապացուցման պարտականությունը կրող կողմը (*տե՛ս, Էդգար Մարկոսյանը և Ջարուհի Գևորգյանն ընդդեմ Սեդա Մարգարյանի թիվ ԵԱԵԴ/0479/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտելու դեպքում պետք է հաշվի առնի, թե որքանով է այդ ապացույցը վերաբերելի և թույլատրելի տվյալ փաստական հանգամանքը հաստատելու կամ մերժելու համար (*տե՛ս, Սվետլանա Ժուլիկյանն ընդդեմ Անահիտ Խաչարյանի թիվ ԵՄԳ/0232/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 17.04.2009 թվականի որոշումը*):

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակի ստորգետնյա ավտոտնակների նկատմամբ գրանցված է Վարուժան Ավագյանի սեփականության իրավունքը: **Սեփականության իրավունքի գրանցման համար հիմք են հանդիսացել Երթաղխորի գործկոմի 02.03.1988 թվականի թիվ 5/37 որոշումը, 26 կոմիսարների շրջգործկոմի 17.03.1988 թվականի թիվ 5/17 որոշումը, 20.06.1986 թվականի նախագիծը և 04.03.1989 թվականի թիվ 97 շինարարության թույլտվությունը**: Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/2 հասցեի նկատմամբ գրանցված է Քնարիկ Հարությունյանի սեփականության իրավունքը: Սեփականության իրավունքի գրանցման համար հիմք է հանդիսացել 24.12.2008 թվականի թիվ 9934 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը: Քնարիկ Հարությունյանին թույլատրվել է Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/2 հասցեում կառուցել հասարակական նշանակության օբյեկտ: Քնարիկ Հարությունյանը սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի մի մասը նվիրել է Կորյուն Հարությունյանին: Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում գտնվող հասարակական շինության նկատմամբ գրանցված է Քնարիկ Հարությունյանի սեփականության իրավունքը: Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/5 հասցեում գտնվող հասարակական շինության նկատմամբ գրանցված է Կորյուն Հարությունյանի սեփականության իրավունքը: Քնարիկ Հարությունյանին թույլատրվել է Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեում տեղադրել դարպաս:

Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի ճարտարապետության և քաղաքաշինության վարչության պետի 29.07.2015 թվականի թիվ 18-08/2-39674 պատասխանի համաձայն՝ «(...) դարպասի տեղադրման թույլտվությունը տրամադրվել է անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման թիվ 15032013-01-2259 վկայականով ամրագրված Քնարիկ Հարությունյանին սեփականության իրավունքով պատկանող տարածքի սահմաններում (հասցե՝ ՀՀ, ք. Երևան, Ա. Ավետիսյան 116/4 տարածք), տվյալ տարածքը գտնվում է շինության նկուղային երկրորդ հարկում: Շինության նկուղային առաջին հարկում քաղաքապետարանի կողմից դարպասի տեղադրման քաղաքաշինական փաստաթղթեր չեն տրամադրվել (...):»:

Երևանի քաղաքապետարանի կողմից Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 հասցեի համար կազմված գլխավոր հատակագծի համաձայն՝ նախատեսվող դարպասը պատկերված է նշված հասցեի նկուղային հարկերի մուտքային բացվածքում:

«Արաքս 88» ֆիրմա ՄՊԸ-ի 06.11.2015 թվականի թիվ 022 գրության համաձայն՝ «մասնագետի կողմից ուսումնասիրվել է Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակ հասցեում գտնվող 54,6քմ մակերեսով ստորգետնյա ավտոտնակն իր իսկ նշանակությամբ օգտագործելու հնարավորությունը, ինչից պարզվել է, որ ստորգետնյա ավտոտնակների վերգետնյա մասում կառուցվել է բնակելի շենք, որի հիմնասյուներից 2-ն անմիջականորեն համընկնում են ավտոտնակի մուտք տանող մասի հետ, անհնարին են դարձնում ավտոտնակի մետաղական դարպասի լիարժեք բացմանը, ինչի պատճառով ավտոմեքենայի ելումուտն անհնարին է դարձել և ավտոտնակն իր նպատակային նշանակությամբ չի ծառայում, ստորգետնյա ավտոտնակների շահագործման համար նախատեսված ընդհանուր օգտագործման տարածքի մի հատվածն առանձնացված է մետաղական դարպասով, որից հետո գտնվում է Վարուժան Ավագյանին սեփականության իրավունքով պատկանող ավտոտնակը: Տեղադրված դարպասը լրացուցիչ խոչընդոտ է հանդիսանում ավտոտնակի շահագործման համար (...): Ուսումնասիրությունը կատարվել է անշարժ գույքի գնահատողի որակավորում ունեցող մասնագետի կողմից:

Քարտեզագրողի, գեոդեզիստի, չափագրողի (հաշվառողի) և հողաշինարարի որակավորում ունեցող Ջավեն Բաբայանի (որակավորման վկայական՝ թիվ 0133) կողմից 26.03.2012 թվականին տրված եզրակացության համաձայն՝ «(...) Հենասյուների անկյունները խոչընդոտում են Վարուժան Ավագյանին պատկանող ավտոտնակների դարպասների լրիվ բացմանը (...):»

Դատարանի կողմից 09.12.2016 թվականին կատարված տեղատեսության արձանագրության համաձայն՝ Դատարանը կողմերի ներկայացուցիչների հետ վիճելի հասցեում կատարել է տեղատեսություն, որով արձանագրել է հետևյալը. «(...) **հայցվորին սեփականության իրավունքով պատկանող ավտոտնակների մոտ տանող ճանապարհի ստորին հատվածում առկա է երկաթյա պարիսպ, որի մուտքի բանալին գտնվում է պատասխանողների մոտ: (...) Հայցվորին պատկանող ավտոտնակների մուտքերի առջև ընկած հատվածում՝ 2,5մ-3մ հեռավորության վրա, առկա է շինություն, որը կողմերի հավաստմամբ պատկանում է պատասխանողներին և օգտագործվում է վերջիններիս կողմից: Դատարանը հետագոտեց նաև հայցվորների ավտոտնակների մուտքերի մոտ գտնվող երկու սյուները, հայցվորը հայտարարեց, որ դրանք ոչ թե եղել են ի սկզբանե, այլ կառուցվել են հետագայում (...):» Գործում գտնվող սեփականության իրավունքի վկայականներում առկա չէ Դատարանի կողմից արձանագրված «շինության» (կառույցի) հատակագիծը կամ դրա վերաբերյալ որևէ նշում:**

Սույն գործով Դատարանը հայցի մերժման հիմքում դրել է այն հանգամանքները, որ Քնարիկ Հարությունյանի կողմից կառուցվող շինության շինարարական աշխատանքներն իրականացվել են օրենքով սահմանված կարգով՝ համապատասխան վարչական ակտերի հիման վրա և պատասխանողների կողմից օրինական հիմքերով տիրապետվող և օգտագործվող հողամասում, իսկ հասարակական նշանակության օբյեկտի կառուցման թույլտվությունները, հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքը և դրա ծագման հիմքերը հայցվորի կողմից չեն վիճարկվել: Դատարանը պատճառաբանել է նաև, որ հայցվորի ավտոտնակների մուտքը, այդ թվում՝ տրանսպորտային միջո-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ցի մուտքը չի խոչընդոտվել **«շինություն»** և այն գտնվում է հայցվորին պատկանող ավտոտնակների մուտքից երեք մետրը գերազանցող տարածության վրա: Միաժամանակ Դատարանը գտել է, որ հայցվորը չի ապացուցել վիճելի սյուների անօրինական կառուցված լինելու հանգամանքը, մինչդեռ դրանք արտացոլվել են ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքում, նախատեսված են եղել շինթույլտվությանը և կառուցվել են օրինական հիմքերով:

Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով հայցվորի վերաքննիչ բողոքը, ըստ էության համաձայնել է Դատարանի պատճառաբանություններին:

Վերը նշված մեկնաբանությունների լույսի ներքո անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունների հիմնավորվածությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով ապացուցման առարկան են կազմում հետևյալ փաստերը՝

1) Վարուժան Ավագյանի՝ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակի ստորգետնյա ավտոտնակների սեփականատեր լինելը,

2) Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակում ստորգետնյա ավտոտնակների մուտքի մոտ պատասխանողների կողմից դարպասի տեղադրման, Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 շենքի երկու սյուների և «շինության» կառուցման հետևանքով դեպի հայցվոր Վարուժան Ավագյանի ավտոտնակները տանող ընդհանուր օգտագործման ճանապարհին և ավտոտնակների մուտքին խոչընդոտելը,

3) վիճելի դարպասի, երկու սյուների և **«շինության»** օրինական կառույցներ լինելը, այսինքն՝ դրանք սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականներում նշված վայրերում կառուցված և տեղադրված լինելու հանգամանքները կամ դրանց՝ շինթույլտվությանը համապատասխան կառուցված լինելու հանգամանքը:

Նշված փաստերից առաջին երկուսի ապացուցման բեռը կրում է հայցվորը, քանի որ դրանք այն իրավաբանական փաստերն են, որոնք կազմում են նեգատոր հայցով դատարան դիմելու պայմանները: Երրորդ փաստի ապացուցման բեռը կրում են պատասխանողները:

Հիմք ընդունելով վերը նշվածը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործում առկա՝ հայցվոր Վարուժան Ավագյանի անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականով հաստատվում է այն հանգամանքը, որ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակի ստորգետնյա ավտոտնակների սեփականատերը հանդիսանում է վերջինս: Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ Երևան քաղաքի Համբարձումյան փողոցի թիվ 97 շենքի բակում ստորգետնյա ավտոտնակների մուտքի մոտ պատասխանողների կողմից դարպասի տեղադրման, Երևան քաղաքի Ավետիսյան փողոցի թիվ 116/4 շենքի երկու սյուների և «շինության» կառուցման հետևանքով դեպի հայցվոր Վարուժան Ավագյանի ավտոտնակները տանող ընդհանուր օգտագործման ճանապարհին և ավտոտնակների մուտքի համար առաջացել են խոչընդոտներ, ապա նշվածի մասին վկայում են գործում առկա **գրավոր ապացույցները**: Մասնավորապես՝ վերջին փաստը հիմնավորվում է Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի ճարտարապետության և քաղաքաշինության վարչության պետի 29.07.2015 թվականի թիվ 18-08/2-39674 պատասխանով, «Արաքս 88» ֆիրմա ՍՊԸ-ի 06.11.2015 թվականի թիվ 022 գրությանը, քարտեզագրողի, գեոդեզիստի, չափագրողի (հաշվառողի) և հողաշինարարի որակավորում ունեցող Չավեն Բաբասյանի (որա-

կավորման վկայական՝ թիվ 0133) կողմից 26.03.2012 թվականին տրված եզրակացությանը: Ավելին՝ նշված հանգամանքն արձանագրվել է նաև Դատարանի կողմից կատարված տեղազննության արձանագրությամբ:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները սույն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող երրորդ փաստն այն մասին, որ վիճելի դարպասը և «շինությունն» օրինական կառույցներ են, հաստատված են համարել առանց որևէ թույլատրելի ապացույցի առկայության: Դատարանն ընդհանրապես քննարկման առարկա չի դարձրել «շինության»՝ օրինական կառույց լինելու հարցն այն պայմաններում, երբ դրա առկայությունը արձանագրվել է Դատարանի կողմից կատարված տեղատեսությամբ, իսկ գործում գտնվող սեփականության իրավունքի վկայականներում առկա չէ «շինության» (կառույցի) հատակագիծը կամ դրա վերաբերյալ որևէ նշում: Ավելին՝ տեղազննության արձանագրությունից հետևում է, որ Դատարանն իր եզրահանգումները կատարելիս հիմնվել է միայն կողմերի բանավոր հայտարարությունների վրա՝ առանց դրանց վերաբերյալ բավարար և թույլատրելի ապացույցներ ունենալու: Դատարանն անգամ չի պարզել «շինության» և սյունների՝ շինթույլտվությանը համապատասխան կառուցված լինելու հանգամանքը:

Բացի այդ, Դատարանը 09.12.2016 թվականին կատարված տեղատեսության արձանագրությամբ փաստել է, որ հայցվորին պատկանող ավտոտնակների մուտքերի առջև ընկած հատվածում՝ 2,5մ-3մ հեռավորության վրա առկա է շինություն, սակայն Դատարանի վճռում արձանագրվել է, որ «շինությունը» գտնվում է ավտոտնակների մուտքերի առջև՝ շուրջ երեք մետրը գերազանցող հեռավորության վրա: Փաստորեն, Դատարանը «շինության» հեռավորության մասին կատարել է հակասական հետևություններ, որպիսի պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Դատարանն ապացույցների սխալ գնահատմամբ կատարել է անհիմն եզրահանգումներ հայցի անհիմն և մերժման ենթակա լինելու մասին, ինչն անտեսվել է նաև Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Վճռաբեկ բողոքի պատրաստմանում բերված փաստարկները հերքվում են վերոհիշյալ պարճառաբանություններով:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ սույն վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու և վարույթ ընդունելու պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և վերը նշված հանգամանքները պարզելու նպատակով գործը նոր քննության ուղարկելու համար:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 101-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը, որի դեմ կայացվել է եզրափակիչ դատական ակտ, կրում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վկաներին, փորձագետներին, մասնագետներին և քարզմանիչներին վճարված գումարների հատուցման պարտա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

կանուբյուրը, ինչպես նաև դատարանի և գործին մասնակցող անձանց կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունն այնքանով, որքանով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարան բողոք բերելու և բողոքի քննության հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են [ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ] գլխի կանոններին համապատասխան:

Տվյալ դեպքում նկատի ունենալով, որ Վարուժան Ավագյանի վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման, և գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման, այդ թվում նաև՝ վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 05.09.2017 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այդ հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.04.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի, այդ թվում նաև՝ վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 05.09.2017 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2019 թվականի հունիսի 7-ին

գրավոր ընթացակարգով քննելով Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցիչ Կարինե Ղաշանգյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.07.2018 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Գրիգորի Սաֆարյանի հայցի ընդդեմ Սարգիս Ավետիսյանի՝ Սարգիս Ավետիսյանին սեփականության իրավունքով պատկանող շինության կառուցապատման հետևանքով Գրիգորի Սաֆարյանին պատճառված վնասները հատուցելու, Սարգիս Ավետիսյանին սեփականության իրավունքով պատկանող՝ Երևանի Բաշինջաղյան թիվ 10/2 հասցեում կառուցվող շինությունը քանդելուն կամ Գրիգորի Սաֆարյանի ավտոտնակի օգտագործման համար խոչընդոտ և/կամ հասցվելիք վնասի պատճառ հանդիսացող մետաղյա աստիճանը, ջրահեռացման խողովակը վերացնելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Գիմելով դատարան՝ Գրիգորի Սաֆարյանը պահանջել է պարտավորեցնել Սարգիս Ավետիսյանին հատուցել վերջինիս սեփականության իրավունքով պատկանող՝ Երևանի Բաշինջաղյան թիվ 10/2 հասցեում կառուցվող շինության կառուցապատման հետևանքով իրեն պատճառված վնասը՝ 445.000 ՀՀ դրամի չափով, քանդել այդ շինությունը կամ վերացնել իր ավտոտնակի օգտագործման համար խոչընդոտ և/կամ հասցվելիք վնասի պատճառ հանդիսացող մետաղյա աստիճանը, ջրահեռացման խողովակը:

Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Փիլոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 06.02.2018 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 26.07.2018 թվականի որոշմամբ Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 06.02.2018 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 47-րդ հոդվածները, 48-րդ հոդվածի 2-րդ, 6-րդ և 7-րդ կետերը, 51-րդ հոդվածը, 53-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 60-րդ հոդվածը, 130-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, 130.1-րդ և 131-րդ հոդվածները, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածը:

Բողոքը բերած անչը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ պատասխանող Սարգիս Ավետիսյանը ոչ միայն չի ժխտել պատճառված վնասի առկայության փաստը, այլ նաև պարտավորվել է հատուցել համապատասխան պարտավորագրով, որը կցված է եղել ոստիկանությունում հավաքագրված նյութերին և ներկայացվել է Դատարան:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ սույն գործի շրջանակներում նշանակված փորձաքննության իրականացման համար հայցվոր Գրիգորի Սաֆարյանը ներկայացրել է տրանսպորտային միջոցը և դրա վերաբերյալ առկա փաստաթղթերը, այդ թվում՝ տրանսպորտային միջոցի հաշվառման վկայագիրը, որի վերաբերյալ առկա է նշում փորձագետի եզրակացության մեջ, սակայն Դատարանը, այն բավարար չհամարելով, հայցվորի վրա չի դրել պարտականություն՝ Դատարան ներկայացնելու նաև ապացույց՝ տրանսպորտային միջոցի պատկանելիության վերաբերյալ: Հետևաբար՝ հայցվոր Գրիգորի Սաֆարյանը, հաշվի առնելով, որ փորձագետի եզրակացությամբ ապացուցվում է, որ ավտոմեքենան սեփականության իրավունքով պատկանում է իրեն, Դատարան չի ներկայացրել այդ հանգամանքը հաստատող այլ ապացույց:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ պատասխանող Սարգիս Ավետիսյանը խուսափել է փորձագետին ներկայացնել շինության կառուցման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը, այդ թվում՝ կառուցման նախագիծը, ինչի հետևանքով էլ փորձաքննությունը համապատասխան մատվ մնացել է անկատար: Ուստի Դատարանը, հաշվի առնելով փորձաքննությունը մի մատվ անկատար մնալու պատճառների վերաբերյալ փորձագետի կողմից եզրակացության մեջ արված նշումները, պարտավոր էր պատասխանողի կողմից խոչընդոտներ առաջացնելու պայմաններում վերջինիս վրա դնել հայցվորի կողմից վկայակոչված փաստի ապացուցման բեռը, իսկ չապացուցման դեպքում դա մեկնաբաններ հօգուտ հայցվորի:

Վերաքննիչ դատարանում սույն գործի քննությունը նախագահող դատավոր Ա. Սմբատյանը նույն գործով որպես գործը քննող դատավոր ներգրավված էր եղել նաև առաջին ատյանի դատարանում, ուստի պարտավոր էր ինքնաբացարկ հայտնել անկախ այն հանգամանքից, որ կողմը նման միջնորդությամբ հանդես չէր եկել, քանի որ դատավորին բացարկ հայտնելը կողմի իրավունքն է, իսկ դատավորը, ինքնաբացարկի հիմք հանդիսացող հանգամանքների առկայության դեպքում, պարտավոր է սեփական նախաձեռնությամբ ինքնաբացարկ հայտնել: Վերոհիշյալը հիմք է տալիս եզրահանգելու, որ գործի հանգամանքներն օբյեկտիվորեն չեն հետազոտվել:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոքը բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 26.07.2018 թվականի որոշումը՝ հայցը բավարարել ամբողջությամբ կամ գործն ուղարկել ստորադաս դատարան նոր քննության:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Մ. Հարթենյանի 11.09.2014 թվականի որոշմամբ Գրիգորի Սաֆարյանի կողմից ներկայացված հայցադիմումն ընդունվել է վարույթ **(հատոր 1-ին, գ.թ. 60):**

2. 22.10.2014 թվականի գրությամբ Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Մ. Հարթենյանը, հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության նախագահ Ս. Սարգսյանի 21.10.2014 թվականի թիվ ՆՀ-558-Ա հրամանագրով իր լիազորությունների դադարեցման և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր նշանակվելու հանգամանքը, թիվ ԵԱԴԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործը հանձնել է վերամակագրման **(հատոր 1-ին, գ.թ. 67):**

3. Թիվ ԵԱԴԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործը 11.12.2014 թվականին վերամակագրվել է Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Սմբատյանին, վերջինիս 15.12.2014 թվականի որոշմամբ գործն ընդունվել է վարույթ և նշանակվել է նախնական դատական նիստ 24.02.2015 թվականին **(հատոր 1-ին, գ.թ. 66, 72):**

4. 24.02.2015 թվականին կայացած նախնական դատական նիստը նախագահել է դատավոր Ա. Սմբատյանը, դատական նիստին մասնակցել են հայցվոր Գրիգորի Սաֆարյանը, վերջինիս ներկայացուցիչ Վարդան Խեչյանը, պատասխանող Սարգիս Ավետիսյանի ներկայացուցիչ Սամվել Դավթյանը: Նիստի ժամանակ Դատարանը պարզել է գործին մասնակցող անձանց և դատավարության այլ մասնակիցների կազմը, հայցի առարկան ու հիմքը, պահանջները հիմնավորող ապացույցները և գործի մի շարք այլ հանգամանքներ, վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, ընդունել է միջնորդություններ՝ գրավոր հայտարարությունը՝ որպես ապացույց թույլատրելու մասին, պատասխանողի ներկայությունը դատական նիստին ապահովելու մասին, կատարել է դատավարական մի շարք այլ գործողություններ **(հատոր 1-ին, գ.թ. 84-86):**

5. 16.04.2015 թվականի գրությամբ Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Սմբատյանը, հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության նախագահ Ս. Սարգսյանի 16.04.2015 թվականի թիվ ՆՀ-272-Ա հրամանագրով իր լիազորությունների դադարեցման և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր նշանակվելու հանգամանքը, թիվ ԵԱԴԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործը հանձնել է վերամակագրման **(հատոր 2-րդ, գ.թ. 1):**

6. Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Փիլոսյանի 18.05.2015 թվականի որոշմամբ թիվ ԵԱԴԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործն ընդունվել է վարույթ և, ըստ էության, լուծում է ստացել 06.02.2018 թվականի վճռով **(հատոր 2-րդ, գ.թ. 2, 66):**

7. Վերոնշյալ վճռի դեմ Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցիչ Կարինե Ղաշանգյանի կողմից բերված վերաքննիչ բողոքը մակագրվել է ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավորներ Ա. Սմբատյանին (նախագահող դատավոր), Մ. Հարթենյանին, Կ. Հակոբյանին, և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.04.2018 թվականի որոշմամբ վերադարձվել է **(հատոր 3-րդ, գ.թ. 24):**

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

8. Սահմանված ժամկետում կրկին ներկայացված վերաքննիչ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավորներ Ա. Սմբատյանի (նախագահող դատավոր), Կ. Հակոբյանի և Ա. Պետրոսյանի 26.04.2018 թվականի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 55**):

9. Գործի քննության ընթացքում ՀՀ բարձրագույն դատական խորհրդի 14.06.2018 թվականի թիվ ԲԳԽ-16-Ո-28 որոշման հիման վրա պաշտոնավարման տարիքը լրանալու կապակցությամբ 15.06.2018 թվականից ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր Կ. Հակոբյանի լիազորությունները դադարեցվել են, վերջինիս փոխարեն դատական կազմը համալրել է դատավոր Ն. Մարգարյանը և 26.07.2018 թվականին Գատարանի 06.02.2018 թվականի վճռի դեմ Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցչի կողմից բերված վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքով վերաքննիչ դատարանը (նախագահող դատավոր՝ Ա. Սմբատյան, դատավորներ՝ Ն. Մարգարյան, Ա. Պետրոսյան) կայացրել է որոշում, որով վերաքննիչ բողոքը մերժվել է (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 79-84**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում այլ դատարանում նույն գործի քննությանը մասնակցելու հիմքով դատավորի ինքնաբացարկի առանձնահատկությունների վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարող են էական նշանակություն ունենալ նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ այլ դատարանում փոխյալ գործի քննությանը մասնակցելու հիմքով դատավորի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու առանձնահատկություններին:

ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք (...):

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորին կարող է բացարկ հայտնվել, կամ դատավորը սեփական նախաձեռնությամբ պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել «Հայաստանի Հանրապետության դատական

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով սահմանված հիմքերով:

«Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նա տեղյակ է այնպիսի հանգամանքների մասին, որոնք անկողմնակալ դիտորդի մոտ կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ գործով նրա անաչառության մեջ: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ ինքնաբացարկի հիմքերը ներառում են, ի թիվս այլնի, այն դեպքերը, երբ՝ դատավորը մասնակցել է տվյալ գործի քննությանն այլ դատարանում:

Առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ գործող՝ 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելիս դատավորը (...) դատական քննությունն արդյունավետ իրականացնելու համար կարող է հրավիրել նախնական դատական նիստ: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը նախնական դատական նիստում մասնավորապես՝ 1) պարզում է հայցի առարկան ու հիմքը: 2) անհրաժեշտության դեպքում կողմերին պարզաբանում է նրանց իրավունքները և պարտականությունները, դատավարական գործողություններ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքները, դատավարական գործողություններ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքները: 3) պարզում է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառման ենթակա օրենսդրությունը: 4) պարզում է գործին մասնակցող անձանց և դատավարության այլ մասնակիցների կազմը: 5) կողմերի հետ քննարկում է ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը և ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան՝ կողմերի միջև բաշխում է ապացուցման պարտականությունը, ինչպես նաև սահմանում է ապացույցներ ներկայացնելու ժամկետները: 6) կողմերի միջնորդությամբ, իսկ նույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքում՝ իր նախաձեռնությամբ, պահանջում է անհրաժեշտ ապացույցներ, լուծում է փորձաքննություն նշանակելու, դատական նիստին փորձագետներ, վկաներ կանչելու, թարգմանիչ ներգրավելու, տեղում իրեղեն և գրավոր ապացույցներն ուսումնասիրելու հարցերը: 7) կողմերի միջնորդությամբ, իսկ նույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքում՝ իր նախաձեռնությամբ, լուծում է հայցի ապահովման, հակընդդեմ ապահովման, ապացույցների ապահովման հարցերը, ինչպես նաև կողմերի այլ միջնորդությունները: 8) քննարկում է գործի քննությանն այլ անձանց ներգրավելու, ոչ պատշաճ կողմին փոխարինելու, մի քանի պահանջների միացման և առանձնացման, արտագնա դատաքննության անցկացման հնարավորության հարցերը: 9) որոշում է ապացույցների հետազոտման կարգը: 10) իրականացնում է գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված այլ գործողություններ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Վերաքննիչ դատարանն առաջին ատյանի դատարանի եզրափակիչ դատական ակտերի դեմ ներկայացված վերաքննիչ բողոքները քննում և դրանց վերաբերյալ, ինչպես նաև նույն օրենսգրքի 384-րդ և 385-րդ հոդվածներով նախատեսված հարցերով որոշումները կայացնում է կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված յուրաքանչյուրի՝ անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի քննության իրավունքն արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ տարրն է: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) իր բազմաթիվ որոշումներում բացա-

հայտել է դատարանի անկողմնակալության գնահատման չափանիշները: Այսպես՝ Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ դատարանի անաչառությունը ենթադրում է գործը քննող դատավորի մոտ կանխակալ կարծիքի բացակայություն, իսկ ցանկացած դատավոր, որի անաչառության վերաբերյալ ողջամիտ կասկածներ կան, պետք է դուրս գա դատարանի կազմից: Նշված կասկածները պետք է ստուգվեն տարբեր ճանապարհներով: Առաջինը սուբյեկտիվ չափանիշն է, որը վերաբերում է քննվող գործի կապակցությամբ տվյալ դատավորի անձնական համոզմունքներին և վարքագծին, իսկ երկրորդը՝ օբյեկտիվ չափանիշը, վերաբերում է առաջարկվող այն երաշխիքներին, որոնք պետք է բավարար լինեն դատավորի անաչառության կապակցությամբ առաջացած ցանկացած ողջամիտ կասկած բացառելու համար: Սուբյեկտիվ չափանիշի համաձայն՝ դատարանի կամ դատավորի անկողմնակալությունը համոզու է գալիս որպես կանխավարկած, հետևաբար, քանի դեռ հակառակն ապացուցված չէ, դատավորը համարվում է սուբյեկտիվորեն անկողմնակալ: Հակառակ դրան՝ օբյեկտիվ անկողմնակալությունը կախված է արտաքին գործոններից, և այս դեպքում դատավորի վարքագիծը երկրորդական նշանակություն է ստանում: Մասնավորեցնելով օբյեկտիվ չափանիշը՝ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ այն հիմնականում վերաբերում է դատավորի և վարույթի մյուս մասնակիցների միջև աստիճանակարգային կամ մյուս կապերին կամ **դատական գործընթացի շրջանակներում միևնույն անձի կողմից տարբեր գործառույթների իրականացմանը**: Հետևաբար յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է որոշել՝ արդյոք տվյալ հարաբերությունների բնույթը և սերտության աստիճանը վկայում են այն մասին, որ դատարանն անկողմնակալ չէ (*յրե՛ս, օրինակ, Piersack v. Belgium գործով Եվրոպական դատարանի 01.10.1982 թվականի վճիռը, կետ 30, Grieves v. the United Kingdom գործով Եվրոպական դատարանի 16.12.2003 թվականի վճիռը, կետ 69, Kyprianou v. Cyprus գործով Եվրոպական դատարանի 15.12.2005 թվականի վճիռը, կետեր 118, 121, Nicholas v. Cyprus գործով Եվրոպական դատարանի 09.01.2018 թվականի վճիռը, կետեր 49, 53, Ղուլյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 24.01.2019 թվականի վճիռը, կետ 45*):

Օբյեկտիվ չափանիշի տեսանկյունից Եվրոպական դատարանը կարևորել է մաս կոնկրետ գործի քննությանը դատավորի ունեցած դերը, դատավորի կողմից իրականացված գործողությունների շրջանակն ու բնույթը և գտել է, որ դատավորի կողմից գործի նյութերին պարզապես ծանոթ լինելը չի հանգեցնում վերջինիս անաչառության վերաբերյալ ծագած կասկածների ողջամտությանը (*յրե՛ս, Morel v. France գործով Եվրոպական դատարանի 18.10.2000 թվականի վճիռը, կետ 45, Fazlı Fazli Aslaner v. Turkey գործով Եվրոպական դատարանի 07.07.2014 թվականի վճիռը, կետ 31*): Վերադաս դատարաններում նույնիսկ երկու այլ դատավորների հետ գործի քննությունն իրականացնող և գործի քննությունը նախագահող դատավորը չպետք է քննի իր իսկ որոշման դեմ ներկայացված բողոքները (*յրե՛ս De Haan v. the Netherlands գործով Եվրոպական դատարանի 26.08.1997 թվականի վճիռը, կետ 51*):

Անկողմնակալության ապահովման մասով ազգային ընթացակարգերի, մասնավորապես՝ դատավորներին գործի քննությունից հեռացնելը կարգավորող կանոնների առկայությունն էական գործոն է: Այդպիսի կանոնները վկայում են այն մասին, որ ազգային օրենսդիրները հատուկ ուշադրություն են դարձնում տվյալ դատավորի կամ դատարանի անկողմնակալության հետ կապված հիմնավոր բոլոր կասկածները վերացնելուն և այդպիսի կասկածների պատճառները վերացնելու միջոցով փորձում են անկողմնակալություն ապահովել: Որպես այդպիսին կողմնակալության բացակայու-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բյուրն ապահովելուց բացի՝ դրանք ուղղված են կողմնակալության ցանկացած արտաքին հատկանիշ վերացնելուն և այդպիսով նպաստում են, որ ժողովրդավարական հասարակությունում դատարանները հանրությանը վստահություն ներշնչեն: Իրավիճակից կամ կապից է կախված դատավորի անկողմնակալության վերաբերյալ կասկածների առաջացումը: Այդ կասկածների օբյեկտիվորեն հիմնավորված լինելը կամ չլինելն առավելապես կախված է կոնկրետ գործի հանգամանքներից և այն գործոններից, որոնք այդ իմաստով պետք է հաշվի առնվեն (*տե՛ս, Ղուլյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 24.01.2019 թվականի վճիռը, կետեր 47, 51*):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ որպես դատարանի անաչառությունն ապահովող կառուցակարգ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է ինքնաբացարկի և բացարկի ինստիտուտը, որի հիմքերն ամրագրված են «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքում: Մասնավորապես՝ Եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով ինքնաբացարկ հայտնելու հիմքերից՝ տվյալ գործի քննությանն այլ դատարանում դատավորի մասնակցության հիմքին՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատավորի կողմից ստորադաս դատական ատյանում նույն գործով ունեցած մասնակցությունը՝ որպես ինքնաբացարկի հիմք, ենթակա է գնահատման՝ հաշվի առնելով ստորադաս դատարանում դատավորի կողմից կատարված գործողությունների շրջանակը և բնույթը, կոնկրետ գործի հանգամանքներն ու առանձնահատկությունները: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ ատյանում օրենքով սահմանված կարգով տվյալ գործով քննությունը պետք է իրականացվի և տվյալ հարցով որոշումը պետք է կայացվի կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով, ապա կոլեգիալ կազմում ընդգրկված դատավորներից առնվազն մեկի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու անհրաժեշտությունը բավարար է արձանագրելու համար, որ դատարանը գործը քննել է ոչ օրինական կազմով:

Անփոփելիով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է.

1. *յուրաքանչյուր դեպքում դատավորը չպետք է մասնակցի իր իսկ կողմից կայացված դատական ակտերի դեմ բերված բողոքների քննությանը, նույնիսկ այն պարագայում, երբ այդ բողոքը քննվում է կոլեգիալ կարգով, քանի որ իր իսկ որոշումների դեմ բերված բողոքները քննելով՝ դատավորն իր անաչառության վերաբերյալ առաջացնում է օբյեկտիվ կասկած թե՛ գործի մասնակցի, և թե՛ օբյեկտիվ դիրտորդի մուր:*

2. *այն դեպքում, երբ բողոքարկված չէ նույն դատավորի կողմից նախկինում կայացված դատական ակտը, սակայն բողոքում բարձրացվում է տվյալ գործին այլ դատարանում մասնակցելու հիմքով այդ դատավորի ինքնաբացարկի վերաբերյալ հարց, հարկավոր է գնահատել դատավորի մասնակցությունը, արորադաս դատական արյանում նրա կողմից կատարված դատավարական գործողությունները:*

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ թիվ ԵԱԴԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործը 11.12.2014 թվականին վերամակագրվել է Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Սմբատյանին: Դատարանի 15.12.2014 թվականի որոշմամբ գործն ընդունվել է վարույթ: 24.02.2015 թվականին կայացած նախնական դատական նիստը նախագահել է դատավոր Ա. Սմբատյանը: 16.04.2015 թվականին Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Սմբատյանը նշանակվել է ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատա-

վոր և թիվ ԵԱԳԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործը հանձնել է վերանակագրման: Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Փիրոսյանի 18.05.2015 թվականի որոշմամբ թիվ ԵԱԳԴ/2408/02/14 քաղաքացիական գործն ընդունվել է վարույթ և, ըստ էության, լուծում ստացել է 06.02.2018 թվականի վճռով, որով հայցը մերժվել է: 06.02.2018 թվականի վճռի դեմ Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցչի կողմից ներկայացված վերաքննիչ բողոքը Վերաքննիչ դատարանի դատավորներ Ա. Սմբատյանի (նախագահող դատավոր), Կ. Հակոբյանի և Ա. Պետրոսյանի 26.04.2018 թվականի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ և բողոքի քննության արդյունքում որոշում կայացնելիս նախագահող դատավոր է հանդես եկել Ա. Սմբատյանը: Վերաքննիչ դատարանի 26.07.2018 թվականի որոշմամբ Գրիգորի Սաֆարյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 06.02.2018 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով դատավոր Ա. Սմբատյանի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու անհրաժեշտության վերաբերյալ բողոքի հիմքին և հիմնավորմանը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանը ևս մեկ անգամ ընդգծում է, որ տվյալ գործին այլ դատարանում մասնակցելու հիմքով այդ դատավորի ինքնաբացարկի վերաբերյալ հարցը լուծելիս հարկավոր է գնահատել դատավորի մասնակցությունը, ստորադաս դատական ատյանում նրա կողմից կատարված դատավարական գործողությունները: Նման պայմաններում անհրաժեշտ է քննարկման առարկա դարձնել դատավոր Ա. Սմբատյանի կողմից կատարված գործողությունները ստորադաս դատարանում: Մասնավորապես՝ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանում դատավոր Ա. Սմբատյանը գործն ընդունել է վարույթ և հրավիրել է նախնական դատական նիստ: Նախնական դատական նիստում դատավոր Ա. Սմբատյանը պարզել է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, գործին մասնակցող անձանց և դատավարության այլ մասնակիցների կազմը, հայցի հիմքը և առարկան, պահանջները հիմնավորող ապացույցները և գործի մի շարք այլ հանգամանքներ, ընդունել է միջնորդություններ՝ գրավոր հայտարարությունը որպես ապացույց թույլատրելու մասին, պատասխանողի ներկայությունը դատական նիստին ապահովելու մասին:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլը, հանդիսանալով քաղաքացիական դատավարության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված կառուցակարգ, նպատակ է հետապնդում ապահովելու գործի ժամանակին և ճիշտ քննությունը ու լուծումը: Հաշվի առնելով գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլում օրենսդրի կողմից դատարանին վերապահված գործողությունների բնույթը և շրջանակը՝ ակնհայտ է, որ այս փուլում դատարանը հանգամանալից ուսումնասիրում է գործի փաստերը և բացահայտում է վիճելի իրավահարաբերության էությունը: Նշվածից հետևում է, որ նախնական դատական նիստի ընթացքում դատարանի կողմից կատարման ենթակա գործողությունների իրականացման արդյունքում գործը քննող դատավորի համար բացահայտվում են գործի այն հանգամանքները, որոնք անհրաժեշտ են վեճին, ըստ էության, լուծում տալու համար: Սույն գործով դատավոր Ա. Սմբատյանի կողմից առաջին ատյանի դատարանում նախնական դատական նիստի ժամանակ կատարվել են գործողություններ, որոնք ուղղված են եղել գործի, ըստ էության, քննության համար անհրաժեշտ հիմքեր ստեղծելուն և դատավորի մոտ ողջամտորեն կարող էր ձևավորել նախնական կարծիք գործի,

ըստ էության, լուծման վերաբերյալ: Ուստի հաշվի առնելով դատավոր Ա. Սմբատյանի՝ ստորադաս դատական ատյանում գործի քննությանն ունեցած մասնակցության բնույթը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոհիշյալ հանգամանքն օբյեկտիվորեն կարող էր կասկածներ հարուցել վերադաս ատյանում դատավոր Ա. Սմբատյանի անաչառության վերաբերյալ, հետևաբար սույն գործով առկա է եղել դատավոր Ա. Սմբատյանի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու հիմք:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատավարական իրավունքի նորմերը համարվում են խախտված կամ սխալ կիրառված, եթե առկա է նույն օրենսգրքի 365-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ակտը բոլոր դեպքերում ենթակա է բեկանման, եթե՝ դատարանը գործը քննել է ոչ օրինական կազմով, այդ թվում՝ այնպիսի դատավորի կողմից, ով պարտավոր էր ինքնաբացարկ հայտնել:

Վերոգրյալի հիման վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը, հիմնավոր համարելով բողոք բերած անձի փաստարկներն առ այն, որ դատավոր Ա. Սմբատյանը սեփական նախաձեռնությամբ պարտավոր էր ինքնաբացարկ հայտնել, արձանագրում է, որ սույն գործով առկա է դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմք, այն է՝ վերաքննիչ բողոքը քննվել է ոչ օրինական կազմով, որպիսի պայմաններում բողոքի, ըստ էության, քննության արդյունքում արված հետևությունները ևս օրինական համարվել չեն կարող, ուստի Վճռաբեկ դատարանը չի անդրադառնում վճռաբեկ բողոքի՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված այլ խախտումների վերաբերյալ փաստարկների գնահատմանը:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի և 390-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և գործը նույն դատարան նոր քննության ուղարկելու համար:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 101-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարան բողոք բերելու և բողոքի քննության հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են [ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ] գլխի կանոններին համապատասխան:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին նպատակահարմար չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ծախսերի բաշխման հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.07.2018 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան՝ նոր քննության:
2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:
3. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի դեկտեմբերի

24-ին ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում քննության առնելով չհ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 20-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Գևորգ Աղվանի Մանգասարյանի պաշտպան Համլետ Դավթյանի վճռարեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2017 թվականի մարտի 25-ին չհ քննչական կոմիտեի զինվորական քննչական գլխավոր վարչության առաջին կայագորային քննչական բաժնում չհ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է թիվ 90956017 քրեական գործը:

2017 թվականին մարտի 31-ին Գևորգ Մանգասարյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել չհ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2017 թվականի մայիսի 31-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի նոյեմբերի 10-ի դատավճռով Գ.Մանգասարյանին չհ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքը վերադրվել է չհ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Գ.Մանգասարյանը մեղավոր է ճանաչվել չհ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և չհ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով: չհ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի ժամկետով, իսկ չհ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ ազատազրկում՝ 3 (երեք) ամիս ժամկետով:

Չհ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով սահմանված կարգով՝ պատիժները լրիվ գումարելու միջոցով, Գ.Մանգասարյանի նկատմամբ վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի 3 (երեք) ամիս ժամկետով՝ պատժի ժամկետի մեջ հաշվակցելով արգելանքի տակ գտնվելու ժամկետը՝ 3 (երեք) օրը: Գ. Մանգասարյա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նի նկատմամբ նշանակված պատիժը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա պայմանականորեն չի կիրառվել, և սահմանվել է փորձաշրջան 2 (երկու) տարի ժամկետով:

3. Վերոնշյալ դատավճռի դեմ վերաքննիչ բողոքներ են բերել մեղադրողը և ամբաստանյալի պաշտպան Հ.Դավթյանը:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան)՝ 2018 թվականի մարտի 20-ի որոշմամբ պաշտպանի բողոքը մերժվել է, իսկ մեղադրողի բողոքը բավարարվել մասնակի. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի նոյեմբերի 10-ի դատավճիռը բեկանվել և փոփոխվել է, Գ.Մանգասարյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ ազատազրկում՝ 3 (երեք) ամիս ժամկետով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով սահմանված կարգով՝ պատիժները լրիվ գումարելու միջոցով, Գ.Մանգասարյանի նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի 3 (երեք) ամիս ժամկետով: Պատժի ժամկետի մեջ հաշվակցելով Գ.Մանգասարյանի արգելանքի տակ գտնվելու 3 (երեք) օրը՝ նրա նկատմամբ վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի 2 (երկու) ամիս 27 (քսանյոթ) օր ժամկետով:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 20-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Գ.Մանգասարյանի պաշտպան Հ.Դավթյանը բերել է վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի հուլիսի 20-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Գ.Մանգասարյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրել այն բանի համար, որ «(...) [Ն] ա, հանդիսանալով ՊԸ 46677 զորամասի 3-րդ տանկային զումարտակի 9-րդ տանկային վաշտի 2-րդ դասակի նշանառու օպերատոր, ժամկետային զինծառայող, կոչումով շարքային, 2017թ. մարտի 12-ի ժամը 18:00-ից մինչև մարտի 13-ի ժամը 18:00-ն ընդգրկված լինելով նույն զումարտակի ներքին վերակարգում՝ որպես զումարտակի օրապահ, մարտի 13-ին՝ ժամը 08:15-ի սահմաններում, նույն զումարտակի զորանոցի դռան վանդակաճաղերի արանքով շեռքը մրցնելով ներս և բացելով զինանոցում գրվելող արձանակների պահանս չկողպված արկղը՝ այնրեղից հասիշտակել է նույն վաշտի հրամանատար, ավագ լեյտենանտ Նարեկ Եղիշեի Դանիելյանին ամրակցված, հրագեն հանդիսացող, «Մակարով» տեսակի «ԿԳ-3048» համարի արձանակը, որը տեղափոխելով և նույն զորամասի սպորտավանի տարածքում հողի տակ բաքցնելով՝ սպորիների պահել է մինչև 2017թ. մարտի 23-ը, իսկ նշված օրը՝ ժամը 20:00-ի սահմաններում, երբ արդեն արձանակի հասիշտակման փաստը հայտնի էր դարձել զորամասի հրամանատարությանը և իրավապահ մարմիններին, գիտակցելով իր կողմից կատարած արարքները բացահայտվելու անհուսափելիությունը, չհասցնելով դրա պատահական գրեցիլը՝ հանել է բաքցված տեղից և հանձնել զորամասի հրամանա-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

փարությունը»¹:

6. Առաջին ատյանի դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «(...) Դատարանը գտնում է, որ Գևորգ Մանգասարյանի արարքը հանդիսանում է հրազենի հափշտակության փորձ և այն պետք է վերադարձվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Այսպես, Դատարանը (...) գտնում է, որ սպացուցված է, որ Գևորգ Մանգասարյանը (...) գումարտակի զորանոցի դռան վանդակաճաղերի արանքով ձեռքը մորցնելով ներս և բացելով զինանոցում գրկվող արթնանակների պահման չկողպված արկերը և այնպես վերցնելով «Մակարով» տեսակի «ԿԳ-3048» համարի արթնանակը, ըստ էության փորձել է հափշտակել այն: Մակայն իր հանցավոր մտադրությունը ավարտին չի հասցրել, քանի որ նրան այդպես էլ չի հաջողվել հրազենը դուրս հանել զորամասի փարածքից:

Դատարանի համոզմամբ զորամասի զինանոցից զենքի հափշտակությունը չի կարող ավարտված համարվել, քանի դեռ զենքը չի հանվել զորամասի փարածքից: Դատարանի նման հերևությունը պայմանավորված է նրանով, որ զորամասի փարածքը պաշտպանված է պարիսպով, զորամասի մուտքը և ելքը գրկվում է մշտական հսկողության տակ: Նման պայմաններում զենքը զորամասի փարածքից ապօրինի դուրս հանելը իրենից լուրջ բարդություն է ներկայացնում և մինչև այն դուրս չհանվի զորամասի փարածքից, հանցավորը մշտապես գրկվում է բացահայտվելու՝ բռնվելու իրական առկա «վրանգի» ներքո: Նման պայմաններում թե օբյեկտիվորեն, թե հանցավորի սուբյեկտիվ ընկալման առումով, հանցագործություն իրականացնող անձն ազատորեն չի րևոթնում և չի րիրապելում հափշտակության առարկա հանդիսացող զենքը և շարունակում է գրկվել հանցագործության կատարման փուլում:

Դատարանը գտնում է, որ հիմնագործի է պաշտպանական կողմի այն փաստարկը, որ Գևորգ Մանգասարյանի արարքը չի կարող որակվել որպես հափշտակություն, քանի որ Գևորգ Մանգասարյանը զինանոցից հրազենը «վերցրել» է ավագ լեյտենանտ Նարեկ Եղիշեյի Դանիելյանին վարություն անելու շարժառիթով: Դատարանը գտնում է, որ պաշտպանական կողմի ներկայացված վարկածը, որ Գ. Մանգասարյանը զինանոցից հրազենը «վերցրել» է ավագ լեյտենանտ Նարեկ Եղիշեյի Դանիելյանին վարություն անելու շարժառիթով արժանահավատ չէ, քանի որ Գևորգ Մանգասարյանը որևէ լուրջ պատճառ չի նշում, որը կարող էր հիմք հանդիսանալ իր կողմից Նարեկ Դանիելյանի նկատմամբ վրեժի կամ արելության զգացումով լցվելու և դրանից ելնելով նման արարք կատարելու համար:

(...)

Դատարանը գտնում է, որ Գևորգ Մանգասարյանի արարքը պարունակում է հրազեն ապօրինի պահելու հանցակազմի բոլոր հարկանիշները և առկա չէ քրեական պարասխանարվությունը բացառող հանգամանք հանդիսացող հրազենի կամուրջի հանձնումը:

(...)

Գևորգ Մանգասարյանը զենքի թաքստոցը բացահայտելուն աջակցել է այն ժամանակ, երբ բացահայտված է եղել զինանոցից զենքի անհայտանալու հանգամանքը և զորամասի հրամանատարությունն ու իրավասպահ մարմինները սկսել են որոնողական աշխատանքների կատարումը, որպիսի պայմաններում զորամասի փարածքում թաքցված զենքը կարող էր հայտնաբերվել, իսկ կատարված հանցագործությունը բա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

¹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, թերթեր 105-106:

ցահայրվել: Նման իրավիճակում Գևորգ Մանգասարյանի կողմից զենքի թաքստոցը ցույց տալը չի կարող զնահարվել, որպես զենքի կամուփին հանչնում, քանի որ նրա այդ գործողությունը թելադրված է ոչ թե իր ազատ կամքով, այլ իրավապահ մարմինների գործողություններով և իրադրությամբ: Սակայն կարող է զնահարվել որպես հանցագործության բացահայրման գործում ցուցաբերած աջակցություն, ինչը հանդիսանում է ոչ թե քրեական պարասխանարվությունից ազատվելու հիմք, այլ Գևորգ Մանգասարյանի արարքի և նրա անչի հանրային վրանգավորությունն էսպես իջեցնող՝ մեղմացնող հանգամանք, ինչը պետք է հաշվի առնվի նրան պարծի և պարասխանարվության ենթարկելու հարցերը քննարկելիս:

(...)

Անդրադառնալով ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի կատարած հանցագործության համար պարասխանարվության և պարծի հարցերին, Դատարանը արձանագրում է հետևյալը. ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի անչը բնութագրող վրյալներ են գորամասի հրամանարարության կողմից դրական կողմերով բնութագրվելը, նախկինում արարավորված՝ դարասպարված չլինելը: Դատարանը գրնում է, որ Գևորգ Մանգասարյանի կողմից կատարած արարքների պարասխանարվությունն ու պարիժը մեղմացնող հանգամանքներ են կատարածի համար զղջալը և հանցագործության բացահայրմանը սկիբիվորեն աջակցելը: Վերը նշված անչը բնութագրող, պարասխանարվությունն ու պարիժը մեղմացնող հանգամանքները Գևորգ Մանգասարյանի կատարած բոլոր արարքներով էլ առկա են: Գևորգ Մանգասարյանի պարասխանարվությունն ու պարիժը ծանրացնող հանգամանքներ առկա չեն:

(...)

Դատարանը, հաշվի առնելով ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի կատարած արարքի՝ հանրության համար վրանգավորության աստիճանը և բնույթը, այդ թվում՝ հանցագործության կատարման հանգամանքները ու նրա գործողությունների վրանգավորության աստիճանը, նրա անչը բնութագրող և պարասխանարվությունն ու պարիժը մեղմացնող վերը նշված հանգամանքները, պարասխանարվությունը և պարիժը ծանրացնող հանգամանքների բացակայությունը, ինչպես նաև այն, որ նա, չլինելով կալանավորված՝ չի խուսափել քննությունից ու դարից և չի կատարել այլ հանցավոր արարքներ, հանգում է այն հետևության, որ ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի ուղղվելը հնարավոր է առանց նրա կողմից ազատագրկման շնով նշանակված պարիժը կրելու, այսինքն՝ կիրառելի է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը (...)²:

7. Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «(...) Վերաքննիչ դատարանը (...) գրնում է, որ ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի արարքը՝ որպես հրագենի հասիշրակության փորձ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հոդվածի 1-ին մասով վերատրակելու մասին Առաջին ստյանի դատարանի հետևությունները հիմնավոր չեն:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը (...) արձանագրում է, որ Գևորգ Մանգասարյանն ստրճանակը զինանոցում գրնվող արկղից հանելուց, գորամասի տարածքում գրնվող ստորտավանում հողի տակ թաքցնելուց հետո այն շուրջ 10 օր սպօրիների պահել է այնտեղ: Այդ ընթացքում Գևորգ Մանգասարյանը կարող էր ստրճանակը հանել թաքցված

² Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 95-104:

րեղից, օգտագործել կամ գործադրել գորամասի փարածքում կամ դուրս բերել գորամասից: Այսինքն, Գևորգ Մանգասարյանը նշված գործողությունները կատարելու իրական հնարավորություն ունեցել է, հերևաբար արրճանակը րևօրհնելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ունեցել:

Վերոգրյալի հիման վրա վերաքննիչ դատարանը հանգում է հերևության, որ Գևորգ Մանգասարյանի կողմից արրճանակը զինանոցի արկղից հանելը, այն գորամասի սպորրավան րեղափոխելը և այնրեղ բաքցնելը հրազենի ավարրված հափշրակություն է: Հերևաբար՝ Առաջին արյանի դատարանի հերևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանին մեղասգրված արարքը պերք է վերատրակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-238-րդ հողվածի 1-ին մասով, հիմնավորված չեն:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր չի համարում պաշրպանի վերաքննիչ բողքի փաստարկն առ այն, որ գործով առկա չէ փաստական հանգամանք, որ Գևորգ Մանգասարյանը գործել է շահաղիբական նպատակով, և գրևում է, որ Առաջին արյանի դատարանն իրավագիորեն Գևորգ Մանգասարյանի կողմից Նարեկ Դանիելյանին վարություն անելու շարժառիթով զինանոցից հրազեն «վերցնելու» հանգամանքը համարել է անարժանահավատ:

(...)

Վերաքննիչ դատարանն արչանագրում է, որ գործով չեռք բերված սպացույցներով հիմնավորվել է, որ Գևորգ Մանգասարյանը րաս օրից ավելի ժամանակով հրազեն հանղիսացող «Մակարով» րեսակի արրճանակն սպօրինի պահել է գորամասի սպորրավանի փարածքում, այն գորամասի հրամանատարությանը հանչնել է, երբ արղեն արրճանակի հափշրակման փասրք հայրնի էր դարչել գորամասի հրամանատարությանը և իրավապահ մարմիններին, այսինքն, դա արել է բացահայրվելու մրավախությունից դրղված, այդ որոշումը չի եղել ազար և զիրակցված ընրրության արղյունը, հերևաբար հանչնումը կամովին համարվել չի կարող, և ամբաստանյալը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հողվածի 5-րդ մասի հիմքով քրեական պարասխանարվությունից ազարման ենթակա չէ: Այս պայմաններում Առաջին արյանի դատարանն իրավագիորեն նշված հանգամանքը դիրել է որպես պարասխանարվությունը մեղմացնող հանգամանք՝ հանցագործության բացահայրմանն ակրիվորեն աջակցելը:

(...)

Վերաքննիչ դատարանն արչանագրում է, որ Գևորգ Մանգասարյանին մեղասգրված արարքները ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հողվածի 2-րդ մասի իմասրով նվազ կարևոր դիրարկելու և հանցագործություն չհամարելու պայմաններն առկա չեն, քանի որ դրանք պարունակում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ և 235-րդ հողվածների 1-ին մասերով նախարեաված հանցակազմերի հարկանիչներ և ներկայացնում են հասարակական վրանգավորություն:

Այս առումով վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր է համարում պաշրպանի վերաքննիչ բողքի դեմ ներկայացված պարասխանում նշված պարճառաբանությունն այն մասին, որ Գ. Մանգասարյանի կատարած արարքների հանրային վրանգավորությունը կայանում է նրանում, որ նշված հրազենը դրվել է սպօրինի շրջանառության մեջ, շուրջ 10 օր դուրս մնացել հսկրղությունից, նպատարավոր պայմաններ արեղծել դրա օգտագործմամբ հանցավոր արարքների կատարման համար՝ իրական վրանգ արեղծելով մարղկանց կյանքի և առողջության համար: Այս վրանգն առկա լինելու

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

մասին խոսում է նաև այն հանգամանքը, որ մինչև զորամասի հրամանատարությունը հրազենի անհետարցման փաստը հայրնի դառնալը Գ.Մանգասարյանն այն կամովին հանձնելու մտադրություն չի ունեցել, այլ դա կատարել է միայն դեպքի մասին հրամանատարությանը հայրնի դառնալու օրը, այն էլ բացահայտվելու մտավախությունից դրդված:

(...)

Քննության առնելով ամբաստանյալ Գևորգ Մանգասարյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կիրառման հնարավորության և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով ամրագրված պարժի նպատակների իրացվելիության հարցերը, վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ Առաջին արյանի դատարանը Գևորգ Մանգասարյանի նկատմամբ նշանակված պարժի պայմանականորեն չկիրառելու մասին որոշում կայացնելիս պարզանք գնահատման չի ենթարկել կատարված արարքների հանրային վրանգավորության աստիճանը և բնույթը, գործի կոնկրետ հանգամանքները:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ (...) առաջին արյանի դատարանի 2017 թվականի նոյեմբերի 10-ի դատավճիռը պետք է բեկանել և փոփոխել՝ Գևորգ Մանգասարյանին մեղավոր ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասերով, և նշանակված ազատազրկման շնով պարժի թողնել կրելու՝ առանց ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կիրառման (...)»³:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքաբերի կարծիքով Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի էական խախտումներ՝ արդյունքում կայացնելով ապօրինի և անհիմն դատական ակտ:

Մասնավորապես բողոքաբերն ընդգծել է, որ հափշտակությանը բնորոշ է ինչպես ապօրինի, այնպես էլ անհատույց և շահադիտական նպատակներով գույք ձեռք բերելը, մինչդեռ Գ.Մանգասարյանի արարքում շահադիտական դրդումները բացակայում են, հետևաբար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածը բացակայում է: Ուստի անհրաժեշտ է պարզաբանել՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածում «հափշտակություն» հասկացությունն արդյո՞ք պետք է այլ բովանդակություն ունենա, քան սահմանվել է Վճռաբեկ դատարանի՝ Գ. Դլիջյանի վերաբերյալ որոշմամբ: Վճռաբեկ դատարանը պետք է նաև պարզաբանի՝ արդյո՞ք կարելի է ավարտված հանցագործություն համարել զենքի հափշտակությունը, եթե այն թաքցվել է զորամասի տարածքում, այդ տարածքը սահմանափակ է, իսկ ելումուտը վերահսկվում է:

Բացի այդ, ըստ բողոք բերած անձի՝ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը հակասում է Վճռաբեկ դատարանի՝ Հ. Բաղդասարյանի վերաբերյալ որոշմամբ արտահայտած իրավական այն դիրքորոշմանը, որ երբ իշխանությունները տեղյակ են կոնկրետ անձի մոտ նշված առարկաների առկայության մասին և առաջարկում են հանձնել դրանք, հանձնումը կամովին համարվել չի կարող: Սույն գործով Գ.Մանգասարյանի մոտ զենքի առկայության մասին իրավապահ մարմինները տեղյակ չեն եղել, ուստի զենքի հափշտակման փաստը հայտնի դառնալը և բացահայտվելու մտավախությունից

³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 171-181:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դրված գեներ ինքնակամ հանձնելը չպետք է արդյոք դիտարկվի որպես գեների կամու-
վին հանձնում:

Միևնույն ժամանակ բողոքի հեղինակը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը պետք է
դեկլարավեր Վճռաբեկ դատարանի կողմից *Ն. Արմենակյանի* վերաբերյալ որոշմամբ
արտահայտված իրավական դիրքորոշումներով, քանի որ փաստական հանգամանք-
ները նույնաման են, մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը գործի վարույթը կարճելու փո-
խարեն արձանագրել է, որ Գ.Մանգասարյանին մեղաագրված արարքները ներկայաց-
նում են հասարակական վտանգավորություն:

9. Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ Գ.Մանգասարյանը հանցանք կատարել է
առաջին անգամ, նրան մեղաագրվող արարքները դասվում են միջին ծանրության հան-
ցանքների շարքին, վերջինս բնութագրվում է դրական, խոստովանել է արարքների կա-
տարումը, ինքնակամ հանձնել է գեները, պատասխանատվությունը և պատիժը ծան-
րացնող հանգամանքներ առկա չեն: Հետևաբար՝ նշանակված պատիժը պայմանա-
կանորեն չկիրառելն անբույլատրելի ճանաչելով՝ Վերաքննիչ դատարանը բույլ է տվել
նյութական իրավունքի էական խախտում:

10. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոքաբերը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դա-
տարանի՝ 2018 թվականի մարտի 20-ի որոշումը և կարճել քրեական գործի վարույթը,
կամ փոփոխել այն՝ կիրառելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը, կամ օրինա-
կան ուժ տալ Առաջին ստյանի դատարանի՝ 2017 թվականի նոյեմբերի 10-ի դատավճ-
ռին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդ-
վածով նախատեսված՝ գեներ, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սար-
քեր հափշտակելու կամ շորթելու հանցակազմի հատկանիշների մեկնաբանման կա-
պակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու խնդիր: Ուստի
Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արտահայտել իրավական դիրքորո-
շումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ մնաց գործերով դատա-
կան պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը
հետևյալն է. հիմնավոր՞ են արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն այն մա-
սին, որ Գ.Մանգասարյանի արարքում առկա են գեների ավարտված հափշտակության
հատկանիշներ:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է
նախատեսում հրազեն, դրան համալրող ղետալներ, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր
կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելու կամ շորթելու համար:

Մեջբերված նորմը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել *Դ. Միսիդյանի*
վերաբերյալ որոշման շրջանակներում՝ ի թիվս այլնի արձանագրելով հետևյալը. «(...) [*Հ*]
անցակազմի անմիջական օբյեկտը հրազենի և հողվածում նշված այլ առարկա-
ների շրջանառության համար սահմանված կարգը խախտելու հետ կապված՝ անչի և
հասարակության անվտանգության սպառնալուծմանն ուղղված հասարակական հարա-
բերություններն են: Լրացուցիչ օբյեկտ են հանդիսանում սեփականության հարաբե-
րությունները:

Հանցակազմի առարկա են հրազենը, ինչպես նաև հողվածում նշված մյուս առար-
կաները (հրազենին համալրող ղետալները, ռազմամթերքը, պայթուցիկ նյութերը կամ

պայթուցիկ սարքերը) (...)»⁴:

Քննարկվող հանցագործությունն օբյեկտիվ կողմից կատարվում է հափշտակու-
թյան կամ շորթման միջոցով:

13. Հափշտակության՝ որպես սեփականության դեմ ուղղված հանցագործության
հասկացությանը Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է իր նախկինում կայացված
որոշումների շրջանակներում՝ այն բնորոշելով որպես ուրիշի գույքն ապօրինի, անհա-
տույց, շահադիտական նպատակով վերցնելը կամ այն հանցավորինը կամ այլ անձի-
նը դարձնելը, եթե հանցավորն այդ գույքը տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական
հնարավորություն է ունեցել⁵:

Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է հափշտակության պարտադիր հատ-
կանիշները, որոնցից որևէ մեկի բացակայությունը ենթադրում է անձի արարքում
հափշտակության ցանկացած եղանակի բացակայություն: Մասնավորապես օբյեկ-
տիվ կողմից այն դրսևորվում է ուրիշի գույքն *ապօրինի և անհատույց վերցնելով* կամ
հանցավորինը կամ այլ անձինը *դարձնելով* (կախված նրանից, թե որ եղանակով է կա-
տարվում), իսկ սուբյեկտիվ կողմից՝ *շահադիտական դրդումներով*, հետևաբար՝ միայն
ուղղակի դիտավորությամբ: Հափշտակությունը համարվում է ավարտված, եթե հան-
ցավորն այդ գույքը տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ու-
նեցել (բացառությամբ ավազակության, որը նկարագրված է ձևական հանցակազմով):

Հափշտակության առարկան գույքն է՝ այն իրը (առարկան), որում արտացոլվում
է մարդկային աշխատանք և որն իրենից նյութական արժեք է ներկայացնում, ինչպես
նաև դրամական միջոցները, արժեթղթերն ու գույքային իրավունքները:

14. Միևնույն ժամանակ սահմանափակ շրջանառության կամ շրջանառությունից
հանված որոշ առարկաների հափշտակության դեպքում սահմանվում է պատասխա-
նատվության տարբերակված կարգ: Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է հափշ-
տակության այնպիսի հատուկ տեսակներին, ինչպիսիք են զենքի, ռազմամթերքի,
պայթուցիկ նյութերի կամ պայթուցիկ սարքերի (238-րդ հոդված), ռադիոակտիվ նյու-
թերի (234-րդ հոդված), թմրամիջոցների կամ հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի
(269-րդ հոդված) հափշտակությունը և այլն: Նշված առարկաների հափշտակությունն
օժտված է առավել բարձր հանրային վտանգավորությամբ, քանի որ դրանց ապօրինի
շրջանառության դեպքում նախ և առաջ վտանգվում են անձի և հասարակության ան-
վտանգության, բնակչության առողջության պաշտպանությանն ուղղված հասարակա-
կան հարաբերությունները, ուստի վերոնշյալ հանցանքների համար նախատեսված է
ավելի խիստ պատասխանատվություն, քան սեփականության դեմ ուղղված հանցա-
գործությունների:

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածով նախատեսված՝ զեն-
քի, ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութերի կամ պայթուցիկ սարքերի հափշտակությա-
նը (այսուհետ՝ զենքի հափշտակություն)՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այն
ընդգրկված է հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործություննե-
րի շարքում: Նշված առարկաների ապօրինի շրջանառության դեպքում առաջնային
վնասվում են անձի, հասարակության և պետության կենսական շահերի պաշտպան-
վածությունն ապահովող հասարակական հարաբերությունները, իսկ սեփականության

⁴ Տե՛ս *Դավիթ Միմիոյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 16-ի թիվ
ԵԷԴ/0122/01/13 որոշման 23-րդ կետը:

⁵ Տե՛ս *Դ. Դամբարյանի և մյուսների* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 թվականի սեպտեմբերի
13-ի թիվ ԵԿԴ/0087/01/12 որոշման 31-րդ կետը, *Գրիգոր Ղլիշյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ
դատարանի՝ 2015 թվականի փետրվարի 27-ի թիվ ԳԴ-5/0005/01/14 որոշման 12-րդ կետը:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հարաբերությունները մղվում են երկրորդ պլան՝ հանդես գալով որպես հանցագործության լրացուցիչ օբյեկտ:

14.1. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 13-րդ և 14-րդ կետերում կատարված վերլուծությունը և հաշվի առնելով հափշտակության վերոնշյալ տեսակների առանձնահատկությունները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքում պարտադիր հանդիսացող և Վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված հափշտակության որոշ հատկանիշներ չեն կարող պարտադիր դիտարկվել հափշտակության հատուկ տեսակների, այդ թվում՝ զենքի հափշտակության դեպքում:

Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է հափշտակությունների՝ անհատույց լինելուն և շահադիտական դրդումներով կատարելուն: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ վերոնշյալ հատկանիշներն առավել բնութագրական են գույքի հափշտակություններին՝ որպես սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների: Այսպես՝ հանցավորը, հափշտակելով ուրիշի գույքը, ձգտում է նյութական օգուտ ստանալ՝ առանց դրա դիմաց հատուցում կատարելու՝ դրանով իսկ վնաս պատճառելով գույքի սեփականատիրոջը կամ այլ օրինական տիրապետողին: Այլ կերպ՝ նյութական շահ ստանալն այն հիմնական մղիչ ուժն է, որը դրդում է հանցավորին հափշտակելու ուրիշի գույքը՝ փոխարենը չկատարելով դրա դիմաց որևէ փոխհատուցում:

Ինչ վերաբերում է զենքի հափշտակությանը, ապա նյութական շահ ստանալը միշտ չէ, որ կարող է ընկած լինել հանցանքի կատարման հիմքում: Շահադիտական դրդումների բացակայությունը չի փոխում կատարված արարքի բնույթը, չի նվազեցնում հանցագործության հանրային վտանգավորությունը, հետևաբար դրա՝ որպես պարտադիր հատկանիշ դիտարկվելու պարագայում արհեստականորեն կենդացվեն հանցակազմի սահմանները: Այսպես՝ զենքի կամ այլ առարկաների հափշտակության դեպքում խախտվում է դրանց շրջանառության օրենքով սահմանված կարգը՝ իրական սպառնալիք ստեղծելով անձի և հասարակության անվտանգության համար՝ անկախ նրանից հանցավորը շահադիտական նպատակներ է հետապնդել, թե ոչ:

15. Ինչ վերաբերում է հափշտակությունների օբյեկտիվ կողմը բնութագրող հատկանիշներին, ապա դրանք վերաբերելի են նաև զենքի հափշտակությանը: Մասնավորապես օբյեկտիվ կողմից այն դրսևորվում է հափշտակության եղանակներից որևէ մեկով և ավարտված է համարվում այն պահից, երբ հանցավորը հափշտակված զենքը տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ունեցել (բացառությամբ ավազակության):

Տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորության մասին կարող է խոսք գնալ միայն այն դեպքում, երբ անձը հնարավորություն ունի ազատորեն, իր հայեցողությամբ վարվելու հափշտակված զենքի հետ, որոշելու դրա «ճակատագիրը», ինչպես նաև ցանկացած ժամանակ օգտագործելու այն ըստ նպատակի: Հափշտակության ավարտման պահը ճիշտ որոշելու համար անհրաժեշտ է մանրամասն վերլուծության ենթարկել գործի բոլոր հանգամանքները՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, հանցավորի դիտավորության ուղղվածությունը, նպատակն ու շարժառիթը, հանցագործության կատարման վայրն ու ժամանակը, ինչպես նաև գործի լուծման տեսանկյունից նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

16. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Գ.Մանգասարյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, 2017 թվականի մարտի 13-ին՝ ժամը 08:15-ի սահմաններում, դռան վանդակաճաղերից ձեռքը մտցնելով ներս և բա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ցելով զինանոցում գտնվող ատրճանակների պահման չկողպված արկղը, այնտեղից հափշտակել է նույն վաշտի հրամանատար, ավագ լեյտենանտ Նարեկ Դանիելյանին ամրակցված, հրագեն հանդիսացող «Մակարով» տեսակի «ԿԳ-3048» ատրճանակը, որը տեղափոխելով և նույն զորամասի սպորտավանի տարածքում հողի տակ թաքցնելով՝ ապօրինի պահել է մինչև 2017 թվականի մարտի 23-ը⁶:

Առաջին ատյանի դատարանն արձանագրել է, որ նախաքննության մարմինը, Գ.Մանգասարյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք առաջադրելով, արարքի իրավական որակման հարցում սխալ եզրահանգման է եկել: Մասնավորապես Գ.Մանգասարյանը *փորձել է* հափշտակել «Մակարով» տեսակի ատրճանակը, սակայն հանցավոր մտադրությունն *ավարտին չի հասցրել*, քանի որ նրան չի հաջողվել հրագենը դուրս հանել զորամասի տարածքից: Առաջին ատյանի դատարանն ընդգծել է, որ զորամասի զինանոցից գեների հափշտակությունը չի կարող ավարտված համարվել, քանի դեռ գեները չի հանվել զորամասի տարածքից⁷:

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին արձանագրել է, որ ատրճանակը զինանոցում գտնվող արկղից հանելուց, զորամասի տարածքում գտնվող սպորտավանում հողի տակ թաքցնելուց հետո, Գ.Մանգասարյանն այն շուրջ 10 օր ապօրինի պահել է այնտեղ: Այդ ընթացքում վերջինս կարող էր ատրճանակը հանել թաքցված տեղից, օգտագործել կամ գործադրել զորամասի տարածքում կամ դուրս բերել զորամասից, այսինքն՝ ատրճանակը տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ունեցել⁸:

17. Նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 12-15-րդ կետերում կատարված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հիմնավոր են Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն առ այն, որ ամբաստանյալ Գ.Մանգասարյանի արարքում առկա են գեների ավարտված հափշտակության հատկանիշներ: Այսպես՝ ամբաստանյալը, ապօրինի վերցնելով «Մակարով» տեսակի ատրճանակը, այն տեղափոխելով և նույն զորամասի սպորտավանի տարածքում թաքցնելով հողի տակ և այդ կերպ տաս օր շարունակ ապօրինի պահելով, իրական հնարավորություն է ունեցել առնվազն այն օգտագործելու սեփական հայեցողությամբ:

Հետևաբար, անհիմն են Առաջին ատյանի դատարանի այն դատողությունները, որ զորամասի զինանոցից գեների հափշտակությունը չի կարող ավարտված համարվել, քանի դեռ գեները չի հանվել զորամասի տարածքից: Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ յուրաքանչյուր դեպքում, երբ հափշտակությունը կատարվում է պահպանվող օբյեկտի տարածքում, որոշելու համար՝ առկա են անձի արարքում ավարտված հափշտակության հատկանիշներ, թե ոչ, անհրաժեշտ է նախ և առաջ գնահատման ենթարկել հանցավորի դիտավորությունը, նպատակն ու շարժառիթը, հափշտակված գույքի բնույթը, հանցանքը կատարելու վայրն ու ժամանակը և էական նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

Վերոշարադրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն այն մասին, որ Գ.Մանգասարյանի արարքում առկա են գեների ավարտված հափշտակության հատկանիշներ, հիմնավոր են:

18. Անդրադառնալով բողոքաբերի այն փաստարկին, որ Գ.Մանգասարյանի արարքում շահադիտական դրդումները բացակայել են, հետևաբար ՀՀ քրեական օրենսգրքի

⁶ Տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը:

⁷ Տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը:

⁸ Տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը:

238-րդ հոդվածը ևս բացակայում է, Վճռաբեկ դատարանն իր համաձայնությունն է արտահայտում ստորադաս դատարանների այն դիրքորոշմանը, որ պաշտպանության կողմի այն վարկածը, որ Գ.Մանգասարյանը վատություն անելու շարժառիթով է զինանոցից վերցրել հրագեներ, արժանահավատ չէ: Մինևույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով սույն որոշման 14.1-րդ կետում կատարված վերլուծությունը, ընդգծում է, որ զենքի հափշտակության դեպքում հանցանքի կատարման շարժառիթը կարող է տարբեր լինել, ինչը որևէ կերպ չի ազդում արարքի իրավական գնահատականի վրա:

Ինչ վերաբերում է Գ. Մանգասարյանի կողմից զենքը կամուփին հանձնելու, Ն. Արմենակյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի քիվ ԵԿԳ/0231/01/14 որոշումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ կիրառելի լինելու, ինչպես նաև ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու անհրաժեշտության վերաբերյալ բողոքի հեղինակի փաստարկներին, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրանք հիմնավոր չեն, և Վերաքննիչ դատարանը վերոնշյալ հարցերի կապակցությամբ եկել է ճիշտ եզրահանգման:

19. Այսպիսով, հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ կատարված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտն օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված: Այլ կերպ՝ Վերաքննիչ դատարանը կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, ուստի անհրաժեշտ է այն թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

20. Վերոգրյալի հետ մեկտեղ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Գ. Մանգասարյանի նկատմամբ կիրառելի է «Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-ամյակի և Հայաստանի առաջին հանրապետության անկախության հռչակման 100-ամյակի կապակցությամբ քրեական գործերով համաներում հայտարարելու մասին» 2018 թվականի նոյեմբերի 1-ի ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ նաև Համաներման մասին օրենք) 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, որի համաձայն՝ «Համաներում հայտարարելով՝ պարժից ազալրել՝ (...) առավելագույնը չորս րարի ժամկետով ազալրությունից զրկելու հեղկապված պարժի դալրապարլրված անշանց»:

Համաներման մասին օրենքի 4-րդ հոդվածի 9-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ «Սույն օրենքի կալրարումը վերապահել (...) Հայասլրանի Հանրապետության վճռաբեկ դալրարանին՝ այն անշանց նկալրմամբ, որոնց վերաբերլրլ գործերով վճռաբեկ բողղբներն ընդունվել են Հայասլրանի Հանրապետության վճռաբեկ դալրարանի վալրոլլ»:

Նկատի ունենալով, որ Գ.Մանգասարյանի նկատմամբ վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի 2 (երկու) ամիս 27 (քսանյոթ) օր ժամկետով, ինչպես նաև քրեական գործի նյութերում բացակայում է Համաներման մասին օրենքի կիրառմանը խոչընդոտող որևէ հանգամանք, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Գ.Մանգասարյանին պետք է ազատել նշանակված պատիժը կրելուց:

Ելնելով վերոգրյալից և դեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 162-րդ, 163-րդ, 171-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Ամբաստանյալ Գևորգ Աղվանի Մանգասարյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 20-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. «Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-ամյակի և Հայաստանի առաջին հանրապետության անկախության հռչակման 100-ամյակի կապակցությամբ քրեական գործերով համաներում հայտարարելու մասին» 2018 թվականի նոյեմբերի 1-ի ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիման վրա Գևորգ Աղվանի Մանգասարյանին ազատել նշանակված պատժից:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2018 թվականի դեկտեմբերի

24-ին ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում քննության առնելով մեղադրյալ Ներսես Մանուկի Շիրինյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 5-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա. Հարությունյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2018 թվականի հունվարի 8-ին ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնի հետաքննության մարմնի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է թիվ 13151218 քրեական գործը:

2018 թվականի հունվարի 22-ին ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնի հետաքննության մարմնի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով և 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով հարուցվել է թիվ 13157618 քրեական գործը:

2018 թվականի փետրվարի 1-ին որոշում է կայացվել թիվ 13151218 քրեական գործը թիվ 13157618 քրեական գործին միացնելու մասին:

Բացի այդ, 2018 թվականի փետրվարի 14-ին ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով հարուցվել է թիվ 13169118 քրեական գործը:

2018 թվականի փետրվարի 28-ին որոշում է կայացվել թիվ 13169118 քրեական գործը թիվ 13157618 քրեական գործին միացնելու մասին:

2. 2018 թվականի փետրվարի 27-ին որոշում է կայացվել Ներսես Շիրինյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին:

Նույն օրը մեղադրյալ Ն. Շիրինյանի նկատմամբ՝ որպես խափանման միջոց է ընտրվել ստորագրություն չհեռանալու մասին, և հայտարարվել է հետախուզում:

2018 թվականի մարտի 3-ին Ն. Շիրինյանը հայտնաբերվել և ներկայացվել է վարույթն իրականացնող մարմնին ու նույն օրը նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

3. Նախաքննական մարմինը 2018 թվականի մարտի 26-ին միջնորդություն է ներկայացրել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան) թիվ 13157618 քրեական գործով մեղադրյալ Ն. Շիրինյանի նկատմամբ՝ որպես խափանման միջոց կալանավորումը 2 (երկու) ամիս ժամկետով կիրառելու մասին, որն Առաջին ատյանի դատարանի նույն օրվա որոշմամբ մերժվել է:

4. Առաջին ատյանի դատարանի վերոնշյալ որոշման դեմ բերված վերաքննիչ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան)՝ 2018 թվականի մայիսի 5-ի որոշմամբ մերժվել է, բողոքարկված դատական ակտը՝ թողնվել անփոփոխ:

5. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 5-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա. Հարությունյանը բերել է վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

6. Ն.Շիրինյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրանք է առաջադրել այն բանի համար, որ «(...) [Ն]ա, առանց իրացնելու նպատակի, իր անձնական օգուտգործման համար ապօրինի ձեռք է բերել և պահել խոշոր չափերով՝ 0.44 գրամ «Մերամֆեդրամին» տեսակի քմրամիջոց, որը 2017 թվականի դեկտեմբերի 29-ին հայտնաբերվել է ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնի ծառայողների կողմից:

Այսպես.

Ներսես Մանուկի Շիրինյանը քննությանը չպարզված ժամանակ և հանգամանքներում, անհայտ անձից, առանց իրացնելու նպատակի՝ իր գործածման համար, ապօրինի ձեռք բերելով խոշոր չափերով՝ 0.44 գրամ «Մերամֆեդրամին» տեսակի քմրամիջոց՝ հետագա գործածման համար պահել է իր մոտ:

2017 թվականի դեկտեմբերի 29-ին, ժամը 16:45-ի սահմաններում, Ներսես Մանուկի Շիրինյանը ԲՄՎ մակնիշի ավտոմեքենան Երևան քաղաքի Վարդանանց - Երվանդ Քոչար փողոցների խաչմերուկում՝ արգելված վայրում կայանելու հարցի շուրջ վիճաբանել է ոստիկանության ՊՊԾ գնդի աշխատակիցների հետ, սպա, դիմելով փախուստի, Վարդան Մամիկոնյանի արչանի մոտ գրպանից հանել է կրորից դրամապանակը և նետել գետնին: Դեպքի վայրի զննությամբ ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնի աշխատակիցները հայտնաբերել և վերցրել են կրորից դրամապանակը, որի մեջ առկա է եղել պոլիէթիլենային փաթեթ, խոշոր չափերով՝ 0.44 գրամ «Մերամֆեդրամին» տեսակի քմրամիջոց»¹:

7. Նախաքննության մարմնի՝ 2018 թվականի փետրվարի 27-ի որոշումներով Ն. Շիրինյանի նկատմամբ՝ որպես խափանման միջոց է ընտրվել չհեռանալու մասին ստորագրությունը² և հայտարարվել է հետախուզում³: 2018 թվականի մարտի 3-ին հետախուզման մեջ գտնվող Ն. Շիրինյանը բերման է ենթարկվել ՀՀ ոստիկանության Կենտ-

¹ Տե՛ս նյութեր, թերթեր 42-43:
² Տե՛ս նյութեր, թերթեր 44-45:
³ Տե՛ս նյութեր, թերթեր 46-47:

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րոնական բաժին⁴:

7.1. Հարցաքննության կանչելու վերաբերյալ ծանուցագրի համաձայն՝ Ն. Շիրինյանը հրավիրվել է քննիչի մոտ որպես մեղադրյալ հարցաքննության 2018 թվականի մարտի 6-ին՝ ժամը 09:00-ին: Հիշյալ ծանուցագրի վրա առկա է հետևյալ ձեռագիր գրառումը՝ «*չեմ կարող ներկա գրնվել և խնդրում եմ քննիչին՝ կանչել 10.03.2018 թ. [ստորագրություն]*»⁵:

Հարցաքննության կանչելու վերաբերյալ մեկ այլ ծանուցագրի համաձայն՝ Ն. Շիրինյանը հրավիրվել է քննիչի մոտ որպես մեղադրյալ հարցաքննության 2018 թվականի մարտի 15-ին՝ ժամը 14:30-ին: Հիշյալ ծանուցագրի վրա առկա է հետևյալ ձեռագիր գրառումը՝ «*սրացա օրինակը [ստորագրություն]*»⁶:

«Բերման ենթարկելու մասին» քննիչի որոշման համաձայն՝ պատշաճ ծանուցված, սակայն առանց հարգելի պատճառների հարցաքննության չներկայացած Ն.Շիրինյանին հարկ է բերման ենթարկել քննիչի մոտ՝ 2018 թվականի մարտի 20-ին, ժամը 13:00-ին⁷:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների քննչական բաժնի պետին հասցեագրված գրության համաձայն՝ Ն. Շիրինյանին հնարավոր չի եղել բերման ենթարկել քննչական բաժին, քանի որ բնակարանի դուռը գտնվել է փակ վիճակում⁸: Գրությանը կից ուղարկվել է մաս կազմված արձանագրությունը⁹:

Վերաքննիչ դատարանը թիվ 11339/18 գրությամբ ծանուցել է մեղադրյալ Ն. Շիրինյանին 2018 թվականի ապրիլի 9-ին՝ ժամը 15:30-ին, տեղի ունենալիք դատական նիստի մասին, սակայն փոստային ծրարը «չպահանջված» նշումով հետ է վերադարձվել¹⁰:

7.2. Թիվ ԵԴ/0684/01/18 քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Ներսես Շիրինյանին՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 2018 թվականի սեպտեմբերի 7-ին մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան: 2018 թվականի դեկտեմբերի 14-ին Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը Ն. Շիրինյանին նկատմամբ կիրառել է «Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-ամյակի և Հայաստանի առաջին հանրապետության անկախության հռչակման 100-ամյակի կապակցությամբ քրեական գործերով համաներում հայտարարելու մասին» 2018 թվականի նոյեմբերի 1-ի ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 5-րդ մասը և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով նրա նկատմամբ քրեական գործի վարույթը կարճել և քրեական հետապնդումը դադարեցրել է¹¹:

8. Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտում արձանագրվել է հետևյալը. «*Համաձայն նախաքննության մարմնի ներկայացված միջնորդության և դրան կից փաստաթղթերի ակնհայտ է դառնում, որ մեղադրյալ Ն. Շիրինյանը բնակության հասցեից չի բացակայում, հայրնի է նրա գրնվելու վայրը, միջնորդությանը կից փաստաթղթերում առկա չէ հավաստագիր այն մասին, որ մեղադրյալ Ն. Շիրինյանը*

⁴ Տե՛ս նյութեր, թերթ 52:

⁵ Տե՛ս նյութեր, թերթ 60:

⁶ Տե՛ս նյութեր, թերթ 61:

⁷ Տե՛ս նյութեր, թերթ 62:

⁸ Տե՛ս նյութեր, թերթ 63:

⁹ Տե՛ս նյութեր, թերթ 64:

¹⁰ Տե՛ս նյութեր, թերթ 97:

¹¹ Տե՛ս www.datalex.am, «Գատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ:

պարզան կարգով ծանուցվել է հարցաքննության ներկայանալու համար, սակայն չի ներկայացել: Միաժամանակ դատարանն արձանագրում է, որ քննիչի կողմից չեն շեռնարկվել օրենքով սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ և նյութերի ուսումնասիրությամբ էլ պարզ է դառնում, որ մեղադրյալի հերքախոսումը շնական բնույթ է կրում:

Միջնորդություն հարուցած անձի փաստարկներն այն մասին, որ մեղադրյալ Ն. Շիրինյանը խախտել է իր նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցի պայմանները, երկու անգամ առանց հարգելի պարճառների չի ներկայացել վարույթն իրականացնող մարմին, վերջինիս հնարավոր չի եղել նաև ներկայացնել՝ քնակության վայրից բացակայելու պարճառով՝ համաձայն 19.03.2018 թ. քերական ենթարկելու մասին որոշմանը՝ ի պարտիսան գրության և արձանագրության, անհիմն են, չեն բխում ներկայացված նյութերից: Համաձայն ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության Կենտրոնական բաժնի պետի 21.03.2018թ. գրության՝ «Ներսես Շիրինյանին հնարավոր չի եղել քերական ենթարկել Կենտրոն և Նորք-Մարաշ քննչական բաժնի, քանի որ ք. Երևան, Կողբացի 1 շենք, բն. 89 հասցեի դուռը գրկվել է փակ վիճակում»:

Դատարանը հաշվի առնելով մեղադրյալին վերագրվող արարքի բնույթն ու վրանգավորության աստիճանը, մեղադրյալի անձը, այն, որ [նրան] մեղաագրվում է միջին ծանրության հանցավոր արարք, ունի մշտական քնակության վայր, հայրնի է նրա գրկվելու վայրը, աշխարհում է «Ռոսթ Նեյթ» ՍՊ ընկերությունում՝ որպես տնօրեն, նախկինում դարձված չի եղել, ըստ էության, պարզան կարգով ծանուցված չի եղել վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայանալու համար՝ դատարանը գրկում է, որ միջնորդությունն անհիմն է և ենթակա է մերժման (...)»¹²:

9. Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «(...) Եվրոպական դատարանի շնակորած չափանիշներից ակնհայտ է դառնում, որ անձի նկատմամբ կարող է որոշում կայացվել խափանման միջոց կալանավորում ընդրելու մասին, եթե անգամ գրկվում է հերքախոսման մեջ, սակայն նրա հայրնաբերվելու դեպքում իրավասու մարմինները պարտավոր են ապահովել ՄԻԵԿ 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով ամրագրված դատարարի մոտ անհասպող րանելու պահանջի կատարումը:

Հիմք ընդունելով Եվրոպական դատարանի կողմից շնակորած այս դիրքորոշումը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Տ. Վահրադյանի վերաբերյալ որոշմամբ փորձեց լուծել ինչպես ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության և ՄԻԵԿ 5-րդ հոդվածի միջև առկա հակասությունը, այլև երաշխավորել ՄԻԵԿ 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմպերատիվ պահանջի կատարումը:

(...)

Արդյունքում՝ շնակորվել է այնպիսի իրավակիրառական պրակտիկա, երբ առանց մեղադրյալի մասնակցության դատարանում քննարկվում է նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընդրելու հարցը և, եթե դատարանի կողմից բավարարվում է քննիչի միջնորդությունը, այս նրա ի հայր գալու և քննիչի տրամադրության րակ հայրնվելու դեպքում՝ քննիչը 72 ժամվա ընթացքում կրկին միջնորդություն է ներկայացնում դատարան կալանավորման հարցը կրկնակի քննարկելու համար:

Համաձայնվելով Վճռաբեկ դատարանի շնակորած դիրքորոշումների հիման վրա շնակորված դատական պրակտիկային՝ Վերաքննիչ դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ այն պետք է ենթարկել որոշակի սահմանափակումների և կիրառելի դարձնել միայն այն դեպքում, երբ անձը գրկվում է միջազգային (միջպետական)

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

¹² Տե՛ս նյութեր, քերքեր 70-73:

հերախուզման մեջ, քանի որ մնացած բոլոր դեպքերում, երբ անչը գրնվում է ներպերական (րեդական) հերախուզման մեջ, քրեադարավարական օրենսդրությունն ունի այնպիսի կառուցակարգ, որը ճիշտ մեկնաբանելու և կիրառելու դեպքում կարող է բացառել՝ առանց մեղադրյալի մասնակցության նրա նկարմամբ կալանավորումը՝ որպես խախտման միջոց ընրրելու դեպքերը:

Այլ կերպ ասած՝ բացառապես այն դեպքում պերք է առանց մեղադրյալի մասնակցության քննարկել նրա նկարմամբ կալանավորումը՝ որպես խախտման միջոց ընրրելու հարցը, երբ նա գրնվում է միջազգային (միջպերական) հերախուզման մեջ, իսկ այն դեպքում, երբ նա գրնվում է ներպերական (րեդական) հերախուզման մեջ, ապա նրա նկարմամբ կալանավորման հարցի քննարկում չպերք է իրականացվի նրա բացակայության կամ հեռակա կարգով:

Վերաքննիչ դարարանի դիրքորոշումը նախևառաջ պայմանավորված է ՀՀ կողմից վավերացրած միջազգային իրավական սկրերի և մասնավորապես՝ «Քաղաքացիական, ընրանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաքրությունների մասին» 22.01.1993թ. Մինսկի և 07.10.2002թ. Քիշնևի կոնվենցիաների (այսուհետը՝ Մինսկի և Քիշնևի կոնվենցիա), ինչպես նաև 13.12.1957 թվականի «Հանչնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետը՝ Հանչնման մասին կոնվենցիա) պահանջներով:

Բանն այն է, որ Մինսկի, Քիշնևի և Հանչնման մասին կոնվենցիաների ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ հերախուզման մեջ գրնվող անչի հանչնման մասին պահանջը կարող է կարարվել, եթե առկա է կալանավորման մասին դարարանի որոշումը (...):

Այսպիսով, միջազգային (միջպերական) հերախուզում հայրարարելու դեպքում առանց մեղադրյալի մասնակցության նրա նկարմամբ կալանավորումը՝ որպես խախտման միջոց ընրրելն իրավաչափ է և պայմանավորված է առնվազն ՀՀ կողմից վավերացրած Մինսկի, Քիշնևի և Հանչնման մասին կոնվենցիաների պահանջների կարարման անհրաժեշտությանը, քանի որ առանց կալանավորման մասին իրավասու մարմնի որոշման հնարավոր չէ իրականացնել մեղադրյալի միջազգային հերախուզում, նրա կալանավորում և հանչնում հայցող պերությանը: Հերևարար, միջպերական հերախուզումն այն եզակի դեպքն է, որը թույլ է տալիս անչի նկարմամբ կալանավորման հարց քննարկել նրա բացակայությանը: Ի դեպ, հենց այս հանգամանքով էր պայմանավորված Եվրոպական դարարանի Գարարանն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության գործով վճռում շևավորած մոյրեցումը, որով դարարանը հնարավոր է համարում միջազգային հերախուզման մեջ գրնվող մեղադրյալի նկարմամբ առանց նրա մասնակցության նրա նկարմամբ կիրառել կալանավորումը՝ որպես խախտման միջոց, սակայն պայմանով, որ նրա ի հայր գալու և իրավասու մարմնների տրամադրության տակ հայրնվելու դեպքում անհապաղ տարվի դարավորի մոյր:

Թեև այս կանոնը ՀՀ Վճռաքեկ դարարանը տեղայնացրեց՝ ապահովելու համար ինչպես անչի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով երաշխավորված իրավունքի իրացումը, այնպես էլ վերացնելու ՀՀ օրենսդրության և Կոնվենցիայի միջև եղած հակասությունը, սակայն չորարանջարեց հերախուզման տեսակը, արդյունքում սրացվեց այնպես, որ ՀՀ իրավակիրառ տրակտիկայում շևավորված մոյրեցումներին համապարասխան էական չէ, թե անչի նկարմամբ հայրարարված է միջազգային հերախուզում, թե ներպերական՝ նրա նկարմամբ կալանավորման հարցը քննարկվում է նրա բացակայությանը և, եթե դարարանը բավարարում է կալանավորումը, ապա

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նրա ի հայր գալու ղեպքում քննիչը կրկին միջնորդություն է ներկայացնում դատարան կալանավորման հարցը վերաբերյալ քննարկելու համար:

Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ՝ նման պրակտիկան ոչ միայն իրավաչափ չէ և ըստ էության քրեադատավարական օրենսդրությունը շրջանցելու միջոց է, այլև դրա արդյունքում ավելորդ ծանրաբեռնվում և կրկնակի աշխարհանք են կատարում, թե նախաքննության մարմինները, թե դատարանները, ավելին՝ հաճախ վրանգվում են անչանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ ամրագրված է այնպիսի կառուցակարգ, որը հնարավորություն է տալիս առանց հեռակա կարգով կալանավորում կիրառելու՝ լուծել ներպետական հետախուզման մեջ գրկվող մեղադրյալին հայրնաբերելու և վարույթն իրականացնող մարմնի փրամադրության փակ նրա ներկայությունն ապահովելու հարցերը: Այլ կերպ ասած՝ ներպետական (տեղական) հետախուզման ղեպքում առկա է քրեադատավարական այլ կառուցակարգ, որը կարող է լիարժեք փոխարինել հեռակա կալանավորմանը, խոսքը մասնավորապես վերաբերում է Օրենսգրքի 259-րդ հոդվածով նախատեսված մեղադրյալին հետախուզելու և հետախուզման մեջ գրկվող մեղադրյալին շերտակալելու կառուցակարգերին:

(...)

Վերոգրյալի հիման վրա՝ Վերաքննիչ դատարանը գրկում է, որ այն ղեպքում, երբ մեղադրյալը գրկվում է հետախուզման մեջ և նրա նկատմամբ կալանավորում կիրառելու մասին միջնորդություն է ներկայացվում դատարան, ապա պետք է ներկայացվեն լրացուցիչ նյութեր առ այն, որ մեղադրյալի նկատմամբ հայրնաբերված է միջազգային հետախուզում, եթե նման նյութեր չեն ներկայացվում, ապա դատարանն իրավունք ունի մերժելու կալանավորման կիրառումը հենց այդ պարճառաբանությամբ: Մնացած բոլոր ղեպքերում, այսինքն՝ երբ հայրնաբերվում է ներպետական հետախուզում, ապա անհրաժեշտություն չկա առանց անչի որոշում կայացնել նրա նկատմամբ կալանավորում կիրառելու մասին, իսկ նրան հայրնաբերելուց հետո՝ կրկին միջնորդություն ներկայացնել դատարան արդեն իսկ ընդրված խափանման միջոց կալանավորման հարցը կրկին քննարկելու համար՝ ինչպես սահմանել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը Տ. Վահրադյանի վերաբերյալ որոշմամբ:

Դատարանի այս հերևության օգրիւն է խոսում նաև այն հանգամանքը, որ հաճախ արհեստականորեն հետախուզում հայրնաբերելու հիմքեր են սրելովում, այնուհերև շևական հետախուզում հայրնաբերվում՝ ինչպես արշանագրել է սույն ղեպքում առաջին աղյանի դատարանը և հենց այդ պարճառաբանությամբ կալանավորման միջնորդություն է ներկայացվում դատարան, որպեսզի դատարանը որոշում կայացնի կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընդրելու մասին, քանի որ հետախուզում հայրնաբերելու փաստը ինքնին բավարար է անչի ոչ պարշամ վարքագծի մասին հերևություն անելու համար:

Այլ կերպ ասած՝ հետախուզում հայրնաբերելու ղեպքում կալանավորման մասին միջնորդության բավարարումը առավել մեծ հավանականություն ունի, քան առանց դրա, ուսրի շևական, առանց բավարար հիմքերի հետախուզում հայրնաբերելու, այնուհերև նաև այդ հիմքով կալանավորման միջնորդությունը բավարարելու ակնկալիքով անչանց իրավունքների անհիմն սահմանափակումները բացառելու նկատառումներից ելնելով, Վերաքննիչ դատարանը գրկում է, որ պետք է բացառել ներպետական հետախուզում հայրնաբերելու ղեպքում կալանավորման մասին հարցի քննարկումը:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ Օրենսգրքի 131-րդ հոդվածում ամրագրված մեղադրյալին չեղբակալելու կանոնը, թեև ամրագրված է, որպես իրավունք, այլ ոչ թե պարտականություն, սակայն բոլոր այն դեպքերում, երբ քննիչը միջնորդություն է ներկայացնում դատարան խափանման միջոցի պայմանները խախտած մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին, սպա չեղբակալումը դառնում է պարտադիր, եթե անչի նկատմամբ հայտարարված չէ միջազգային հեղափոխություն:

Վերոգրյալ իրավական վերլուծության լույսի ներքո անդրադառնալով բողոքարկվող որոշման օրինակականությանը և հիմնավորվածությանը, Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ թեև այն, ըստ էության, գործը ճիշտ լուծող դատական ակտ է, սակայն թերի է պարճառաբանված:

Բանն այն է, որ դատարանը մերժելով քննիչի միջնորդությունը և արձանագրելով, որ հեղափոխությունը կրել է շեղական բնույթ, քննիչի կողմից չեն շեղնարկվել օրենքով սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ՝ չի մանրամասնել, թե ինչ միջոցների մասին է խոսքը (որպիսի հարցադրում արել է բողոքաբերը):

Վերաքննիչ դատարանը նախևառաջ արձանագրում է, որ քննիչը թեև միջնորդության մեջ նշել է, որ մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարել է հեղափոխություն և ըստ այդմ՝ առաջին արյանի դատարանը միջնորդության քննարկումն իրականացրել է առանց մեղադրյալի մասնակցության, սակայն միջնորդությանը կից դատարանին չի ներկայացրել հեղափոխություն հայտարարելու մասին որոշումը, որպեսզի դատարանը հնարավորություն ունենար գնահատելու, թե իրականում նման որոշում կայացվել է, թե ոչ, եթե այդ, սպա մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարված է միջազգային, թե ներպետական հեղափոխություն:

Այսպիսով, նկարի ունենալով, որ առանց միջազգային հեղափոխություն հայտարարելու խոսք չի կարող լինել մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին միջնորդության քննարկման մասին, իսկ միջազգային հեղափոխություն հայտարարելու հանգամանքը պետք է ապացուցի միջնորդություն ներկայացրած անչը, իսկ այս դեպքում՝ քննիչը որևէ ապացույց չի ներկայացրել դատարանին այդ հանգամանքը ապացուցելու համար, ուստի իրավաչափ է դատարանի այն պարճառաբանությունը, որ հեղափոխությունը շեղական բնույթ է կրել, իսկ քննիչը օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները չի շեղնարկել մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու համար:

Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ սույն դեպքում քննիչը փոխարենը ղեկավարվել Օրենսգրքի 131-րդ և 259-րդ հոդվածներով և լուծել մեղադրյալին չեղբակալելու, այնուհետև, եթե անհրաժեշտություն կառաջանար նրա նկատմամբ կալանավորումը,՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու, սպա նման միջնորդություն ներկայացնելու հարցերը, դրսևորելով շրայպողականություն և շրջանցելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ նախատեսված և վերևում նշված մեղադրյալին հեղափոխություն և չեղբակալելու կառուցակարգերը՝ միանգամից միջնորդություն է ներկայացրել դատարան կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու խնդրանքով, ուստի Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ հենց քննարկվող միջոցառումների չկատարման հանգամանքն է արձանագրել առաջին արյանի դատարանը, երբ նշել է, որ հեղափոխությունը կրել է շեղական բնույթ, քննիչի կողմից չեն շեղնարկվել օրենքով սահ-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

մանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ և այլն:

(...)

Անդրադառնալով բողոքի մյուս փաստարկներին, Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ բեռն հիմնավոր են բողոքաբերի այն պնդումները, որ առաջին արյանի դատարանը չի անդրադարձել և քննարկման առարկա չի դարձրել հիմնավոր կասկածի հարցը, որը համարվում է կալանավորման կիրառման առաջնային պայմանը, քանի որ դատարանը մինչև կալանավորման հիմքերին անդրադառնալով պարտավոր էր քննարկել հիմնավոր կասկածի առկայության հարցը, այդուհանդերձ այս խախտումը սույն դեպքում, ինքնին, բավարար չէ դատական ակտը բեկանելու համար, քանի որ դատարանի որոշման վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ դատարանը փաստացի և, ըստ էության, հաստատված է համարել հիմնավոր կասկածի առկայությունը և քննարկել է միայն կալանավորման հիմքերի հարցը:

Վերաքննիչ դատարանը փաստում է, որ եթե առաջին արյանի դատարանը բավարարած լիներ քննիչի միջնորդությունը և անչի նկատմամբ կիրառած լիներ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց, իսկ բողոքը ներկայացրած լիներ պաշտպանական կողմը, ապա այդ խախտումը ներկայացնելը կլիներ իրավաչափ և միաժամանակ բավարար դատական ակտը բեկանելու համար, մինչդեռ դատախազի բողոքի հիման վրա և այն դեպքում, երբ դատարանը միջնորդությունը մերժել է կալանավորման հիմքերի բացակայության պարճառաբանությամբ, դատարանի կողմից թույլ տրված խախտումը հիմք չի կարող հանդիսանալ դատական ակտը բեկանելու համար, իսկ դատախազի բողոքն այս մասով կրում է զուր չեղական բնույթ:

Անդրադառնալով կալանավորման կիրառման անհրաժեշտության վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկներին, Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ դրանք անհիմն են և բավարար չեն առաջին արյանի դատարանի դատական ակտը բեկանելու և քննիչի միջնորդությունը բավարարելու համար:

Առաջին արյանի դատարանը քննիչի միջնորդությունը մերժելու հիմքում դրել է նաև այն, որ քննիչի փաստարկներն այն մասին, որ մեղադրյալ Ն.Շիրինյանը խախտել է իր նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցի պայմանները, երկու անգամ առանց հարգելի պարճառների չի ներկայացել վարույթն իրականացնող մարմին, վերջինիս հնարավոր չի եղել նաև ներկայացնել՝ բնակության վայրից բացակայելու պարճառով՝ անհիմն են, չեն բխում ներկայացված նյութերից:

Դատարանը նման եզրակացություն է արել հիմնվելով՝ 19.03.2018 թ. բերման ենթարկելու մասին որոշմանն ի պարտախան չՉ ուրիկանության Երևան քաղաքի վարչության Կենտրոնական բաժնի պետի 21.03.2018թ. գրության և կազմած արձանագրության այն մասին, որ Ներսես Շիրինյանին հնարավոր չի եղել բերման ենթարկել Կենտրոն և Նորք-Մարաշ բննչական բաժին, քանի որ ք. Երևան, Կողբացի 1 շենք, բն. 89 հասցեի դուռը գրնվել է փակ վիճակում:

Բողոքաբերն իր անհամաձայնությունն արտահայտելով դատարանի նման պնդումներին, այդուհանդերձ չի հիմնավորել որևէ փաստական տվյալով, որ իրականում մեղադրյալը պարճաճ կարգով եղել է ծանուցված, իսկ դատարանը սխալ հետևություն է արել:

Ինչ վերաբերում է քննիչի կողմից կայացրած բերման ենթարկելու մասին որոշումը չկատարելուն այն պարճառաբանությամբ, որ մեղադրյալի բնակության հասցեի դուռը եղել է փակ վիճակում՝ Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ՝ չի նշանակում, որ

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մեղադրյալը թաքնվում է քննությունից: Դեռ ավելին, Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ նման պարճառաքանությանը հեղափոխում հայտարարելը և խափանման միջոց կալանավորում ընտրելու մասին միջնորդություն ներկայացնելը դատարան՝ ակնհայտ անհիմն է, քանի որ, ինչպես նշվեց վերևում, օրենքով քննիչն ունի այլ կառուցակարգեր մեղադրյալին հայրենաբերելու համար, որից քննիչն առանց բավարար հիմնավորումների և պարճառաքանությունների չի օգտվել, իսկ այն պայմաններում, երբ մեղադրյալն ունի մշակական քնակության վայր, հայրնի է նրա աշխատանքի վայրը, մեղադրվում է միջին ծանրության հանցագործության կատարման մեջ, նախկինում դատված չի եղել և այլն, ուստի հիմնավոր է առաջին արյանի դատարանի կողմից քննիչի միջնորդությունը մերժելը:

Դատարանը չի անդրադառնում բողոքաբերի մնացած փաստարկներին, քանի որ վերոգրյալը բավարար է հեղափոխություն անելու առ այն, որ առաջին արյանի դատարանի որոշումը օրինական է և հիմնավորված, իսկ վերաքննիչ բողոքը՝ անհիմն (...)»¹³:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

10. Բողոքի հեղինակը գտել է, որ Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարանների դատական ակտերն օրինական և հիմնավորված չեն, չեն բխում գործի նյութերից:

Սասնավորապես անդրադառնալով միջազգային և ներպետական հետախուզում հայտարարելու դեպքում անձին կալանավորելու առանձնահատկությունների վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ նման մոտեցումը չի բխում հենց Վերաքննիչ դատարանի կողմից վկայակոչված ինչպես Վճռաբեկ դատարանի, այնպես էլ ՄԻԵԳ-ի նախադեպային որոշումների էությունից: Այդ որոշումների տրամաբանությունը հանգում է նրան, որ ՄԻԵԿ 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով երաշխավորված իրավունքի ապահովման հարցում էականն այն է, որ անձն ազատությունից փաստացի զրկվելու դեպքում անհապաղ տարվի դատավորի մոտ: Գատավորի մոտ տարվելու և լսվելու իրավունքի պատշաճ իրացումն ապահովելու՝ պետության պարտականությունը մեղադրյալի նկատմամբ իրականացվող հետախուզման տեսակի հետ կապելու տրամաբանությունն առնվազն հասկանալի չէ, առավել ևս պետության՝ միջազգային պարտավորությունները վկայակոչելով:

10.1. Բողոքաբերը նշել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ՝ ներպետական հետախուզման դեպքում առկա է քրեադատավարական այլ կառուցակարգ, որը կարող է լիարժեք փոխարինել հեռակա կալանավորմանը, այն է՝ մեղադրյալին հետախուզելու և հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալին ձերբակալելու կառուցակարգը: Մինչդեռ ըստ բողոքաբերի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131-րդ, 259-րդ և 285-րդ հոդվածներով սահմանված նորմերին Վերաքննիչ դատարանի տված մեկնաբանությունները հակասում են Վճռաբեկ դատարանի՝ Տիգրան Վահրադյանի, Ապան Ավետիսյանի, Արամ Դուրդուրյանի, Գագիկ Միքայելյանի վերաբերյալ գործերով արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին:

11. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ 2018 թվականի մարտի 6-ին հարցաքննության հրավիրելու նպատակով ծանուցագիր է տրվել մեղադրյալ Ն. Շիրինյանին, ով ծանոթանալով դրան, ձեռագիր գրառում է կատարել, որ չի կարող նշված օրը ներկա-

¹³ Տե՛ս նյութեր, թերթեր 114-119:

յանալ հարցաքննության՝ խնդրելով իրեն հարցաքննության հրավիրել 2018 թվականի մարտի 10-ին, սակայն այդ օրը չի ներկայացել՝ չներկայանալու պատճառների մասին վարույթն իրականացնող մարմնին տեղյակ չպահելով: Դրանից հետո՝ 2018 թվականի մարտի 15-ին, հարցաքննության հրավիրվելու նպատակով Ն. Շիրինյանը ստացել է համապատասխան ծանուցագիր, սակայն կրկին առանց հարգելի պատճառների չի ներկայացել վարույթն իրականացնող մարմնին: 2018 թվականի մարտի 19-ին մեղադրյալ Ն. Շիրինյանին բերման ենթարկելու մասին որոշում է կայացվել: Ոստիկանությունից ստացված գրության համաձայն՝ վերջինիս հնարավոր չի եղել բերման ենթարկել՝ տան դուռը փակ լինելու պատճառով:

Բողոքաբերն ընդգծել է, որ քննիչի կողմից ներկայացված միջնորդությամբ և դրան կից ներկայացված նյութերով հիմնավորվել է Ն. Շիրինյանի կողմից վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու հանգամանքը, հետևաբար նաև նրա նկատմամբ ընտրված՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցը կալանավորմամբ փոխարինելու անհրաժեշտությունը, և հակառակ դրան՝ դատարանի այն հետևությունը, որ քննիչի կողմից չեն ձեռնարկվել բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ, հիմնավոր չեն, քանի որ, անհասկանալի է, թե ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոց ընտրված լինելու պայմաններում մեղադրյալին վարույթն իրականացնող մարմին հրավիրելու համար համապատասխան ծանուցագրեր ուղարկելուց, բերման ենթարկելու մասին որոշում կայացնելուց բացի, օրենքով սահմանված ինչ այլ միջոցառումներ պետք է ձեռնարկեր վարույթն իրականացնող մարմինը, որոնք չի ձեռնարկել:

11.1. Ն. Շիրինյանի նկատմամբ ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցն ընտրելուց հետո հայտարարվել է հետախուզում, վերջինս հայտնաբերվել և ներկայացվել է վարույթն իրականացնող մարմնին, ապա հարցաքննության ներկայանալու նպատակով երկու անգամ անձամբ ծանուցվել է, ծանուցագրերի վրա ձեռագիր գրառումներ է կատարել, որոնք վկայում են հարցաքննության օրվա, ժամի և տեղի մասին անմիջականորեն տեղեկացված լինելու մասին, սակայն առանց հարգելի պատճառների չի ներկայացել: Վերոնշյալն արդեն իսկ վկայում է, որ Ն. Շիրինյանը, չներկայանալով վարույթն իրականացնող մարմնին, այդ կերպ թաքնվել է քննությունից և խոչընդոտել քննությանը:

Մինևույն ժամանակ բողոքի հեղինակը նշել է, որ քրեական գործով ձեռք բերված փաստական տվյալների համաձայն՝ դեպքի օրը ավտոմեքենան սխալ կայանելու հարցի շուրջ ոստիկանության աշխատակիցների հետ առաջացած վիճաբանության ժամանակ Ն. Շիրինյանը դիմել է փախուստի, որպիսի հանգամանքը ևս բնութագրում է նրա վարքագիծը, այսինքն՝ վկայում է այն մասին, որ ենթադրյալ հանցագործության կատարումից հետո քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով վերջինս ի սկզբանե դիմել է փախուստի, մասն վարքագիծը նրա կողմից դրսևորվել է քրեական գործի նախաքննության ամբողջ ընթացքում, նույնիսկ ընտրված խափանման միջոցի պայմաններում, ինչն էլ բավարար հիմք է հանդիսացել նրա նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը կալանավորմամբ փոխարինելու վերաբերյալ նախաքննական մարմնի կողմից միջնորդություն ներկայացնելու համար:

11.2. Բացի այդ, բողոքաբերը փաստարկել է, որ հիմնավոր կասկածի առկայության հարցը Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քննարկման առարկա չի դարձվել, մինչդեռ դատարանը պարտավոր էր քննարկել հիմնավոր կասկածի առկայության հարցը, որից հետո միայն անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

12. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոքաբերը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 5-ի որոշումը և գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

13. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված *առաջին* իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն առ այն, որ առանց մեղադրյալի մասնակցության նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցը պետք է քննարկել բացառապես այն դեպքում, երբ նա գտնվում է միջազգային (միջպետական) հետախուզման մեջ, իսկ այն դեպքում, երբ նա գտնվում է ներպետական (տեղական) հետախուզման մեջ, նրա նկատմամբ կալանավորման հարցի քննարկում չպետք է իրականացվի նրա բացակայությամբ կամ հեռակա կարգով:

14. Նախքան 2018 թվականի սեպտեմբերի 11-ին «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը գործող խմբագրությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 259-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «(...) [*Քննիչի որոշման հիման վրա, սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով, հետախուզվող մեղադրյալի նկատմամբ կարող է կիրառվել խափանման միջոց*]:»:

2018 թվականի սեպտեմբերի 11-ին «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումից հետո գործող խմբագրությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 259-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. *Մեղադրյալի հետախուզումը նրա գրկնվելու տեղի բացահայտումն է, մեղադրյալին շերտակալելը և վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրությամբ հանձնելը*:

2. *Եթե մեղադրյալի գրկնվելու վայրը պարզ չէ, կամ մեղադրյալը թաքնվում է քննությունից, ապա քննիչն իր որոշմամբ հետախուզում կատարելը հանձնարարում է հետաքննության մարմիններին՝ երկօրյա ժամկետում նշված որոշման հետ միաժամանակ վերջիններին ուղարկելով քրեական գործ հարուցելու, անչին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ որոշումների պատճենները, հետախուզվողի դատվածության սրուզման պահանջագիրը, հետախուզվողի անջնագրի կամ անչը հաստատող այլ փաստաթղթի պատճենը (...):»:*

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «(...) *Հետախուզման մեջ գրկնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդությունը դատարանը քննում է միջնորդությունը ներկայացրած անչի և հետախուզման մեջ գրկնվող մեղադրյալի պաշտպանի մասնակցությամբ, եթե նա մասնակցում է գործին (...):»:*

Մեջբերված նորմերի (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախկին խմբագրությամբ 259-րդ հոդվածի 3-րդ մասի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 2-րդ մասի) վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը *Տ. Վահրադյանի* վերաբերյալ որոշմամբ արձանագրել է. «(...) *Վճռաբեկ դատարանը գրկնում է, որ (...) նշված իրավադրույթները, հետախուզման մեջ գրկնվող մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ խափանման միջոցի ընտրության առումով, չեն բխում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված՝ դատավորի մոտ անհասպող տարվելու պահանջից: Նշված իրավանորմերը վարույթն իրա-*

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կանացնող մարմնին հնարավորություն են տալիս անձի նկատմամբ ազատությունից զրկելու հետ կապված խախտման միջոց ընդունել անձի բացակայության պայմաններում՝ առանց հնարավորություն ընձեռելու, որ հետախուզման արդյունքում հայրնաբերված անձը ներկայանա դատարան, և անձի կալանավորման հարցի քննարկումը տեղի ունենա իր ներկայությամբ:

(...) Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումը հիմնվում է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա: Այսպես, անդրադառնալով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի կիրառմանը՝ Եվրոպական դատարանը Լադենյուն ընդդեմ Լեհաստանի գործով վճռում նշել է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետը չի նախատեսում որևէ հնարավոր բացառություն այն պահանջից, որ անձը չներբակավելիս կամ կալանավորվելիս պետք է բերվի դատավորի կամ այլ պաշտոնյայի մոտ (*Ladent v. Poland*, 2008թ., գանգար N 11036/03, կետ 75): Գարաբաևն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով վճռում Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումը հերկյալն է. այն, որ դատարանը հեռակա որոշում է կայացրել անձին կալանավորելու մասին այն պայմաններում, երբ անձը թաքնվում էր արդարադատությունից և գրնվում էր միջազգային հետախուզման մեջ, չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին: Սակայն Թուրքմենստանից դիմումատրուի վերադառնալուց և Ռուսաստանում չներբակավելուց հետո, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիման վրա, նա պետք է անհապաղ հասցվեր դատավորի մոտ (*Garabaev v. Russia*, 2007թ., բողոք N 38411/02, կետ 101):

(...)

Հինք ընդունելով ՀՀ իրավական համակարգում Կոնվենցիայի բարձրագույն իրավաբանական ուժը, ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձանց անհապաղ դատարանի առջև ներկայացնելու՝ Կոնվենցիայով հարակ սմրագրված և Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայում բազմիցս վերահաստատված պահանջի ներպետական երաշխավորման պահանջը՝ Վճռաբեկ դատարանը գրնում է, որ ՀՀ ներպետական օրենսդրության մակարդակում ազատության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտ երաշխիք պետք է լինի հետախուզման մեջ գրնվող անձին հայրնաբերելուց հետո, արդեն նրա ներկայությամբ, նրա նկատմամբ ընդրված խախտման միջոցի հարցի կրկնակի քննարկումը նախաքննության կատարման վայրի դատարանում:

(...) Հերկաբար՝ հետախուզման մեջ գրնվող անձին հայրնաբերելուց հետո նա պետք է անհապաղ (72 ժամվա ընթացքում) տարվի դատավորի մոտ (...)»¹⁴:

14.1. Այսպիսով, Տ.Վահրադյանի վերաբերյալ գործով որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորում կիրառելու օրենսդրական նորմը այնքանով, որքանով չի երաշխավորում անձին հայտնաբերելուց հետո, արդեն վերջինիս ներկայությամբ նրա նկատմամբ ընտրված խավանման միջոցի հարցի կրկնակի քննարկում դատարանում, հակասում է ազատությունից զրկված անձին անհապաղ դատարանի առջև ներկայացնելու՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայով (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) հստակ սմրագրված և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան) նախադեպային պրակտիկայում բազմիցս վերահաստատված պահանջին:

15. Վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումը համահունչ է Եվրոպական դատարանի

¹⁴ Տե՛ս *Տիգրան Վահրադյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ԼԳ/0197/06/08 որոշման 30-31-րդ և 33-34-րդ կետերը:

ձևավորած նախադեպային պրակտիկային: Այսպես՝ Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով երաշխավորված՝ ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր անձի անհապաղ դատավորի մոտ տարվելու իրավունքին, ընդգծել է, որ քրեական հանցագործության կասկածանքով ձերբակալված կամ կալանավորված անձը պետք է պաշտպանված լինի դատական վերահսկողության միջոցով: Ընդ որում՝ վերահսկողությունը պետք է բավարարի որոշակի չափանիշների, այն է՝ լինի *անհասպաղ*, ինչը թույլ կտա բացահայտելու վատ վերաբերմունքի ցանկացած դեպք և նվազագույնի հասցնելու անձի ազատությանը ցանկացած չարդարացված միջամտություն, պետք է իրականացվի *ավերուսար կարգով* և չի կարող կախված լինել կալանավորված անձի դիմումից, ինչով էլ սույն նորմը տարբերվում է 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետից, որը կալանավորված անձին իրավունք է վերապահում դիմելու ազատ արձակվելու խնդրանքով¹⁵:

Ընդ որում, Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վերաբերյալ վերոնշյալ չափանիշները կիրառելի են նաև այն դեպքում, երբ քրեական հանցանք կատարելու մեջ կասկածվող և քննությունից ենթադրաբար թաքնվող անձն արգելանքի է վերցվում կալանավորելու մասին որոշման հիման վրա, որը դատարանը կայացրել է նրա բացակայությամբ: Գատարանի կողմից արդարադատությունից թաքնվող անձին հեռակա կարգով (in absentia) կալանավորելու հնարավորությունն *ըստ էության (per se) չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին*, եթե վերջինս հայտնաբերվելու դեպքում անհապաղ տարվում է դատավորի մոտ, ինչպես որ պահանջում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, ինչից որևէ հնարավոր բացառություն նախատեսված չէ¹⁶:

Վերոնշյալ դիրքորոշումը Եվրոպական դատարանն արտահայտել է նաև *Պողոսյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով վճռով՝ փաստելով, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձին ձերբակալելուց հետո դատարան չներկայացնելու պրակտիկան ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ճանաչվել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված երաշխիքների խախտում¹⁷:

15.1. Վերահաստատելով *Տ.Վահրադյանի* որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաև հիմք ընդունելով Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հետախուզվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու հնարավորություն նախատեսող իրավակարգավորումն ինքնին վիճահարույց չէ, եթե անձին հայտնաբերելու դեպքում ապահովվում է վերջինիս դատարանի առջև կանգնելու և լսվելու իրավունքը, ինչպես որ երաշխավորված է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով:

Այլ կերպ՝ առկա օրենսդրական կարգավորումները թույլ են տալիս հետախուզվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանքն ընտրել՝ որպես խափանման միջոց նրա բացակայությամբ, ընդ որում, այդ հնարավորությունն օրենսդիրը չի պայմանավորում հետախուզման տեսակով:

¹⁵ Տե՛ս *Լադենյանն ընդդեմ Լեհաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2008 թվականի մարտի 18-ի վճիռը, կետեր 72-74, *Վախիպովը և մյուսներն ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2017 թվականի հունվարի 31-ի վճիռը, կետեր 46-48:

¹⁶ Տե՛ս *Վախիպովը և մյուսներն ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2017 թվականի հունվարի 31-ի վճիռը, կետեր 50-51:

¹⁷ Տե՛ս *Պողոսյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2011 թվականի դեկտեմբերի 20-ի վճիռը, կետ 70:

16. Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցին, արձանագրել է, որ այն հնարավոր է, երբ անձը գտնվում է միջազգային (միջպետական) հետախուզման մեջ, իսկ այն դեպքում, երբ նա գտնվում է ներպետական (տեղական) հետախուզման մեջ, ապա նրա բացակայությամբ կամ հեռակա կարգով նրա նկատմամբ կալանավորման հարցի քննարկում չպետք է իրականացվի: Ըստ Վերաքննիչ դատարանի՝ միջպետական հետախուզումն այն **եզակի դեպքն** է, որը թույլ է տալիս անձի նկատմամբ կալանավորման հարցը քննարկել նրա բացակայությամբ¹⁸:

16.1. Սույն որոշման 14-15.1-րդ կետերում կատարված վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի՝ սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ դրանք չեն բխում առկա օրենսդրական կարգավորումներից:

Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 2-րդ մասը թույլ է տալիս հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումն ընտրել՝ որպես խափանման միջոց: Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով Եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային պրակտիկան, արձանագրել է, որ ճշված նորմը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջներին այն առումով, որ հնարավորություն չի ընձեռում հետախուզման արդյունքում հայտնաբերված անձին ներկայացնելու դատարան և կալանավորման հարցի քննարկումն իրականացնելու նրա ներկայությամբ:

Այլ կերպ՝ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ նրա բացակայությամբ կալանքը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշում կայացնելն ինքնին խնդրահարույց չէ, եթե վերջինիս ի հայտ գալու դեպքում ապահովվում են նրա՝ դատարանի առջև կանգնելու և լավելու հիմնարար իրավունքները, ինչը համապատասխանում է նաև Եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորած չափանիշներին¹⁹:

Ընդ որում, օրենսդիրը մեղադրյալին հեռակա կարգով կալանավորելու հնարավորությունը որևէ կերպ հետախուզման տեսակով չի պայմանավորում: Ավելին, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 259-րդ հոդվածի 2-րդ մասում խոսքը վերաբերում է քննիչի կողմից *հետախուզում* հայտարարելու մասին որոշում կայացնելուն, ուստի անհասկանալի է Վերաքննիչ դատարանի դիրքորոշումը հետախուզման տեսակներով պայմանավորված՝ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցում առանձնացված կարգավորումներ նախատեսելու վերաբերյալ:

16.2. Նման պայմաններում առնվազն անհիմն է Վերաքննիչ դատարանի դիրքորոշումն առ այն, որ միջպետական հետախուզումն այն եզակի դեպքն է, որը թույլ է տալիս անձի նկատմամբ կալանավորման հարցը քննարկել նրա բացակայությամբ, և որ առանց միջազգային հետախուզում հայտարարելու խոսք չի կարող լինել մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման մասին, առավել ևս անընդունելի է, որ ըստ Վերաքննիչ դատարանի՝ այդ հանգամանքով էր պայմանավորված Եվրոպական դատարանի՝ *Գարաբախն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության* գործով վճռում ձևավորած մոտեցումը, որով դատարանը հնարավոր է համարում միջազգային հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ առանց նրա մասնակցության կիրառել

¹⁸ Տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը:

¹⁹ Տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը:

Գատական պրակտիկա

կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց, սակայն պայմանով, որ նրա ի հայտ գալու և իրավասու մարմինների տրամադրության տակ հայտնվելու դեպքում անհապաղ տարվի դատավորի մոտ:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ սույն որոշման 15-րդ կետում մեջբերված՝ Եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված նախադեպային դիրքորոշումներից բխում է, որ Եվրոպական դատարանը, չտարանջատելով հետախուզման տեսակները, ինքնին ընդունելի է համարում հետախուզվող մեղադրյալի կալանավորումը նրա բացակայությամբ, եթե վերջինիս հայտնաբերման դեպքում ապահովվում են Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված երաշխիքները: Իսկ ինչ վերաբերում է *Գարաբաևին ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության* գործով վճռում Եվրոպական դատարանի կողմից միջազգային հետախուզման մեջ գտնվելու հանգամանքը շեշտադրելուն, ապա դա պայմանավորված է տվյալ գործի փաստական հանգամանքների առանձնահատկություններով, այն է՝ մեղադրյալը գտնվել է միջազգային հետախուզման մեջ:

16.3. Վերաքննիչ դատարանն ընդգծել է նաև, որ *միջազգային հեղափոխում* հայտարարելու դեպքում *առանց մեղադրյալի մասնակցության* նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելն *իրավաչափ է* և առնվազն պայմանավորված է ՀՀ կողմից վավերացրած «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» Մինսկի և Քիշնևի կոնվենցիաների (այսուհետ՝ նաև Մինսկի և Քիշնևի կոնվենցիա), ինչպես նաև «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Հանձնման մասին կոնվենցիա) պահանջների կատարման անհրաժեշտությամբ, քանի որ առանց կալանավորման մասին իրավասու մարմնի որոշման հնարավոր չէ իրականացնել մեղադրյալի միջազգային հետախուզում, նրա կալանավորում և հանձնում հայցող պետությանը:

Մինևսյն ժամանակ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ այն դեպքում, երբ մեղադրյալը գտնվում է հետախուզման մեջ և նրա նկատմամբ կալանավորում կիրառելու մասին միջնորդություն է ներկայացվում դատարան, ապա պետք է ներկայացվեն լրացուցիչ նյութեր առ այն, որ մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարված է միջազգային հետախուզում, եթե մնան նյութեր չեն ներկայացվում, ապա դատարանն իրավունք ունի մերժելու կալանավորման կիրառումը հենց այդ պատճառաբանությամբ:

Քիշնևի մասին կոնվենցիայի 69-րդ հոդվածի (*Անչի հեղափոխումը նախքան հանձնման վերաբերյալ հարցումն սրանալը*) համաձայն՝ «(...) 3. Հեղափոխումը իրականացնելու վերաբերյալ հանձնարարությանը կցվում են հեղափոխվող անչին կալանքի վերցնելու մասին հայցվող Պայմանավորվող կողմի իրավասու արդարադատության հիմնարկի որոշման կամ օրինական ուժի մեջ մտնող դատավճռի հաստատված պատճենը, պարժի չկրած մասի մասին տեղեկությունները, ինչպես նաև լուսանկարը և մարմնահետքերը (եթե այդպիսիք կան):

(...)»:

Այսպիսով, Քիշնևի կոնվենցիայի մեջբերված նորմից երևում է, որ նախքան հանձնման վերաբերյալ հարցումը ստանալը անձի հետախուզումը կարող է իրականացվել, եթե հետախուզման վերաբերյալ հանձնարարությանը կից ներկայացվի հետախուզվող անձին կալանքի վերցնելու մասին համապատասխան որոշումը:

Վերաքննիչ դատարանն իրավամբ արձանագրելով, որ ըստ մեջբերված միջազգային կոնվենցիաների՝ մեղադրյալի նկատմամբ միջազգային հետախուզում իրականացնելու դեպքում

նացնելու համար անհրաժեշտ է կալանավորման մասին որոշում, միաժամանակ նշել է, որ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորում կիրառելու մասին միջնորդություն դատարան ներկայացնելիս պետք է ներկայացվեն լրացուցիչ նյութեր առ այն, որ մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարված է միջազգային հետախուզում, ինչը ոչ միայն չի բխում առկա իրավակարգավորումներից, այլ նաև գործնականում կարող է լուրջ խնդիրներ առաջացնել:

17. Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկին, որ հաճախ արհեստականորեն հետախուզում հայտարարելու հիմքեր են ստեղծվում, այնուհետև ձևական հետախուզում հայտարարվում և հենց այդ պատճառաբանությամբ կալանավորման միջնորդություն է ներկայացվում դատարան, որի դեպքում մեծամուտ է միջնորդությունը բավարարելու հավանականությունը, ապա Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ դատարանի պարտականությունն է գնահատման ենթարկելու վերոնշյալ հանգամանքները, և եթե հետախուզման հայտարարումը ձևական բնույթ է կրում, իրականում անձը չի թաքնվում քննությունից կամ նրա գտնվելու վայրը հայտնի է, ապա դատարանը պետք է մերժի ներկայացված միջնորդությունը:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ անձի հայտնաբերման դեպքում ապահովվում է վերջինիս՝ դատարանի առջև անհապաղ կանգնելու և լավելու իրավունքի իրացումը, ուստի դատարանը, գնահատելով կալանավորման հիմքերն ու պայմանները, այդ թվում՝ վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու հավանականությունը, որոշում է կայացնում միջնորդությունը բավարարելու կամ մերժելու մասին: Նման պայմաններում անհիմն է Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկը, որ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի հեռակա կալանավորման դեպքում վտանգվում են վերջինիս իրավունքներն ու օրինական շահերը:

17.1. Անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի այն դիրքորոշմանը, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ ամրագրված է այնպիսի կառուցակարգ, որը հնարավորություն է տալիս առանց հեռակա կարգով կալանավորում կիրառելու լուծել ներպետական հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալին հայտնաբերելու և վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ նրա ներկայությունն ապահովելու հարցերը՝ նկատի ունենալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 259-րդ հոդվածով սահմանված՝ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալին ձերբակալելու և վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրությանը հանձնելու հնարավորության նախատեսումը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այդ նորմը որևէ կերպ չի խոչընդոտում վարույթն իրականացնող մարմնին հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ ընտրելու խափանման միջոց, այդ թվում՝ կալանավորում կիրառելու միջնորդությամբ դիմելու դատարան: Հետևաբար՝ Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկը, որ ձևավորված պրակտիկան իրավաչափ չէ և, ըստ էության, քրեադատավարական օրենսդրությունը շրջանցելու միջոց է, անհիմն է:

Համապատասխանաբար առկա օրենսդրական կարգավորումներից չի բխում նաև Վերաքննիչ դատարանի այն դիրքորոշումը, որ թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131-րդ հոդվածում ամրագրված մեղադրյալին ձերբակալելու կանոնն ամրագրված է որպես իրավունք, այլ ոչ թե պարտականություն, սակայն բոլոր այն դեպքերում, երբ քննիչը միջնորդություն է ներկայացնում դատարան խափանման միջոցի պայմանները խախտած մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին, ապա ձերբակալումը դառնում է պարտադիր, եթե անձի նկատմամբ հայտարարված չէ միջազգային հետախուզում:

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

18. Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ նաև Վերաքննիչ դատարանի այն դատողությանը, որ թեև համաձայն է Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումների հիման վրա ձևավորված դատական պրակտիկային, այնուամենայնիվ *այն պետք է ենթարկել որոշակի սահմանափակումների* և կիրառելի դարձնել միայն այն դեպքում, երբ անձը գտնվում է միջազգային (միջպետական) հետախուզման մեջ. մնացած բոլոր դեպքերում *անհրաժեշտություն չկա* առանց անձի որոշում կայացնել նրա նկատմամբ կալանավորում կիրառելու մասին, իսկ նրան հայտնաբերելուց հետո կրկին միջնորդություն ներկայացնել դատարան արդեն իսկ ընտրված խափանման միջոց կալանավորման հարցը կրկին քննարկելու համար՝ *ինչպես սահմանել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Տ. Վահրադյանի վերաբերյալ որոշմամբ*:

18.1. ՀՀ Սահմանադրության 171-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«1. Հայաստանի Հանրապետությունում բարձրագույն դատական արյանը, բացառությամբ սահմանադրական արդարադատության ոլորտի, Վճռաբեկ դատարանն է:*

2. Վճռաբեկ դատարանը դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայելու միջոցով՝

1) ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միասնակ կիրառությունը.

2) վերացնում է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները»:

«Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 10-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Նույնանման փաստերով այլ գործով Վճռաբեկ դատարանի կողմից իրավական նորմի մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանության դեպքում դատարանը պետք է հիմնավորի օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտի՝ Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունից շեղվելը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը, ինչպես նաև քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձինք պարտավոր են պահպանել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, սույն օրենսգիրքը և մյուս օրենքները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Նույնանման փաստերով այլ գործով վճռաբեկ դատարանի կողմից իրավական նորմի մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանության դեպքում դատարանը պետք է հիմնավորի օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտի՝ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունից շեղվելը»:

ՀՀ Սահմանադրության, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի մեջբերված նորմերի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացառությամբ սահմանադրական արդարադատության ոլորտի, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում իրավական նորմերին տրված մեկնաբանությունները պարտադիր են ստորադաս դատարանների համար նույնանման փաստերով այլ գործերով, բացառությամբ եթե ստորադաս դատարանը իրավական նորմին Վճռաբեկ դատարանի կողմից տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանության դեպքում հիմնավորում է օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտի՝ Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունից շեղվելը:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

19. Վերոշարադրյալի լույսի ներքո անդրադառնալով սույն որոշման 18-րդ կետում մեջբերված Վերաքննիչ դատարանի դատողություններին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը կարող էր նույնանման փաստերով այլ գործով իրավական նորմին տալ Վճռաբեկ դատարանի կողմից կոնկրետ նորմին տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանություն՝ հիմնավորելով Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունից շեղվելը, սակայն որևէ դեպքում իրավասու չէր սահմանափակելու Վճռաբեկ դատարանի որոշման կիրառելիությունը՝ արձանագրելով, որ տվյալ նորմն այսուհետ անհրաժեշտ է կիրառել այլ մեկնաբանությամբ: Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ վերոնշյալը խախտում է դատարանների միջև առկա գործառնության լիակատար կապը:

20. Այսպիսով, ընդհանրացնելով սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն առ այն, որ առանց մեղադրյալի մասնակցության նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցը պետք է քննարկել բացառապես այն դեպքում, երբ նա գտնվում է միջազգային (միջպետական) հետախուզման մեջ, իսկ այն դեպքում, երբ նա գտնվում է ներպետական (տեղական) հետախուզման մեջ, ապա նրա նկատմամբ կալանավորման հարցի քննարկում չպետք է իրականացվի նրա բացակայությամբ կամ հեռակա կարգով, իրավաչափ չէ:

21. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված *երկրորդ* իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր են արդյոք մեղադրյալ Ն.Շիրինյանի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

22. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին աստիճանի դատարանը, մերժելով Ն.Շիրինյանի նկատմամբ կալանքը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ նախաքննության մարմնի կողմից ներկայացված միջնորդությունը, արձանագրել է, որ համաձայն միջնորդության և դրան կից փաստաթղթերի՝ մեղադրյալ Ն.Շիրինյանը բնակության հասցեից չի բացակայել, հայտնի է նրա գտնվելու վայրը, միջնորդությանը կից փաստաթղթերում առկա չէ հավաստագիր այն մասին, որ մեղադրյալը պատշաճ կարգով ծանուցվել է հարցաքննության ներկայանալու մասին, սակայն չի ներկայացել:

Միաժամանակ քննիչի կողմից չեն ձեռնարկվել օրենքով սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ, իսկ մեղադրյալի հետախուզումը ձևական բնույթ է կրել²⁰:

Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով ներկայացված բողոքը, արձանագրել է, որ միջնորդությանը կից դատարանին չի ներկայացվել հետախուզում հայտարարելու մասին որոշումը, որպեսզի դատարանը հնարավորություն ունենար գնահատելու, թե իրականում նման որոշում կայացվել է, թե ոչ, եթե այո, ապա մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարված է միջազգային, թե ներպետական հետախուզում: Ըստ Վերաքննիչ դատարանի՝ քննիչը փոխարեն ղեկավարվել է չէ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131-րդ և 259-րդ հոդվածներով և լուծել մեղադրյալին ձերբակալելու, այնուհետև, եթե անհրաժեշտություն կառաջանար, նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդություն ներկայացնելու հարցերը, դրսևորելով շտապողականություն և շրջանցելով չէ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ նախատեսված կառուցակարգերը՝ միանգամից միջնորդություն է ներկայացրել դատարան,

²⁰ Տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ուստի հենց քննարկվող միջոցառումները չկատարելու հանգամանքն է արձանագրել Առաջին ատյանի դատարանը, երբ նշել է, որ հետախուզումը կրել է ձևական բնույթ, քննիչի կողմից չեն ձեռնարկվել օրենքով սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ:

Անդրադառնալով կալանավորման կիրառման անհրաժեշտության վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկներին՝ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ դրանք անհիմն են և բավարար չեն Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար: Վերաքննիչ դատարանը նշել է, որ բողոքաբերը որևէ փաստական տվյալով չի հիմնավորել, որ իրականում մեղադրյալը պատշաճ կարգով եղել է ծանուցված: Ինչ վերաբերում է քննիչի կողմից կայացրած բերման ենթարկելու մասին որոշումը չկատարելուն այն պատճառաբանությամբ, որ մեղադրյալի բնակության հասցեի դուռը եղել է փակ վիճակում, Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ՝ չի նշանակում, որ մեղադրյալը թաքնվում է քննությունից: Վերաքննիչ դատարանն ընդգծել է, որ մեղադրյալն ունի մշտական բնակության վայր, հայտնի է նրա աշխատանքի վայրը, մեղադրվում է միջին ծանրության հանցագործության կատարման մեջ, նախկինում դատված չի եղել, ուստի Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քննիչի միջնորդությունը մերժելը հիմնավոր է²¹:

23. Սույն գործի փաստական տվյալների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ՝

- 2018 թվականի փետրվարի 27-ի որոշումներով Ն. Շիրինյանի նկատմամբ՝ որպես խափանման միջոց է ընտրվել չհեռանալու մասին ստորագրությունը և հայտարարվել է հետախուզում: 2018 թվականի մարտի 3-ին հետախուզման մեջ գտնվող Ն. Շիրինյանը բերման է ենթարկվել ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժին²²,

- 2018 թվականի մարտի 6-ին՝ ժամը 09:00-ին, Ն. Շիրինյանը հրավիրվել է քննիչի մոտ հարցաքննության: Հարցաքննության կանչելու ծանուցագրի վրա Ն. Շիրինյանը ձեռագիր գրառում է կատարել, որ չի կարող ներկա գտնվել՝ շնչելով որևէ պատճառ, և խնդրել է քննիչին հրավիրել 2018 թվականի մարտի 10-ին, սակայն այդ օրը ևս չի ներկայացել,

- 2018 թվականի մարտի 15-ին՝ ժամը 14:30-ին, Ն. Շիրինյանը հրավիրվել է քննիչի մոտ որպես մեղադրյալ հարցաքննության: Հարցաքննության կանչելու ծանուցագրի վրա Ն. Շիրինյանը կատարել է «ստացա օրինակը» գրառումը, սակայն չի ներկայացել,

- «Բերման ենթարկելու մասին» քննիչի որոշման համաձայն՝ պատշաճ ծանուցված, սակայն առանց հարգելի պատճառների հարցաքննության չներկայացած Ն. Շիրինյանին անհրաժեշտ է բերման ենթարկել քննիչի մոտ, սակայն դա հնարավոր չի եղել կատարել, քանի որ բնակարանի դուռը գտնվել է փակ վիճակում,

- Վերաքննիչ դատարանը թիվ 11339/18 գրությամբ ծանուցել է մեղադրյալ Ն. Շիրինյանին 2018 թվականի ապրիլի 9-ին՝ ժամը 15:30-ին տեղի ունենալիք դատական նիստի մասին, սակայն փոստային ծրարը «չպահանջված» նշումով հետ է վերադարձվել²³:

Վերոնշյալ տվյալները գնահատելով սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված ստորադաս դատարանների դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանների փաստարկներն առ այն, որ վարույթն իրականացնող մարմինը որևէ փաստական տվյալով չի հիմնավորել, որ իրականում մե-

²¹ Տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը:

²² Տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը:

²³ Տե՛ս սույն որոշման 7.1-րդ կետը:

դադրյալը պատշաճ կարգով եղել է ծանուցված և չի ներկայացել՝ դրանով խախտելով իր նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցի պայմանները, անհիմն են և չեն բխում սույն գործի հանգամանքներից:

Ընդհակառակը, գործում առկա տվյալները վկայում են, որ Ն.Շիրինյանը խախտել է իր նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցի պայմանները, երկու անգամ առանց հարգելի պատճառի չի ներկայացել հարցաքննության, թեև պատշաճ կերպով ծանուցված է եղել հարցաքննության օրվա, ժամանակի և վայրի մասին, նրա ներկայությունը հնարավոր չի եղել ապահովել նաև բերման ենթարկելու միջոցով, որպիսի հանգամանքներն իրենց համակցության մեջ բավարար են հետևություն անելու մեղադրյալի՝ վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու վերաբերյալ:

24. Ինչ վերաբերում է Առաջին ատյանի դատարանի այն պատճառաբանությանը, որ քննիչի կողմից չեն ձեռնարկվել օրենքով սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցառումները մեղադրյալի ներկայությունը քննությանն ապահովելու ուղղությամբ, իսկ մեղադրյալի հետախուզումը ձևական բնույթ է կրել, և Վերաքննիչ դատարանի այն մեկնաբանմանը, որ Առաջին ատյանի դատարանը, նման հետևության գալով, նկատի է ունեցել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131-րդ և 259-րդ հոդվածներով նախատեսված կառուցակարգերը, որոնք թույլ են տալիս լուծել մեղադրյալին ձերբակալելու, այնուհետև, եթե անհրաժեշտություն կառաջանա, նրա նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդություն ներկայացնելու հարցերը, ապա Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ վերոնշյալ կառուցակարգերը թեև թույլ են տալիս վարույթն իրականացնող մարմնին ձերբակալելու խափանման միջոցի պայմանները խախտած մեղադրյալին, այնուհետև նրան կալանավորելու մասին միջնորդություն ներկայացնելու դատարան, այնուամենայնիվ որևէ կերպ չեն սահմանափակում վերջինիս իրավասությունն առանց ձերբակալելու կալանավորման միջնորդություն ներկայացնելու բոլոր այն դեպքերում, երբ մեղադրյալի գտնվելու վայրը հայտնի չէ, և վերջինս գտնվում է հետախուզման մեջ: Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նման պատճառաբանությամբ հետախուզումը ձևական համարելու ստորադաս դատարանների փաստարկներն իրավաչափ չեն:

Ինչ վերաբերում է բողոքաբերի՝ սույն որոշման 11.2-րդ կետում բարձրացված փաստարկին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրա վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն իրավաչափ են²⁴:

25. Վերոշարադրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մեղադրյալ Ն.Շիրինյանի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները հիմնավոր չեն:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրյալ Ն. Շիրինյանի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու քննիչի միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինակաճանության և հիմնավորվածության ստուգման ընթացքում Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են տրվել քրեադատավարական օրենքի այնպիսի խախտումներ, որոնք ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա:

Մինևույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ սույն որոշման 7.2-րդ կետում մատնանշված փաստական հանգամանքների պայմաններում, ստորադաս դատարանների դատական ակտերի բեկանումը չի կարող առաջացնել իրավական

²⁴ Տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը:

Գատական պրակտիկա

հետևանքներ (դրանք, ունենալով ժամանակավոր բնույթ, կորցրել են իրենց իրավական նշանակությունը), ուստի ներկայացված բողոքը պետք է բավարարել մասնակիորեն:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 162-րդ, 163-րդ, 171-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Մեղադրյալ Ներսես Մանուկի Շիրինյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 5-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

**ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր
Մանուշակ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻՆ** ծննդյան 65-ամյակը,

*մաղթում նրան առողջություն,
երկար տարիների կյանք
և վաստակաշար հանգիստ,*

**ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Արթուր ՄԿՐՏՉՅԱՆԻՆ** ծննդյան 60-ամյակը,

**ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական
պալատի դատավոր
Տիգրան ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻՆ** ծննդյան 55-ամյակը,

**ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Կարեն ՖԱՐԽՈՅԱՆԻՆ** ծննդյան 55-ամյակը,

**ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Մարգարիտա ՀԱՐԹԵՆՅԱՆԻՆ** ծննդյան 40-ամյակը,

**ՀՀ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Ադրինե ՂՈՒԿԱՍՅԱՆԻՆ** ծննդյան 40-ամյակը,

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Արթուր ԱՎԱԳՅԱՆԻՆ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Գոռ ՄԻՆԱՍՅԱՆԻՆ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Գնել ԳԱՍՊԱՐՅԱՆԻՆ ծննդյան 30-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*